

**JUHEND
LASTEIAIA
KASVATAJALE**

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

JUHEND
LASTEAIJA
KASVATAJALE

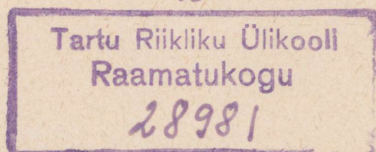
EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1955

Originaali tiitel:

РУКОВОДСТВО ДЛЯ ВОСПИТАТЕЛЯ ДЕТСКОГО САДА

Утверждено Министерством просвещения РСФСР
Учпедгиз 1953

2

LASTEAIJA TÖÖ ÜLESANDED JA SISU.

Lasteaed teostab eelkooliealiste laste igakülgse arendamise ülesannet, kasvatades neid kommunistliku moraali vaimus terveiks, erksaiks ja elurõõmsaiks. Lasteaed avardab laste silmaringi, annab neile nende eale vastavaid teadmisi ja oskusi, arendab mõtlemist ja kõnet ning valmistab neid ette koolitööks.

Õpetamine ja kasvatamine lasteaias toimub emakeeles.

Lasteaias kasvatatakse lapsi samaealiste hulgas, kollektiivis. Nad õpivad koos mängima, töötama, mänguasju ja materjale kasutama ning üksteist abistama. Kollektiivis rikastuvad laste muljed, nende mängud. Kaaslastega suhtlemine valmistab lastele rõõmu.

Lasteaia peamisiks ülesandeiks on. — laste kehaline, vaimne, kõlbeline ja kunstiline kasvatus.

Laste kehalise kasvatuseteostamine tagatakse kõigi hügieeni nõuetele vastavate tingimuste organiseerimisega, kehtestatud päevarežiimist kinnipidamisega, õige ja täisväärtusliku toitlustamisega, lapse organismi karastamisega, süstemaatilise tööga laste liigutuste arendamisel, kultuurilis-hügieeniliste harjumuste kasvatamisega.

Lasteaia ruume peab hoidma laitmatult puhtaina ja korras, neid peab korrapäraselt ja hoolikalt tuulutama; kogu lasteaia sisustus peab olema lastele kasvu- ja jõukohane.

Lasteaias tuleb rangelt kinni pidada kehtestatud päevarežiimist — mängu ja tegevuste aegadest, nende õigest vaheldumisest; söömiseks, magamiseks ning jalutuskäikudeks ette nähtud kindlatest kellaegadest. See loob laste organismis teatud rütmilisuse, tugevdab nende tervist, kasvatab organiseeritust ning oskust alistuda lasteaia korrale.

Lasteaias toitlustatakse lapsi kolm korda päevas (9—10 tunnilise lasteaias viibimise korral).

Toit peab sisaldama kõiki lapse kasvamiseks ja arene-

miseks vajalikke aineid, küllaldaselt hulgal vitamiine; see peab olema värske, maitsev ja kergesti omastatav.

Suurt tähtsust lapse elus omab uni, see tagab kogu organismi puhkuse ja taastab ajukoore närvirakkude töövõime, tõstab organismi vastupanuvõimet haigestumiste vastu. Eelkooliealiste laste närvisüsteem vajab pikaajalist puhkust (ööine magamine 11—12 tundi ja pealelõunane uinak 1½—2 tundi). Enne uinumist tuleb luua vaikus.

Lastes tuleb kasvatada kukuurseid ja hügieenilisi harjumusi, puhtuse- ja korraarmastust.

Lapse riietus peab vastama aastaajale ja ilmastikule; see peab olema avar, puhas ja korralik.

Lapse tervise tugevdamiseks tuleb teostada tema organismi karastamist. Karastamine nõuab ettevaatlikkust, järkjärgulisust ning kliimatiliste tingimuste arvestamist, samuti tuleb silmas pidada iga üksiku lapse iseärasusi ning tema tervislikku seisukorda.

Last tuleb maast-madalast harjutada end pesema jaheda veega, magama avatud õhuaknaga ruumis.

Lapsed peavad viibima vabas õhus mitte vähem kui 3—4 tundi päevas. Ainult tugev vihm, tuul või pakane võivad olla põhjuseks, et lapsed jäävad siseruumi. Mängud ja tegevused toimugu avatud õhuakendega ruumis.

Soojal aastaajal toimub kogu lasteaia töö väljas. Lasteaia maa-ala tuleb vastavalt seadistada mängude, lõbustuste ja kehaliste harjutuste jaoks. Siin peavad olema ilu- ja juurviljaaed, viljapuu- ja marjapõõsaste istandikud.

Laste kehalise kasvatusesüsteemis omab tähtsaimat kohta liigutuste arendamine. Liigutused, eriti värskes õhus, on parimaks vahendiks lapse organismi arendamisel ja tugevdamisel. On tähtis, et laps õpiks juba maast-madalast õigesti kõndima, jooksmata, hüppama, ronima.

Liigutuste arendamiseks tuleb süstemaatiliselt korraldada liikumismänge ja võimlemist. See soodustab laste muutumist aktiivsemaks, osavamaks, julgemaks, vastupidavamaks ja organiseeritumaks.

Õigesti korraldatud laste kehaline kasvatus, range hügieenilistest nõuetest kinnipidamine soodustab nakkuste vältimist. Kehalise kasvatuses õige korraldamise tähtsaimaks tingimuseks on meditsiiniline kontroll: laste perioodiline läbivaatus, arstlik järelvalve päevarežiimi teostamise, toitlustamise, magamise, võimlemise ja karastamise üle.

V a i m n e k a s v a t u s toimub laste silmaringi avar-

damise teel, kusjuures lastele antakse nende eale vastavaid teadmisi inimesest, tema elust ja tööst, loodusnähtustest, ümbritsevaist esemest, nende tunnuseist, omadusist (värvus, vorm, suurus). Laste tutvustamine neid ümbritsevaga peab toimuma nii, et see ärataks lastes teadmishimu, tähelepanelikkust, vaatlusvõimet, samuti huvi looduse, ühiskondlike nähtuste ja tehnika vastu.

Looduse rikkus ja mitmekesisus, tema värviküllus valmistab lastele palju rõõmu. Tutvustades lapsi loodusega, rikastab kasvataja nende kujutlusi sesoonsetest nähtustest looduses, samuti loomadest ja taimedest. Lapsed jälgivad loodusnähtusi lasteaia maa-alal, metsas ja aasal; nad hoolitsevad taimede ja loomade eest, õpivad neisse hoolikalt suhtuma; mängivad liiva, vee ja lumega. Igas lasteaia rühmas tuleb organiseerida elavnurk, lasteaia maa-alal aga rajada juurvilja- ja iluaed.

Lapsi tuleb õpetada kasutama emakeelt kui suhtlemisvahendit ja mõtete väljendamise abinõu, tuleb avardada ja rikastada nende sõnavara, õpetada neile õiget kõnekeelt.

Emakeele omandamine peab kulgema vahetus seoses ümbritseva tunnetamisega ning kogu laste tegevusega nii lasteaias kui ka kodus. Tänu keelele ning täiskasvanu seletusele õpib laps õigesti mõistma ümbritsevat.

Kõneluste ja vestluste sisuks olgu sündmused lapse enda elust kodus või lasteaias, samuti mitmesugused muljed, mis ta saab jalutuskäikudel ja ekskursioonidel, tutvumisel loodusnähtustega ning ümbritseva elu sündmustega.

Lapsed peavad emakeelt õppima eeskujudest. Eriti suur tähtsus on kasvataja kõnel; see peab olema grammatiliselt õige, kirjanduslik, võimalikult ilmekas ja väljendusrikas.

Suurt tähtsust lapse kõne arendamisel omavad jutustused ja vestlused, kasvataja kunstiline jutustamine ja ettelugemine, luuletuste õppimine.

Lasteaias õpetab kasvataja lapsi arvutama 10 piires, arvusid võrdlema, lahendama lihtsaid liitmise ja lahutamise ülesandeid.

Lapse vaimset kasvatust teostatakse lasteaias mitmesuguste mängude ja õpetuste abil, mis toimuvad tegevustel, ning vaatluste ja tööde abil vabas looduses.

Kõlbelist kasvatust teostatakse lasteaias vastavalt kommunistliku moraali nõuetele. Kasvataja õpetab lapsi ühiselt mängima ja töötama, jagama endi vahel mänguasju, abistama üksteist; ta õpetab neid lugu pidama

vanematest inimestest, austama tööliste ja kolhoosnike tööd. Lastes kasvatatakse organiseeritust, neid õpetatakse täitma kollektiivis kehtivaid käitumisreegleid, vahet tegema, mis on hea ja mis on halb, mida võib ja mida ei tohi teha; neis kasvatatakse tahtelisi omadusi — visadust ja vastupidavust.

Lasteaia ees seisab ülesanne kasvatada lastes armastust töö vastu; kujundada neis algelisi töövilumusi, õpetada neid kohusetruult täitma jõukohaseid kohustusi, säilitama korda mänguasjade ja materjalide hoidmisel, hoolitsema taimede ja loomade eest elavnurgas ja lasteaia maa-alal.

Ümbritseva elu tutvustamisega, lastekirjanduse ettelugemisega, revolutsiooniliste tähtpäevade tähistamisega lasteaias kasvatatakse lastes armastust Nõukogude Kodumaa, nõukogude rahva ja suurte juhtide V. I. Lenini ja J. V. Stalini vastu.

Lapse isiksuse igakülgsel arendamisel on suur tähtsus kunstilisel kasvatamisel. Kodumaa looduse rikkus ja ilu, väljapaistvad sündmused ühiskondlikus elus, kunstiteosed — kõik need mõjuvad laste teadvusele ja tunnete, nende kujutlusvõimele ning on kasvataja poolt kergesti ära kasutatavad selleks, et kujundada lastes õiget suhtumist ümbrusesse. Laulmine, muusika, kunstiline sõna, joonistamine, voolimine, aplikatsioon, konstrueerimine — kõik need on kunstilise kasvatuse vahendid.

Lasteaia kaunis ja mugav sisustus, ruumide puhtus, pildid, lilled, laste ja täiskasvanute korralik välimus, kõikjal valitsev kord soodustab laste-kunstilist kasvatust.

Laste kasvatamisel kasutatakse laialdaselt lastekirjandust, rahvaloomingut, klassikute ning nõukogude kirjanike parimaid teoseid. Lasteraamatute elavad ja eredad kujud mõjuvad sügavalt laste tunnete, annavad neile teadmisi, kasvatavad neis õiget suhtumist nõukogude tegelikkusse, armastust kodumaa vastu. Muinasjutud, ilukirjanduslikud jutustused, luuletused kasvatavad lastes armastust emakeele ja emakeelse kirjanduse vastu, soodustavad moraalseste omaduste kasvatamist. Kirjandusteose väljendusrikas keel rikastab laste sõnavara.

Laste igakülgsel arendamise ülesanded on vastastikusel seoses ja neid teostatakse lasteaias õppeja kasvatustöö protsessis vastavalt laste vanusele ja nende arenguastmele. Seejuures rahuldatakse mitmesuguste mängude, tööde ja tegevustega laste elavust, nende elurõõmu, teadmishimu ning tegutsemisvajadust.

M ä n g — kui eelkooliealiste laste peamine tegevus — on tähtis kommunistliku kasvatusvahend. Mäng kütkestab last, valmistab talle palju rõõmu. Mängude kaudu areneb laste kõnekeel, nende kujutlusvõime, mälu, tähelepanu ja huvid; avarduvad ja kinnistuvad nende kujutlused ümbritsevast elust. Mängu kaudu omandavad lapsed kollektiivi liikmele omase käitumisviisi — kasvab sõprus, üksteise eest hoolitsemine, julgus, initsiatiiv, oskus ületada raskusi.

Lasteaias organiseeritakse mitmesuguseid mängu (loovmängud, liikumismängud, didaktilised mängud). Mängudeks luuakse vajalikud tingimused ja vastav miljö. Mängud toimuvad enne hommikueinet, jalutuskäikudel ja õhtupoolikul. Rühmaruumis ja mänguväljakul jäetakse mängudeks küllaldaselt ruumi; lastele antakse kasutada mitmesuguseid mänguasju ja materjale.

Kasvataja, säilitades loovmängude sundimatut iseloomu, mõjustab nende sisu omapoolsete nõuannetega ja võtab sageli ka isiklikult nendest osa.

Didaktiliste mängude kaudu teostatakse laste vaimse kasvatus ülesandeid, õpetatakse neile emakeelt, arvutamist, tutvustatakse neid ümbrusega, loodusega.

Mängutundidel kindlustab kasvataja lastele võimaluse nende soovi kohaselt joonistada, voolida, valmistada mänguasju, vaadata raamatuid, pilte vms.

Ta jälgib, kes millega tegeleb, keda ja milles on vaja abistada, hoolitseb materjalide ning õppevahendite eest, paigutab need nii, et lapsed saaksid neid iseseisvalt võtta ja tagasi panna.

Lasteaias kasvatatakse huvi ja lugupidamist täiskasvanute töö vastu, tööarmastust, elementaarseid eneseteenindamise vilumusi, oskust ühiselt ja sõbralikult töötada, täita lihtsaid ülesandeid ja käske, korralikult käsitseda esemeid ning mänguasju, neid oma kohale asetada.

Suurt kasvatuslikku tähtsust omab töötamine looduses — taimede istutamine köögivilja- ja iluaias (koos täiskasvanutega), hoolitsemine nende eest, saagi koristamine oma köögiviljaaiast. Kasvataja juhtimisel hoolitsevad lapsed toataimede eest, toidavad kalu akvaariumis ja linde.

Keskmisest rühmast alates võtavad lapsed osa korrapidamisest: katavad lauda hommikueineks, lõunaks, aitavad kasvatajal välja jagada materjali mängudeks või tegevusteks, töötavad elavnurgas.

Vanema rühma lapsi laseb kasvataja osa võtta lihtsatest

töödest — parandada laste raamatuid, mänguasju, õmmelda nukupesu — ja näitab sealjuures, kuidas kasutada nõela, vasarat. Pedagoog kasvatab lastes püüdlikkust, osavust, taibukust, äratab neis tahet töötada ja hästi täita oma tööülesandeid.

Eelkoolieas ühtib töö sageli mänguga, mis suurendab selle veetlust lapse silmis.

Kasvataja peab looma hügieenilised tingimused töötamiseks, vältima ülepingutusi, silmas pidama laste õiget kehahoidu. Tööriistad ja materjal, mis lastele antakse, peavad rangelt vastama nende jõule ja kasvule.

Kasvataja jälgib, et laste töövilumused, huvi töö vastu, soov midagi iseseisvalt teha leiaksid arendamist ka perekonnas. Ta vestleb sellel teemal vanematega ja annab vahetevahel lastele lihtsaid ülesandeid kodus täitmiseks.

Vastava programmi kohaselt õpetatakse lastele tegevustel emakeelt, arvutamist, laulmist, joonistamist, voolimist, konstrueerimist ja kehalisi liigutusi; neid tutvustatakse inimeste eluga, loodusnähtustega. Tegevused toimuvad üheaegselt kogu rühma lastega.

Õpetamine — see on kasvataja poolt järkjärguline jõukohaste teadmiste andmine ümbritseva maailma nähtustist ning nende teadmiste omandamine laste poolt, see on mitmesuguste oskuste ja vilumuste arendamine, õige suhtumise kasvatamine ümbrusse.

Õpetamise käigus kasvatatakse lapsi töötama organiseeritult: kuulama kasvatajat ja üksteist, vastama küsimustele, teadlikult omandama teadmisi ja vilumusi.

Õpetamist teostatakse mitmesuguste võtetega, olenevalt tegevuse sisust ja laste vanuselistest iseärasustest. Selliste võtete hulka kuuluvad: jutustamine, kasvataja seletus, vestlus, esemete vaatlemine, tegevuse demonstreerimine, harjutused, mängulised võtted. Kasvataja juhendavad seletused ja küsimused tuleb esitada lühidalt, lastele arusaadaval kujul. Kõiki neid võtteid ei kasutata eraldi, vaid orgaanilises seoses üksteisega.

Igaks tegevuseks peab kasvataja hoolikalt ette valmista: kindlaks määrama tegevuse sisu, välja valima näitliku materjali, läbi mõtlema õpetamise võtted. Tegevuse kvaliteet, selle õige organiseerimine ja metoodika määravad põhiliselt ära pakutavate teadmiste ja vilumuste eduka omandamise ning nende kasvatusliku mõju lastele.

Nooremas rühmas korraldatakse iga päev üks tegevus, kestusega 10—15 minutit, keskmises rühmas kaks tegevust hommikupoolikul (esimene kestusega 20 min., teine — 15 min.), vanemas rühmas kaks tegevust hommikul, kestusega 20—25 min. Keskmises ja vanemas rühmas on tegevuste vahel 8—10 min. vaheaeg. Suvel korraldatakse igas vanuserühmas üksainus tegevus päeva jooksul.

Tegevuste ajal tuleb rangelt silmas pidada hügieeni-nõudeid: õhutatud ruum, küllaldane valgustus, laste kasvule vastavad lauad ja toolid, laste õige kehahoid.

Erilist tähtsust lasteaedade töös omavad pidupäevad. Kõikides lasteaedades tähistatakse Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva ja 1. maid. Peale selle korraldatakse igas lasteaias nääripuu ja tähistatakse kooliminevate laste lahkumist lasteaiast. Peod soodustavad laste lähenemist üksteisele — nad valmistuvad ühiselt peoks. Peol esitatakse muusika, laul ja kunstiline sõna kasvatavad lastes armastust kodumaa, suurte juhtide V. I. Lenini ja J. V. Stalini vastu. Peod soodustavad laste kunstimaitse arenemist, kutsuvad neis esile tundepuhanguid ja jäävad kauaks meelde.

Lasteaedades korraldatakse samuti mitmesuguseid lõbus-tusi: nuku- ja varjuteater, eale vastavate kino- ja diafilmide näitamine.

Lapsi igakülgsest arendades valmistab lasteaed neid ette õ p p e t ö ö k s k o o l i s, äratades neis huvi kooli vastu, soovi õppida.

Iga lasteaed loob sidemed selle kooliga, kuhu siirdub suurem osa vanema rühma lapsi. Väga tähtis on, et õpetaja aegsasti tutvuks lastega lasteaias, jälgiks nende tegevusi ja mängu, kasvataja aga — külastaks koolitunde, jälgiks oma endiste kasvandike käitumist ja edasijõudmist koolis.

Tuleb luua side ka sõimedega, kuna osa noorema rühma lastest tuleb lasteaeda sõimest. Vajalik on, et noorema rühma kasvataja tutvuks kasvatustööga sõime vanemas rühmas, aga sõime õde-kasvataja tutvuks lasteaias noorema rühma töö sisu ja metoodikaga, lasteaias päevakorraga, lastetoitlustamise ja magamise režiimiga.

Laste suhtumise ümbrusesse määrab peamiselt see, kuidas sellesse suhtuvad täiskasvanud. Lasteaias kasvataja peab meeles pidama, et tema teod ja käitumine on lastele eeskujuks. Oma ala tundmine, tähelepanelik ja peenetundeline

suhtumine lastesse — need on vajalikud eeltingimused kasvataja edukaks tööks.

Teoreetiline ettevalmistus oma erialal, marksistlik-leninliku teooria omandamine, osavõtmine meie maa ühiskondlik-poliitilisest elust — on kohustuslik igale lasteajaja kasvatajale. Praktilises kasvatus töös süvenevad kasvataja teadmised, täiustuvad töövõtted ja pedagoogiline meisterlikkus.

Organiseeritus, tasakaalukus, nõudlikkus koos leebusega laste kohtlemisel — need on väikeste laste kasvataja vajalikud omadused.

Kasvatustöö lasteajajas nõuab kasvatajalt mitmesuguseid oskusi — haaravalt jutustada muinasjutte, laulda laule, mängida lastega, voolida, joonistada.

Pedagoog peab meeles pidama, et ta on vastutav iga lapse kasvatus eest.

Lasteaed suudab temale pandud kasvatus ülesandeid teostada ainult koostöös perekonnaga. Laste kasvatamine Nõukogude Liidus pole mitte ainult vanemate isiklik asi, vaid ka perekonna kohustus kodumaa vastu. Perekonnas pannakse alus lapse isiksuse kasvatamisele, siin omandab ta kasulikud harjumused ja vilumused, näeb perekonnaliikmete suhtumist üksteisesse, oma kohustustesse. Lasteaed peab olema õigeks lastekasvatuse eeskujuks, ta peab osutama abi vanematele laste kasvatamise alal, andma neile edasi pedagoogilisi teadmisi ja samal ajal kasutama oma töös perekonna väärtuslikke kogemusi.

Perekonnas peab jätkuma lasteajaja kasvatustöö: lapse tervise eest hoolitsemine, õigest režiimist kinnipidamine, kultuurilis-hügieeniliste harjumuste kasvatamine ja kaasinimeste viisakas kohtlemine, lastele õige kõnekeele õpetamine, mängutingimuste kindlustamine.

* *
*

«Juhend lasteajaja kasvatajale» (programmilis-metoodilised juhendid) on koostatud kolmele vanuserühmale: nooremale (3—4 a.), keskmisele (5 a.) ja vanemale (6 a.).

Vastavalt kasvatus ülesannetele ja arvestades laste ealise isearasusi on välja töötatud kasvatustöö sisu ja meetodid, on valgustatud laste kehalise, vaimse, kõlbelise, töö- ja kunstilise kasvatus küsimusi ning antud juhendeid mitmesuguste mängude juhtimiseks.

On välja töötatud vastavad programmid emakeele õpetamiseks ja ümbrusega tutvustamiseks, arvutamiseks, joonistamiseks, voolimiseks, konstrueerimiseks, laulmiseks ja liigutuste arendamiseks. Iga programmiga kaasuvad metoodilised juhendid.

Kõik programmid on vastastikusel seoses: nii toimub liigutuste arendamine võimlemistegevuste, muusikaliste mängude ja tantsude kaudu; laste joonistuste, voolimistööde ja loovmängude sisu allikateks on laste tutvustamine ümbrusega, ilukirjanduse ettelugemine, kasvataja jutustused. Kõik see soodustab lapse isiksuse arenemist tervikuna.

Programmilis-metoodilised juhendid on kohustuslikud igale lasteaia kasvatajale.

Tööd lastega tuleb planeerida käsiraamatu «Juhend lasteaia kasvatajale» alusel, kusjuures tuleb arvestada kohalike tingimusi: antud maakoha või linna töö, elu-olustikulisi ja looduslikke iseärasusi. Igas rühmas koostatakse kuuplaan (programmilise materjali valik üheks kuuks) ja kalenderplaani üheks nädalaks. Igaks päevaks planeeritakse: tegevused, jalutuskäikude sisu (liikumismängud, vaatlused, laste töö mänguväljakul) ja muu töö, mida on võimalik varem ette näha (uus harjutus hommikvõimlemisel, muudatused laste korrapidamise alal, individuaalne töö lastega, samuti uued materjalid, mänguasjad, töö lastevanematega).

Iga kasvataja on kohustatud pidama igapäevast arvestust tehtud töö kohta, ära märkima, kuidas täideti jooksva päeva plaan, mida ja kuidas lapsed tegevustel omandasid, mida ja kuidas nad mängisid.

«Juhend lasteaia kasvatajale» on kohustuslik ka ühekomplektilisele lasteaiale, kus mitmes vanuses lapsed (3—6 a.) on koondatud ühte rühma. Seoses sellega peab kasvataja teadma lasteaia kõigi kolme rühma kasvatus- ja õpetamise sisu ning meetodeid. Üherühmalises lasteaias on vaja luua tingimused pedagoogiliseks tööks erivanuseliste lastega, valida vastavad mänguasjad ja õppevahendid, kehtestada päevarežiim mõnesuguste erinevustega igale vanuseastmele (tegevuste arv ja kestus, päevase uinaku pikkus jne.).

Tegevuste läbiviimiseks tuleb lapsed jagada kahte-kolme alarühma, iga vanuserühma jaoks eraldi ära märkides tegevuse sisu ja metoodika. Kasvataja ergutab vanemate ja nooremate laste ühiseid mängu, jälgib, et suuremad ei suruks

alla väiksemate initsiatiivi, et väikesed ei segaks suuremate mängu.

«Juhendis lasteaija kasvatajale» on ära näidatud rahvaloomingulised, klassikute ning nõukogude kirjanike teosed, millistega on vaja lapsi tingimata tutvustada. Selle kõrval võib kasvataja lugeda neile ka teisi lastele arusaadavaid ilukirjanduslikke teoseid.

Suurem osa nimekirjas näidatud kirjandusest on järjestatud selliselt, et on arvestatud sisu komplitseeritust, ühiskondlikke sündmusi ja aastaaegu.

Laule, muusikalisi mängu ja tantse on antud piiratud arvul, et iga laps suudaks hästi omandada tantsud, laulu sõnad ja meloodia. Selle kõrval antakse lastele tegevustel ja lastehommikutel võimalus kuulata ka teisi laule ja muusikapalu.

Iga pedagoog peab hästi tundma «Juhendit», täitma programmilis-metoodilisi nõudeid, süstemaatiliselt tõstma oma kvalifikatsiooni ja pedagoogilist meisterlikkust.

NOOREM RÜHM.

KASVATUSE ÜLESANDED JA LASTE EA ISEÄRASUSED.

Noorema rühma kasvataja ees seisavad järgmised ülesanded:

laste tervise kaitse ja tugevdamine; lapse organismi karastamine, põhiliigutuste (kõnd, jook, ronimine) arendamine, kultuurilis-hügieeniliste harjumuste ja teatud iseisivsuse kasvatamine laste eneseteenindamisel;

lastele õige kõnekeele õpetamine, sõnade selge ja puhta hääldamisoskuse arendamine, oskuse õpetamine sõnadega väljendada palveid, soove;

laste tutvustamine nende arusaamisele jõukohaste ümbritseva elu nähtuste ja loodusega, esemetega, nende värvuse, vormi ja suurusega;

lastes oskuse kasvatamine koos mängida ja töötada, kuulata vanemate inimeste sõna ja täita nende korraldusi;

kunstimaitse kasvatamine ning huvi äratamine muusika ja joonistamise vastu; esemete lihtsaima kujutamise õpetamine joonisel ja voolinguis, lihtsate laulude õpetamine.

Terve, normaalselt arenev kolme-nelja-aastane laps on tavaliselt liikuv, aktiivne, elurõõmus. Ta mängib palju, kõnnib ja jookseb vabalt.

Väikesed lapsed on tundlikud hügieeninõuete ja kindlaksmääratud päevarežiimi rikkumise suhtes: lõunasöögi ja puhkeaja hilinemine, tegevuse venimine — kõik see mõjub negatiivselt laste meeleolule. Lapsed kapriisitsevad, nutavad. Sellepärast on vajalik tähelepanelik laste eest hoolitsemine, range päevarežiimist kinnipidamine, mis tagab laste erksa ja hea enesetunde.

Laps väsis kestvast ühesugusest asendist või ühesugustest liigutustest. Ühekülgne lihaste koormamine on selles

eas kahjulik. Seepärast on vajalik sagedane ühe liigutuse asendamine teisega, puhkuse ja liikumise vaheldumine.

Süsteemaatilisel tuleb korraldada liikumismänge ja lihtsat võimlemist, et laste liigutused muutuksid koordineeritumaks ja korrapärasemaiks.

Nooremas rühmas avaldavad lapsed elavat huvi ümbruse vastu. Kasvataja õpetab neid mängude ja tegevuste protsessis eraldama esemeid, mänguasju, pilte. Seejuures tuleb arvestada, et lapse mõtlemine omab konkreetset iseloomu: laps saab aru seletusest, kui see on seotud tema kujutlustega.

Kolme-nelja-aastane laps on väga tundeline; teda iseloomustab enesevalitsemise puudumine, spontaanne käitumine. Laste ühismängudes ja tegevustes on vajalik neis järjekindlalt kasvatada oskust end valitseda, täita käitumise reegleid.

LASTE ELU ORGANISEERIMINE JA NENDE KÄITUMISE KASVATAMINE.

Laste kasvatamise ülesannete teostamisel mängib tähtsat osa rahulik, hästikorraldatud elu lasteaia ja kehtestatud päevarežiimist kinnipidamine.

Noorema rühma päevarežiim.

Laste kogunemine, ülevaatus, mängud, võimlemine	kell	8.00
hommikueine	„	9.00
tegevused (10—15 min.)	„	9.45
jalutuskäik, mängud vabas õhus	„	10.20
lõunasöök	„	12.30
päevane uinak	„	13.30
mängud	„	15.45
õhtuode	„	16.30
jalutuskäik, mängud vabas õhus	„	17.00
laste kojuminek	„	18.00

Märkusid. 1. Ülaltoodud päevarežiim on tüüpiline lasteaiale, kus lapsed viibivad 9—10 tundi. Õhtusel (12-tunnisel) lasteaia rühmal on ette nähtud õhtusöök (kell 19.00); ööpäeva rühma režiimis on peale selle veel ette nähtud laste ülestõusmine ja hommikune rõivastumine — kell 8.00 (suvel — kell 7.30), ettevalmistus magamaminekuks ja öine magamine — kell 20.00 (suvel — kell 20.30). Need märkused kuuluvad ka keskmise rühma päevarežiimi juurde; vanemas rühmas toimub öine magamine kell 20.30 (suvel — kell 21.00). Olenevalt kohalikest tingimustest võib osutatud kellaegu vajaduse korral muuta, kuid mitte rohkem kui ½ tunni võrra ühele või teisele poole.

2. Kui lasteaed alustab tööd näidatud ajast varem või hiljem, siis muutub päevarežiim mõnevõrra, kuid mitte rohkem kui 1/2 tunni võrra ühele või teisele poole. Samasugused muudatused võetakse ette päevarežiimis ka suvisel ajal, kui lapsed varem üles tõusevad. Kellaajad päevarežiimis näitavad iga momendi algust.

Päevarežiimi täitmine on kohustuslik. Eriti tähtis on täpselt kindlaksmääratud kellaaegadel korraldada laste toitlustamist, magamist ja jalutuskäike. Jalutuskäik peab olema sisukas, siis viibivad lapsed meeleldi väljas.

Riietumine, lahtiriietumine, pesemine ja söömine tuleb niiviisi korraldada, et see ei lühendaks lastele mängu- ja jalutuskäiguks ja magamiseks määratud aega.

Rohkem aega noorema rühma päevarežiimis tuleb ette näha mängudele. Neid korraldatakse hommikul enne hommikueinet, jalutuskäigul, pärast päevast magamist. Hommikul ja õhtul omavad mängud peajasjalikult vaikset iseloomu. Mängutundidel antakse lastele võimalus kasutada mitmesuguseid mänguasju, ehitusmaterjali, samuti pilte, paberit, pliiatseid.

Õige päevarežiimist kinnipidamise ja vastava hügieenilise hoolitsuse juures tugevneb laste tervis, nad tunnevad end reipaina, rahulikena, mängivad sõbralikult, töötavad meeleldi.

Tegevusi kogu rühmaga ei tohi nooremas rühmas sisse viia korruga, vaid laste esimestel lasteaia viibimise päevadel juhib kasvataja neid väikeste rühmadena lihtsa tegevuse juurde, näiteks mõnda lühikest muinasjuttu kuulama või raamatust pilte vaatama. Umbes 1—2 nädala pärast koondatakse ta iga päev peale hommikueinet kõik lapsed tegevuseks. Algul ei tohi tegevus kesta üle 10 minuti. Järk-järgult pikeneb tegevuste aeg kuni 15 minutini.

Nädala jooksul jagunevad tegevused järgmiselt: emakeelele ja ümbruse vaatlustele — 2 tegevust, joonistamisele, voolimisele või aplikatsioonile — 2 tegevust, muusikale 2 tegevust.

Alates veebruarist-märtsist võetakse kavva igapäevane hommikvõimlemine.

Esimestel lasteaia viibimise päevadel tuleb luua lastele niisugused tingimused, et üleminek perekonnast samavanuste kollektiivi ei kutsuks neis esile väsimust. Kasvataja peab hoolitsema laste enesetunde eest, äratama neis huvi mänguasjade vastu, kõrvaldama kõik, mis neid erutab (näiteks vali kõne, nutt).

Kasvataja ergutab laste mängu väikestes rühmades, kasvatab oskust ühiselt kasutada mänguasju. Ta väljendab oma negatiivset suhtumist laste ebasoovitavasse tegudesse, selgitades arusaadaval viisil oma nõudmisi nende käitumise kohta.

Kasvataja õpetab lapsi toas korda pidama: mängu lõpetamise korral peavad nad koristama mänguasjad ja need oma kohale asetama, edaspidi täitma väikesi ülesandeid (näiteks enne sööki asetama lauale lusikad, enne voolimis-tegevust alused savi jaoks või pliiatsid; kastma toataimi, andma kaladele toitu). Lapsed täidavad neid ülesandeid kasvataja abiga, kes õpetab neid kõike tegema korralikult.

Pedagoog õpetab lapsi kuulama vanemate inimeste sõna, täitma nende korraldusi, olema viisakas, nimetama täiskasvanuid nimepidi, lahkesti kohtlema küllastajaid.

Väikeste laste kasvatuses omab suurt tähtsust tähelepanelik, hoolitsev suhtumine neisse, oskus näha igaühte neist, arvestada nende individuaalseid iseärasusi. Delikaatne, armastav suhtumine lastesse, alaline kaasaelamine neile kindlustab laste erksa, elurõõmsa meeoleu ja hea enesetunde.

Pidades süstemaatiliselt sidet lastevanematega peab kasvataja saavutama, et ka perekonnas kehtiks lapse jaoks kindel päevarežiim ja et tema käitumisele kodus esitataks samasugused nõudmised kui lasteaias.

KEHALINE KASVATUS.

Kehaline kasvatus on nooremas rühmas esikohal.

Lasteaias peab suurt tähelepanu osutama säärase tingimuste loomisele, kus lapsed saaksid hästi areneda ja kasvada. Tuba peab olema valguseküllane, avar, mugav. Erilise hoolega tuleb valvata mänguasjade, vaipade ja põranda puhtuse järele, kuna nooremad lapsed mängivad palju põrandal.

Kasvataja peab jälgima, et lapsed ei paneks suhu mänguasju ja teisi esemeid, et nad jalutuskäigu ajal ei sööks tooreid marju jms.

Väikeste laste toitlustamise organiseerimisel on omad iseärasused. Mõned toidud, näiteks liha, kala, köögiviljad, antakse lastele algul peenendatult (hakitult, riivitult).

Pikkamööda õpivad lapsed sööma ka jämedamat toitu: too-
rest porgandit, väikesteks tükkideks lõigatud liha, leiva-
koorukest. Vedeliku hulk peab olema piiratud: suppi
180—200 gr; teed, kohvi — $\frac{3}{4}$ klaasi ühe söögikorra kohta.

KULTUURILIS-HÜGIEENILISED HARJUMUSED.

Nooremas rühmas peab lastele õpetama elementaarseid kultuurilis-hügieenilisi harjumusi. Laps peab aru saama, et on vaja end pesta hommikul ja õhtul enne magamaminekut, et on vaja pesta käsi enne sööki ning pärast igasugust määrdumist; laps peab oskama üles käärida varrukaid, seebiga puhtaks pesta algul käed, seejärel nägu, kuivatada neid oma käterätiga ning riputada viimane oma kohale. Laps peab teadma, et pärast lõunasööki ja ööseks on vaja loputada suud sooja veega; ta peab oskama vajaduse korral kasutada taskurätti.

Lapsi tuleb õpetada laua ääres vaikselt istuma, iseseisvalt ja korralikult sööma, hoidma lusikat paremas käes, võtma toitu vähehaaval, pühkima suud suurätiga ning lauast lahkudes asetama tool oma kohale. Laps peab oskama iseseisvalt lahti riietuda ja täiskasvanute abiga selga panna kleiti, pesu, kitlit, üleriideid ning jalatseid; ta peab õppima magamise eel äravõetud riideid korralikult ära panema, hoolikalt ümber käima riiete ja jalatsitega.

Ruumi tulles peab laps oskama puhastada jalad matil.

Kultuurilis-hügieenilisi harjumusi kasvatatakse kogu lastega tehtava tööprotsessi vältel.

Kasvataja õpetab lapsi end pesema täiskasvanute abita, näitab ja selgitab neile, kuidas käärida üles varrukad, kuidas pesta ja kuivatada käsi ning nägu. On vaja, et korraga peseks end väike hulk lapsi, et kasvatajal oleks seega võimalik jälgida igaühte neist.

Lapsed pannakse lauda istuma alles siis, kui kõik on söögiks ette valmistatud. Kestev laua ääres ootamine, samuti kui kestvad vaheajad toitude jagamise vahel väsitavad lapsi ja mõjuvad negatiivselt nende söögiisule. Kasvataja äratub laste tähelepanu pakutava toidu vastu, hoolitseb selle eest, et igaüks sööks ära oma annuse. Ta näitab, kuidas õigesti hoida lusikat, kuidas kasutada suurätti, tuletab seda neile meelde. Söögi ajal peavad lapsed säilitama rahu.

Lapsi õpetatakse lahti riietuma kindlas järjekorras. Algul

võtta seljast kleit või jakk, siis saavad, püksid, pihik, sukad. Rõivad ja pesu riputatakse toolikorjule korralikult ja sellises järjekorras, et lastel oleks hõlpus neid selga panna; sukad pannakse tooli istmele, saavad tooli alla. Kui peale magamistoa on veel ruum, kus lapsed saavad lahti riietuda, siis jäävad laste riided magamise ajaks väljaspoole magamistuba.

Et mitte venitada jalutuskäigule minnes laste riietumisega, peab kasvataja õpetama kõiki lapsi ühel ajal esiteks jalga panema soojad püksid ja vildid pingil või toolil istudes, siis täiskasvanute abiga peakatte ja palitu.

Lahtiriietamisel võtavad kasvataja ja hoidja lahti nõöbid, päästavad lahti rätikud ja sallid. Lapsed võtavad iseseisvalt riided seljast ja riputavad need oma kohale. Niisked käpikud, vildid, püksid tuleb tingimata ära kuivatada.

Noorema rühma lapsed vajavad veel palju abistamist, kuid aidata tuleb last ainult sel juhul, kui ta ise ei tule sellega toime.

Üheks kultuurilis-hügieeniliste harjumuste kasvatamise vahendiks on didaktilised mängud: näiteks «Nuku vannitamine» või «Borja läheb jalutama». Lapsed riietavad iseseisvalt oma nukke.

Kasvataja teostab süstemaatiliselt laste juuresolekul õppeabinõude kapi ja mängunurga korrastamist; seejuures annab ta lastele üksikuid ülesandeid, näiteks niiske lapiga puhtaks pühkida tselluloidist või plastmassist mänguasju ning need korralikult kohale asetada. Kasvataja hoolitseb, et mänguasjad, raamatud ja õppevahendid oleksid alati parimas korras. Väikesi parandusi esemete juures teeb ta laste juuresolekul, juhtides sellele nende tähelepanu (kleebib rebenenud pildi, lööb vankrile ratta alla jne.). Alati puhtalt ja korralikult riietatud kasvataja ning hoidja välimus peab olema lastele eeskujuks.

Üheks puhtuse ja korra harjumuse kasvatamise vahendiks on täiskasvanute hoolikas hügieeniline järelevalve laste eest lasteaias ning perekonnas.

Kasvataja tutvustab lastevanemaid lasteaias kehtivate määrustega, soovib lapsi lasteaeda tuua puhtaks pestuina, korralikult riietatuina, soovib neil kinnistada neid kultuurilis-hügieenilisi harjumusi, mis lapsed saavad lasteaias, ning ka kodus kinni pidada kindlaksmääratud režiimist.

VÕIMLEMINE JA LIIKUMISMÄNGUD.

PROGRAMM.

Nooremas rühmas tuleb järk-järgult arendada laste vilumusi põhiliigutuste osas (kõnd, jooks, hüpped, ronimine, kelgutamine, palli viskamine). Neile tuleb õpetada järgmisi oskusi ning vilumusi.

Kõnd ja jooks. Lapsi tuleb õpetada kõndima ja jooksmata nii, et nad hoiaksid keha sirgelt, vabalt käsi liigutades, mitte lohistades jalgu; kõndima ja jooksmata väikeste rühmadena ja kogu rühmaga ühest väljaku või toa äärest teise; kõndima kogu rühmaga, väikestes rühmades, üksteise järel kolonnis, jälgides kasvataja poolt näidatud suunda.

Tasakaal. Kõndida kahe maapinnale tõmmatud või ehitusmaterjalidest moodustatud paralleelse joone vahel, mis on asetatud teineteisest 30—25 cm kaugusele; kõndida mööda pikka lauda, mis algul on asetatud maapinnale, hiljem tõstetud 15—20 cm kõrgusele (laua laius 20—15 cm); üle astuda maas lebavaist esemest: klotsidest, keppidest, lauakestest.

Hüpped. Hüpata kergelt, põlvi kõverdades; hüpelda paigal seistes kahel jalal. Alla hüpata 10—15 cm kõrguselt; üle hüpata nõorist või maa peale tõmmatud joonest.

Ronimine. Minna trepist üles ja tulla alla astmeid vahele jätmata. Ronida varbseinal üles ja alla (kõrgus 1—1,5 m), pulki vahele jätmata. Ronimisel astuda vaheldumisi kord parema, kord vasaku jalaga.

Läbi ronida nõori alt, mis on tõmmatud 50—40 cm kõrgusele, või puust kaare alt, seda puudutamata.

Palli, kera veeretamine, viskamine ja püüdmine. Veeretada suurt palli, kera (20—15 cm läbimõduga) kasvataja juurest lapse juurde ja ühelt lapselt teisele.

Veeretada palli, kera (12—10 cm läbimõduga) läbi ehitusmaterjali klotsidest tehtud värava (vahemaa 1—1,5 m).

Püüda kasvataja poolt visatud pall (kaugus 0,5—1 m). Visata pall kasvatajale (sama vahemaa).

Harjutused kätele, jalgadele, kerele
(hommikvõimlemisel).

Tõsta käed õla kõrgusele ja langetada (linnud lehvitavad tiibu). Käed rinnakõrgusel kokku lüüa ja langetada; käed näo kõrgusel kokku lüüa ja langetada. Sirutada mõle-

mad käed ette (peopesad ülespoole) ja peita nad selja taha.

Liigutada küünarnukist kõverdatud käsi ette-taha («vedur»). Vibutada kätega (ühega ette, teisega taha). Tõsta käed kõrvalt üles («kasvasime pikaks»), langetada. Kükida («muutusime väikesteks»), üles tõusta, välja sirutada.

Kükida, sõrmeotstega vastu põrandat koputada («linnud nokivad teri») ja sirutada.

Kükida, tooli seljatoest kinni hoides («peitsid end ära»), püsti tõusta.

Liikumismängud.

1. «Jookske minu juurde» või «Püüdke mind» (jooks otsesuunas kasvataja kutsel).

2. «Leia oma majake» (jooks läbisegi, märguandel üles leida oma koht).

3. «Varblased ja autod» (jooks väikeste rühmadena ja hüplemine).

4. «Kana ja kanapojad» (nööri alt läbi pugemine ja jooks läbisegi).

5. «Minu lõbus pall» (jooks otsesuunas, hüplemine kohal).

6. «Mööda siledat teed» (kõnd, jooks, hüplemine, kükkimine).

7. «Kass ja hiired» (jooks igas suunas, tagaajaja eest ärajooksmine).

8. «Püüa sääske» (üles hüplemine ja jooks kasvataja poolt näidatud suunas).

9. «Rong» (kõnd ja jooks üksteise järel).

10. «Leia lipuke», «Kust helistati».

METOODILISI JUHENDEID.

Liigutuste arendamise programmi teostatakse liikumismängude ja hommikvõimlemise kaudu.

Nooremaealistele lastele on valitud liikumismängud, mis on lihtsate reeglitega, sisult lastele arusaadavad ning neile jõukohaste liigutustega. Reeglid selgitatakse mängu käigus. Selgitused peavad olema lühisõnalised, arusaadavad. Kasvataja näitab, kuidas ja missuguseid liigutusi peavad lapsed

mängus sooritama. Nii teeb ta ettepaneku mängida uut mängu «Varblased ja auto»: «Teie olete varblased, aga mina — auto. Istuge kõik toolidele ümber väljaku. Nii, varblased istuvad katusel. Lennake, varblased, nokkige teri, hüpake.» Lapsed hüplevad väljakul. Kasvataja vilistab ja ütleb: «Auto sõidab, varblased, lennake katusele.» Lapsed ruttavad istuma pinkidele ja kasvataja, kujutades autot, «sõidab» ringi ümber väljaku.

Mäng kordub 3—4 korda. Kasvataja jälgib, et lapsed ei erutuks üleliia ega väsitaks end, et nad aeg-ajalt puhkaksid.

Kasvataja ergutab lapsi mängima liikuva iseloomuga iseseisvaid mängu, luues selleks vastavad tingimused: valib välja mänguasjad (pallid, veererõngad, tuuleveskid jms.), näitab lastele, kuidas neid kasutada. Liikumismänge korraldatakse peamiselt vabas õhus. Mänguväljak peab olema tasane, suvel peab seda süstemaatiliselt niisutama.

H o m m i k v õ i m l e m i n e koosneb ühest-kahest liigutusest, milliseid lapsed sooritavad kasvataja ettenäitamise järgi, matkides seda, kuidas veerevad vedurirattad, kuidas linnud nokivad teri. Pärast harjutusi toimub lühiajaline jooks.

Näide hommikvõimlemise ülesehitusest.

Lühiajaline kõnd ringi moodustamisega. Tõsta käed kõrvale ja lasta alla («linnud lehvitavad tiibu»). Korrata 4—5 korda.

Kükida, koputada sõrmeotstega vastu põlvi («linnud nokivad teri») ja püsti tõusta. Korrata 3—4 korda.

Jooks mööda tuba («linnud lendavad») ja lühiajaline kõnd.

LAPSE ORGANISMI KARASTAMINE.

Puhas õhk on peamiseks organismi karastamise vahendiks. Tuleb hoolitseda alalise värske õhu juurdevoolu eest, ruume tuleb süstemaatiliselt tuulutada.

Lapsi tuleb harjutada mängima, töötama, sööma ja magama sooja ilmaga avatud akendega, vilu ilmaga avatud õhuakendega toas. Külmal aastaajal tuleb õhuaknaid avada mitu korda päevas. Lapsed peavad jalutama iga päev väljas, välja arvatud halva ilma korral (vihm, pakane).

Kasvataja hoolitseb selle eest, et lapsed talvel väljas viibides liiguksid, et nad ei külmetaks ja meeleldi jalutaksid. Värskes õhus mängimiseks on vajalikud aastaajale vastavad

mänguasjad, mis ergutavad lapsi liikuma. Erandjuhtumeil, halva ilmaga, jalutuskäiku ei korraldata, vaid see asendatakse mängude ja liikumisega rõdul või hästi õhutatud ruumis.

Kevadel ja suvel peavad noorema rühma lapsed olema kergelt riietatud (spordipüksid, tuhvliid, kerged peakatted). Kasvataval tuleb selles küsimuses süstemaatiliselt nõu pidada lastevanematega ja jälgida laste riietust: ilmade soojenemise korral ja liikumismängude ajal tuleb seljast võtta kõik üleliigne.

Soovitav on, et lapsed magaksid kogu aasta kestel värskes õhus.

Suvel kandugu kogu laste elu õue. Kasvataja jälgigu, et lastel päikese käes liiga kuum ei hakkaks.

Suvel tuleb korraldada ülevalamisi ja arsti ettekirjutuse kohaselt päikese- ning õhuvanne.

Ülevalamistega peab alustama $+32^{\circ}$ vee temperatuuri juures, seejärel alandada iga 3—4 päeva järel temperatuuri 1° võrra ja viia see kuni $+22^{\circ}$ -ni. Pärast ülevalamist peab lapsed kiiresti ja hoolikalt kuivaks hõõruma.

Päikesevannide kestus peab esialgu olema 4 minutit; seejärel, pikendades iga 3 vanni järel selle kestust 4 minuti võrra, viiakse vannide võtmise aeg 12—15 minutini. Päikesevannile järgneb ülevalamine; vee temperatuur olgu $+28^{\circ}$, $+26^{\circ}$. Parim aeg päikesevannide võtmiseks NSV Liidu keskvööndis on kella 10—12 päeval, NSV Liidu lõunaosas kella 8—10 hommikul.

MÄNG.

Lasteaia nooremas rühmas on mäng laste peamiseks tegevuseks, mis on vajalik nende tervise tugevdamiseks ja igakülgseks arenemiseks. Mängud soodustavad erkisa, elurõõmsa meeleolu loomist. Mängus harjutavad lapsed end sundimatult tegema mitmesuguseid liigutusi. Kasvataja oskuslikul juhtimisel täpsustuvad mänguprotsessis laste kujutlused, kujuneb välja nende õige suhtumine ümbrusesse, avarduvad nende huvid, rikastub keel, areneb mõtlemine ning kujutlusvõime. Kasvataja ühendab lapsed mängu, laste ühised elamused lähendavad neid üksteisele. Mängud aitavad kaasa lapse iseloomu ja tunnete kasvatamisele.

Loovmängud. Nooremas rühmas on suur tähtsus loovmängudel. Nende jaoks eraldatakse aeg hommikul enne einet, jalutuskäigu ajal ja õhtupoolikul.

Laste mängudes peegelduvad need muljed, mis nad on saanud perekonnas ja lasteaias, lihtsamad teadmised, mis nad omandavad tegevustel. Sellised on mängud: perekond, lasteaed, pidu, sõit autoga, rongiga, hobusega.

Mängudes kujutatakse armsamaid muinasjutte, näit. «Naeris», «Kolm karu».

Lasteaias tuleb luua kõik tingimused mängudeks. Peab leiduma palju mitmesuguseid mänguasju vastavalt soovitatud nimekirjale: nukud (poisid ja tüdrukud), nukkude suurusele vastav nukumööbel. Armsamaid mänguasju peab olema küllaldaselt arvul, et nendega saaks mitu last korraga mängida. Kasvataja annab ka selliseid mänguasju, mis lapsi mängus ühendavad, näiteks pall, suur veoauto.

Tingimata on vajalik ehitusmaterjalide komplekt: klotid, prussid, silindrid (iga kujund kahes suuruses). Ehitusmaterjale hoitakse lahtises kapis, kus iga kujundi jaoks on eri koht. Peale suuremõtmelise ehitusmaterjali on vajalik ka lauapealne ehitusmaterjal.

Kõrvuti valmismänguasjadega peab olema veel muud mitmesugust materjali nende valmistamiseks: lauakesi, kepi-kesi, vineeri, riidetükke, rattaid, vurre, lipukesi.

Mänguasju soovitatakse asetada toas mitmele kohale, et lastel oleks mugavam mängida ja et nad saaksid kasutada kõiki mänguasju.

Suvel peab väljakul leiduma küllaldaselt mänguasju, millega lapsed saaksid liikuda (vedada autosid, vankreid, sõidutada vankrites nukke); samuti nukke mööblikomplektiga ning koduloomi ja linde kujutavaid mänguasju. Liivaga mängimiseks antakse kühvlid, labidad, liivavormid.

Väljakule viiakse suuremõtmeline ehitusmaterjal või komplekt puust ehitusmaterjali õue jaoks. Võib kasutada ka puust vormide kogumit (pakukesed, lauakesed, puutükid, 2—3 kerget, siledaks hõõveldatud väheldast kasti) ja mitmesugust looduslikku materjali.

Soojade ilmadega võivad lapsed mängida veega. Selleks on vajalikud väikesed mänguasjad: tselluloidist paridid, kalad, nukud, vannikesed, nõud. Vesi peab omama toatemperatuuri.

Talvel mängivad lapsed lumega. Lund loopides, seda hunnikusse kühveldades, kelkudega vedades, harjutavad

nad liigutusi, saavad ettekujutuse lume omadusist. Kasvataja koos lastega valmistab lumest ehitusi. Mängimiseks valitakse mänguasjad, milliseid ei riku lumi ja niiskus, välja viiakse talveriietuses nukud, karud, nukukelgud.

Loovmängude juhtimist teostatakse mitmesuguste võtete abil. Kasvataja mõjustab mängu valikut: annab lastele mänguasju ja materjali, mis meenutavad neile nähtut (lipud tuletavad meelde pidu ja äratavad soovi korrata tantsu); vaatleb lastega uusi mänguasju, alustab paari-kolme lapsega mängu ja tõmbab sellega ka teisi kaasa; juhib reeglitega mängu, mille süžee võib mõjutada loovmängu sisu (liikumismäng «Rong», «Hobune»).

Mängu sisu rikastamiseks näitab kasvataja pilti, tuletab meelde, mis on nähtud jalutuskäigul, millest on loetud, mõnikord ütleb ette mängu sisu. Näiteks laps veab kaua aega tühja autot, — kasvataja soovib vedada «puid», «kartuleid» (käbid, kivikesed). Mängides nukkudega lapsed toidavad neid ja panevad nad magama, kasvataja aga oma küsimustega «Kes valmistab tütardele lõunasöögi?», «Kuhu minnakse nendega jalutama?» jms. rikastab selle mängu sisu.

Kasvataja jälgib, et lapsed jäljendaksid ainult positiivset. Mängudes nukkudega tuletab ta meelde, et ema käitub õrnalt oma lastega, et hoidja lasteaias hoolitseb laste eest. Neil juhtudel, kui mäng võtab ebasoovitava iseloomu, tuleb seda vastavalt suunata või katkestada, äratada lastes huvi teise mängu vastu.

Mäng liivaga piirdub esialgu selle labidaga ümbertõstmisega, «koogikeste» vormimisega. Järk-järgult viib kasvataja lapsi mõttele, et liivale saab ehitada marja- ning köögiviljaaeda; et liivast saab ehitada «maja» nukule, «autokuuri» väikesele autole, ta näitab, kuidas teha neid lihtsaid ehitusi, mõnikord algatab ise niisugust mängu.

Ehitusmängud nõuavad erilisi juhtimise võtteid. Kasvataja püüab meelitada kõiki lapsi mängima ehitusmaterjaliga. Ta näitab, kuidas teha nukkudele laudu, toole, kuidas ehitada karule maja, rongi, autot, õpetab lapsi nimetama oma ehitusi, õigesti kasutama sõnu «suur», «väike», «kõrge», «madal». Kasvataja soovib ehitada pikka, sirget teed. Lapsed laovad tellised (lapiti) ligistikku üksteise kõrvale. Rittalaotud tellised võivad kujutada ka rongi. Mänguks ehitusmaterjalidega antakse täiendavaid mänguasju (nukud, autod).

Nooremas rühmas mängivad lapsed kõige sagedamini väikeste rühmadena või individuaalselt. Kasvataja peab tähelepanelikult jälgima lapse individuaalset mängu, ergutama ja toetama seda.

Mängus tuleb lastes kasvatada sõbralikku vastastikut suhtlemist, oskust ja tahet koos mängida. Esimesest päevast alates õpetab kasvataja näidete varal lapsi üksteisesse suhtuma sõbralikult, koos kasutama mänguasju, neid hoolikalt hoidma, ta ei luba lõhkuda laste ehitusi, ära võtta mänguasju, kiidab lapsi, kes neid teistega jagavad.

Esialgul tuleb mänguks ühendada väike hulk lapsi; mängides kahe-kolmekesi on lapsi kergem õpetada sõbralikult koos mängima. Järk-järgult võib lapsi ühendada suuremasse rühma. Kasvataja soodustab säärase mängude arenemist, mis lähendavad lapsi, annavad neile võimaluse olla aktiivne (mängud perekonnast, lasteaiast, peost, muinasjutust «Naeris», kus kõik abistavad üksteist).

Tuleb tähelepanu pöörata lastele, kes on harjunud üksi mängima. Kasvataja tõmbab neid pikkamööda kaasa ühismängu: algul mängib ise lapsega, siis leiab talle sobivad kaaslased. Laste seltsimise arendamiseks on tähtis arvestada nende individuaalseid iseärasusi, sümpaatiat üksteise vastu.

Vahetevahel ühendab kasvataja mängus noorema rühma lapsi teiste rühmade lastega (parem on seda teha mänguväljakul). Mõned vanemad lapsed mängivad noorematega, püstivad neile ehitusi, kingivad neile omatehtud mänguasju, kutsuvad neid «kinno».

Õige juhtimise juures ilmneb laste mängudes keskmise rühma üle minnes uusi jooni: üksikute tegevuste kujutamisel lähevad lapsed üle lihtsa süžee kujutamisele, kujutavad tuttavaid inimesi, omandavad oskuse püstitada lihtsaid ehitusi, harjuvad koos mängima (väikeste rühmadena), kasutavad koos mänguasju ja käsitsevad neid korralikult.

Liikumismängud on vajalikud laste igakülgseks arenemiseks. Mitmekordsete kordamiste tulemusena õpivad lapsed neis mängudes keerukamate liigutuste sooritamist, neil areneb kujutlusvõime, oskus kooskõlastada oma liigutusi teiste lastega, nad õpivad üheskoos ja sõbralikult mängima. Kasvataja varustab rühma (eriti väljakul) liikumismängudeks vajaliku hulga mänguasjadega (pallid, ohjad, hüpitsad, veererõngad, veoautod).

Liikumismängud on harilikult kindla sisu ja reeglitega.

Mõnedel neist on süzeeline iseloom (näiteks «Kana ja kanapojad», «Kass ja hiir»), teised ei oma süzeed, vaid on rajatud liikumisele, kusjuures tuleb kinni pidada teatud reeglitest («Püüa mind», «Minu lõbus pall»). Peale selle mängivad lapsed, eriti väikesed, sageli hobust, autot, lennukit, kujutades liigutuste ja häälitsemisega mingit eset.

Paremates liikumis- ja rahvuslikes ringmängudes ühtib ajaviide ja huumor kasulikkude liigutustega, osavuse, julguse ning taibukuse arendamisega.

Süzeelise iseloomuga liikumismängudes jagab kasvataja osad laste vahel ära, mängides algul ise nendega kaasa, täites mängujuhi osa, seejärel suunab ta järk-järgult selle osa täitmisele lapsi, näidates, kuidas tuleb mängida ja täita mängureegleid.

Reeglite seletamine toimub mänguprotsessis. Seletused peavad olema arusaadavad, lühikesed, emotsionaalsed; nendega kaasneb tegevuse demonstreerimine. Mängu korraldatakse 3—4 korda.

Kasvataja ergutab laste iseseisvaid liikuva iseloomuga mängu, luues selleks vastavad tingimused: valib välja mänguasjad (pallid, veererõngad, tuulikud, kerad jms.), näitab lastele, kuidas neid kasutada; valvab selle järele, et lapsed endid üle ei väsitaks, suunab neid õigeaegselt mängima mõningaid rahulikuma iseloomuga laua- ning ehitismänge jne.

Liikumismänge korraldatakse põhiliselt vabas õhus. Ühismängude kõrval mängib kasvataja üht või teist liikumismängu üksikute lastega (või ühendab nad väikestesse rühmadesse), eriti nendega, kes on väheaktiivsed, kes ei oska hästi liikuda, joosta või hüpata. Aasta lõpuks peavad lapsed kasvataja aktiivsel kaasabil suutma iseseisvalt mängida neile hästituntud mängu.

Didaktilisi mängu kasutatakse emakeele, ümb-rusega tutvumise ning arvutamise programmis ettenähtud materjali omandamiseks ja kinnistamiseks. Neis mängudes täpsustatakse ja laiendatakse laste kujutlusi ümbritsevatest esemetest ja nähtustest, aktiveeritakse nende sõnavara.

Didaktilised mängud peavad olema lastele huvitavad ja meelepärased. Need viiakse läbi spetsiaalsete didaktiliste mänguasjadega: tornikestega, nukkudega, õõnsate mänguasjadega, trükitud lauamängudega (loto, paarispildid) ja mitmesuguste esemetega. Kasvataja õpetab lapsi liigitama ja kokku panema mänguasju, võrdlema neid suuruse ning

värvuse järgi, õigesti nimetama värvi ja vormi (kera, ring, kuup). Näiteks käsib kasvataja punasesse karki panna kõik punased esemed, sinisesse — sinised, nimetada neid esemeid, nende värvust; ta õpetab neid kokku panema mitmesuguseid mänguasju — tornikest, vaadikest, matrjoškasid.

Igaüht neist mängudest korratakse mitmesugustes variantides ja järkjärgulise komplitseerimisega. Nii kasutatakse algul kahte värvi esemeid, siis kolme, nelja, viit värvi; algul antakse kaks eri suuruses matrjoškat, siis kolm, neli.

Laialdaselt tuleb kasutada pisiehitusmaterjali: mosaiiki, peerge. Kasvataja soovib lastel laduda mosaiigist värviline vaip, järjestades värve näidatud järjekorras (näiteks üks triip vaibal koostada punastest ruutudest, teine — kollastest, kolmas — sinistest). Ladumist võib ühendada loendamise ja näiteks vaheldades ruute — kaks sinist ja üks punane.

Didaktilistes mängudes õpivad lapsed määrama esemete arvu (näiteks mängus «Ehitame trepikese», «Too lipuke», «Mis muutus» jms.), tähelepanelikult vaatlema nende asetust, meeles pidama ja nimetama peidetud eset või pilti.

Mängus «Imekotike» õpivad lapsed tundma ja nimetama esemeid nende mõningate tunnuste järgi. Kompamise abil tunnevad nad ära, mis on peidetud kotikesse (mõned hästi tuttavad, vormilt üksteisest järsult erinevad esemed). Mängus «Kes kuidas häälitseb» lastakse lastel hääle järgi ära arvata loom ja imiteerida selle häälistsust. See arendab tähelepanu, taibukust ja õiget hääldamist.

Trükitud lauamängude kaudu õpivad lapsed tundma esemete kujutusi, neid nimetama ja leidma sarnaseid kaarte. Loto ja paariskaartide sisu peab olema mitmekesine: tarbesemed, loomad, taimed, liiklemisvahendid (vaata programm «Emakeel ja ümbrusega tutvustamine»).

Mänge paariskaartidega võib organiseerida terve rühmaga, samuti üksikute lastega ja väikeste rühmadega. Iga lapsele antakse pilt ja tehakse ülesandeks leida teine sama sugune teiste piltide hulgast, mis on laiali paigutatud toa mitmesugustesse kohtadesse. Komplitseerides seda mängu ei anna kasvataja lapsele pilti, vaid ainult näitab seda ja nimetab sellel kujutatud eset. Korraldatakse ka mängu osadeks lõigatud piltidega. Lapsed koostavad pilte kahest, kolmest, neljast osast.

Et mängud kulgeksid huvitavalt, elavalt, reeglipäraselt, peab kasvataja selleks ette valmistuma ja neid hästi

organiseerima. Didaktilistes mängudes omab suurt tähtsust kasvataja kõne, mis soodustab kujutluste täpsustamist, arendab mõtlemist ja emakeele omändamist. Kasvataja selgitab mängu, näitab, mida ja kuidas teha, jälgib, kuidas lapsed mängivad, suunab küsimustega ning märkustega nende tegevust, vahel mängib ise lastega kaasa, annab eeskju, kuidas mängureegleid täita.

*   *
*

Arvesse võttes mängude suurt tähtsust laste arendamisel ja kasvatamisel ning laste vajadust mängida, peab kasvataja hoolitsema, et mänguks määratud ajal kõik lapsed mängiksid mitmesuguseid mängu.

Kuid see ei takista lastel mängu ajal tegelda ka millegi muuga. Sellepärast on vajalik luua tingimused, et laps võiks vaadata raamatuid, pilte, joonistada pliiatsitega; kasvataja peab lapsi raskuste puhul abistama ja valmis tööd läbi vaatama.

EMAKEEL JA ÜMBRUSEGA TUTVUSTAMINE.

Kolmeaastastele lastele on lasteaeda astumine suureks sündmuseks. Lapsed tutvuvad uue olukorraga, harjuvad kasvatajate ja kaaslastega, omandavad kollektiivis kehtivad käitumisreeglid.

Koolieelses eas on ümbritseva tegelikkuse tunnetamine lahutamatult seotud emakeele valdamisega. Sellest, mis laps neil aastatel vahetult tajub, omandab ta kindlalt ainult seda, mida ta suudab nimetada vastava emakeelse sõnaga.

PROGRAMM.

Kasvataja peab lastes kujundama järgmisi kõnekeeles vilumusid: õpetama lapsi väljendama kõigile arusaadavas keeles oma palveid ning soove; vastama kasvataja küsimustele; oskama rääkida sellest, mis teda huvitab, kasvataja abiga jutustama tuttavaid muinasjutte.

Kasvataja peab õpetama lapsi kasutama nende poolt sagedamini tarvitavate sõnade grammatiliselt

õigeid muutevorme (jalg — jalad, lugema — loen, vesi — vett — vee, sild — silla jne.).

Tuleb arendada laste häälikulist kõnekultuuri: õpetada lapsi hääldama sõnu selgesti, eriti silmas pidades tugevate ja nõrkade kaashäälikute hääldamist, häälikute muljeerimist jne.

Laste tutvustamine ümbrusega ja nende sõnavara rikastamine.

Kasvataja tutvustab lapsi üksteisega, lasteaiaga. Järkjärgult peavad lapsed meeles pidama oma kasvatajate, hoidjate ja kaaslaste nimed.

Oma mõtete ja soovide avaldamiseks peab laps õppima kasutama sõnu, mis tähistavad ümbritsevaid asju, mitmesugust tegevust (mängima, jooksmas, pähe või selga panema, seljast või peast võtma, end pesema, joonistama, voolima, laulma jne.); õigesti nimetama oma keha ja näo osi.

Kasvataja tutvustab lapsi rühmaruumiga, selle sisustusega, pesemisruumiga, riiehoiuruumiga, samuti ka tarbeesemetega (rõivad, mänguasjad, õppeabinõud, söögi-keedunõud), õpetab neid esemeid õigesti nimetama; ta tutvustab lapsi lasteaias maa-alaga (mänguväljak, lillepeenrad, puud, teerajad, tara, peenrad), täpsustab nende kujutlust mõningate ümbritsevate asjade otstarbest ja omadustest (värvus, suurus); õpetab õigesti nimetama neid omadusi.

Kasvataja annab lastele kujutluse nende arusaamisele jõukohastest tööliikidest lasteaias ja selle lähimas ümbruses, kasvatades lastes huvi ja austust täiskasvanute töö vastu: hoidja rõivastab lapsi, serveerib toitu, koristab tube, kokk valmistab köögis toitu, majahoidja pühib, kastab õue, tänavat, talvel roogib labidaga lund, puistab teedele liiva, autojuht juhib autot.

Varasest east alates kasvatatakse pedagoog lastes armastust meie suurte juhtide V. I. Lenini ja J. V. Stalini vastu, näitab nende portreesid, kaunistab neid portreesid lilledega, rohelisega, tõmmates selleks kaasa ka lapsi; ta õpetab lastele jõukohaseid lühikesi värse ja laule. Revolutsioonilistel pidupäevadel — Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeval ja 1. mail — võtavad noorema rühma lapsed osa lastehommikust.

Laste tutvustamine kodumaa loodusega ja nende sõnavara rikastamine.

Kasvataja peab lastele andma järgmisi teadmisi ja vilumusi:

S ü g i s. Maas on palju lehti. Kollased, punased lehed varisevad puudelt. Sajab vihma, maapinnal on veeloigud. Eraldada ja nimetada: puu, leht, lill. Lilli peenardel peab hoidma, nad on ilusad.

Lapsed peavad oskama nimetada köögi- ja puuvilju, eristada neid väliste tunnuste järgi.

Lapsed abistavad kasvatajat elavnurgas taimede ja loomade eest hoolitsemisel.

T a l v. Sajab lund. Lumi on valge, külm. Ilm on külm. Lapsed kelgutavad kasukates ja viltides. Lapsed peaksid tundma varblast. Varblane hüpleb, nokib teri. Samuti peaksid nad tundma ja nimetama kalakest akvaariumis. Kalake ujub vees, teda peab toitma.

K e v a d. Päike soojendab. Ilm on soe. Lumi sulab. Ojad voolavad. Varblased hüplevad, lendavad, sirtsuvad. Tärkab roheline rohi, lilled. Puudel on rohelised lehed.

Lapsed peavad õppima tundma ja nimetama võilille (või mõnda teist kohalikku laialt levinud taime), eristama ja nimetama põrnikat, liblikat: põrnikas sumiseb, ronib, lendab; liblikas lendleb.

Lapsed peavad oskama istutada sibulaid, kasta peenraid, hoolitsevalt suhtuma taimedesse.

S u v i. Ilm on palav. Niidul, aias, lillepeenardel on palju lilli. Linnud lendavad. Konnad hüppavad, krooksuvad. Lapsed peavad oskama eristada ja nimetada 2—3 taime oma lilleaiast ja niidult, missugused kasvavad antud paikonnas. Nad peavad tundma ja nimetama maasikat, sõstart (või teisi aias leiduvaid marju).

K o d u l o o m a d. Lapsed peavad oskama eristada ja nimetada koduloomi: kassi, koera, lehma, kitse, hobust, kukke, kana. Nad peavad teadma ja nimetama nende välistunnuseid, mida nad söövad, kuidas häälitsevad (näit. kass näugub, lakub piima, peseb end käpaga, tal on vurrud, pehme karv).

Ilukirjandus.

Ilukirjandusel kui laste kommunistliku kasvatuse vahendil on suur tähtsus. Noorema rühma lastes on vajalik kasvatada armastust ja huvi kasvataja ettelugemise ja jutustamise vastu, raamatute illustratsioonide vaatlemise vastu; lapsi tuleb õpetada tähelepanelikult kuulama kasvataja ettelugemist; õpetada deklameerima luuletusi selgesti, elavalt.

Lapsi tuleb õpetada hoolikalt ümber käima raamatutega, need alati õigele kohale asetama.

Aasta kestel loetakse lastele järgmisi rahvaloomingulisi ja nõukogude kirjanike teoseid:

Rahvaloomingulisi teoseid.

Muinasjutte: «Naeris», «Kakuke», «Hunt ja seitse kitsetalle», «Kolm karu» (K. Ušinski redaktsioonis), «Miks. jänku huul on lõhki», «Siili ja jänese võidujooks» (A. Jakobsoni kogust «Õobik ja vaskuss»), «Poiss ja kitsed», «Kukeke ja oatera».

Rahvakoonekände, naljandeid: «Tii, tii, tihane», «Sõit, sõit linna», «Kurr, karr, kus sa lähed?», «Koer läks karja», «Tule, tule, unekene», «Patsi, patsi leivapätsi», «Mää, memmeke, mää», «Sõrmemäng», «Tsiriik — tsiriik» («Varblase laul»).

Nõukogude kirjanike teoseid.

S. Maršak, «Muinasjutt rumalast hiirekesest».

J. Belošev, «Tõrges kassipoeg».

F. Kotta, «Vaat' mis juhtus», «Mänguasjad» («Karu», «Kukk», «Auto»).

V. Sutejeva, «Kaks lugu».

Jutuke si raamatust «Lastesõimed ja lasteaiad kolhoosides ja sovhoosides» — «Nukumaja», «Arsti juures», «Kass ja hiir», «Nukuvoodi», «Topi» jt.

Luuletusi päheõppimiseks.

K. E. Sõõt, «Maga, memme marjuka», «Lõokese laul», «Äiu, lahke lapsukene», «Käole» (1. salm).

F. Kotta, «Karu», «Kukk», «Auto».

METOODILISI JUHENDEID.

Emakeele ja ümbrusega tuvustamise programmi teostab kasvataja tegevustel ja kogu kasvatustöö käigus.

Nooremas rühmas korraldatakse kaks tegevust nädalas.

Igaks tegevuseks valib kasvataja materjali mitmest programmi osast, näiteks:

- a) Pildi «Kanad» vaatlemine (laste tähelepanu juhtida kukele, poegadega kanale, teistele kanadele, sellele, mis nad teevad).
- b) Kooris helimatkimine.

Tegevustel antakse harilikult lastele uusi mõisteid, teadmisi, nii näiteks võib tegevuse sisuks olla uute piltide, lindude, lillede jms. vaatlemine. Mõningad tegevused ehitatakse neile kujutlustele ja teadmistele, mis lapsed on kogunud igapäevasest elust: neil juhtudel kasvataja täpsustab, rikastab nende sõnavara. Nii näiteks tutvustab kasvataja lapsi nende igapäevasele jalutuskäigule minnes riidehoiuruumi kapikestel leiduvate märgikeste-pildikestega. Igaühele neist näitab kasvataja tema märgikest, õpetab, kuidas rõivaid kappi panna. Tegevusel aga, vaadeldes riidehoiuruumi, küsitleb kasvataja lapsi, kuidas nimetatakse seda, mis on riidehoiuruumis, näitab märgikesi-pildikesi, laseb igal lapsel nimetada oma pildikest. Kasvataja märgib ära need lapsed, kelle kapikestes on riided korralikult hoitud, tuletab meelde, mis lapsed teevad rühmatoas ja riidehoiuruumis, jutustab, kes koristab neid tube, juhhib tähelepanu ruumi korrale ja puhtusele.

Ühte ja sama teemat on vaja korrata mitmel tegevusel. Näiteks pärast seda kui kasvataja on tegevusel lapsi tutvustanud rühmatoa sisustusega, korraldab ta didaktilise mängu «Sisustame nukule toa».

Mõningaid laste õpetamise võtteid tegevustel: demonstreerimine (näiteks kuidas õigesti hääldada sõna või vastata küsimusele), selgitamine (näiteks selgitada eseme otstarvet, nähtuse mõtet), kasvataja küsimused, mis arendavad laste mõtlemist ja aktiveerivad sõnavara (kuidas nimetatakse eset, mis värvi see on, mida see teeb jne.), harjutused didaktiliste mängude kujul (näiteks õige hääldamise omandamiseks, sõnavara aktiveerimiseks).

Kasvataja kõne peab alati olema õige emakeele tarvitamise eeskujuks.

Õige hääldamise ja laste kõnekultuuri arendamiseks korraldatakse tegevustel — mitte vähem kui 1 kord nädalas — didaktilisi mängu kõneaparaadi arendamiseks ja täis- ning kaashäälikute õigeks hääldamiseks (mängud loomade häälitsemise ja helisünnitavate esemete heli matkimiseks: «Arva ära, kes kuidas häälitseb», «Raud-

teerong», «Värvukesed ja auto», «Ratsuke»), jutustusi helimatkimisega, liikumis- või ringmänge laulukeste ja naljanditega «Rätike», «Kits ja laps», «Mööda siledat teed».

Laste tutvustamist ümbritseva eluga ja nende sõnavara rikastamist teostatakse tegevustel asjade ja nähtuste vaatlemise teel või asjadega tegutsedes. Siia kuuluvad seesugused tegevused, nagu rühmaruumi ja lasteaia maa-ala vaatlemine, piltide vaatlemine ja vestlused nende sisu üle, didaktilised mängud asjadega või asju kujutavate piltidega. Kasvataja vestleb lastega, nimetab ja kirjeldab lühidalt seda, mida nad näevad ja kuulevad, esitab neile küsimusi: «Mis see on?», «Mida see teeb?», «Mis värvi see on?», «Kas see on suur või väike?». Niiviisi arendab ta järk-järgult laste kõnekeelt.

Samadel tegevustel pöörab kasvataja tähelepanu sellele, et laste kõnekeel oleks grammatiliselt õige. Kui laps valesti muudab sõna, siis hääldab kasvataja ise seda sõna õigesti ja laseb seda lapsel korrata.

Tegevuste näidisloetelu: rühmaruumi, riidehoiu, pesemisruumi, aia, õue, õueala vaatlused; täiskasvanute töö ja tegevuse, autode liiklemise vaatlemine tänaval ning selle-sihiliste jalutuskäikude korraldamine; koduloomade vaatlemine; puuris oleva linnukese, akvaariumikalakese, konna vaatlemine, taoliste piltide vaatlemine, nagu: «Demonstratsioonile»; «Me kanname lipukesi», «Suvel pargis», «Kassima poegadega», «Talvised lõbud», «Koer kutsikatega», «Kanad».

Laste kujutluste täpsustamiseks ja sõnavara rikastamiseks kasutatakse järgmisi didaktilisi mängu: «Arva, mis on peidus», «Imekotike», «Otsi üles mänguasi» (nimeta selle kuju, värvus, suurus), «Arva ära kompimise järgi», «Vaata ja nimeta», «Kés kuidas karjub», «Uue nuku vastuvõtt», «Korraldame nukule toa» jt.

Kasvataja seletused, näpunäited, küsimused tegevuste ajal süvendavad laste taju ja teadlikku tegelikkuse mõistmist, kasvatavad lastes õiget suhtumist elunähtustesse, ergutavad neid end väljendama, vestlusist osa võtma, õpetavad neid õigesti kõnelema.

Üheks laste kõnekeele ja jutustamisoskuse arendamise võtteks on kasvataja vestlused iga lapsega üksikult ja väikeste rühmadega.

Lastega vestlemise näidisteemad: kellega sa elad koos kodus; kas sul on vanemaid vendi-õdesid-pioneere ja mis

nad kodus teevad; kas sul on kodus mänguasju, raamatuid, pilte; kus sa käisid isa-emaga pühapäeval, 1. mail; mida te tegite täna jalutuskäigul; kes nägi tänaval veoautosid, autobusse (või trammi); mida kojamees tegi täna tänaval.

Tegevustel omandatud kõneoskust ja teadmisi kasutavad lapsed oma igapäevases elus, mängudes. Nii püüab kasvataja pärast didaktilist mängu, kus lapsi õpetati õigesti nimetama asju, saavutada, et need sõnad juurduksid lapse kõnekeelde, näiteks nimetab kasvataja pesemise ajal näo osi (otsmik, nina, põsk, lõug), käte osi (sõrm, peopesa), samuti esemeid, mis on vajalikud pesemisel (seep, käterätt), nimetab pesemisel tehtavaid tegevusi (seebitama, puhtaks uhtma, kuivatama), vee omadusi (külm, läbipaistev), käteräti omadusi (puhas).

Noorema rühma laste põhiliseks loodusega tutvustamise viisiks on kasvataja juhtimisel läbiviidav laste vahenditu ja aktiivne tutvumine loodusnähtustega: vaatlused jalutuskäikudel, üksikute taimede ja loomade vaatlemine, mängud lumega, liivaga.

Et äratada laste huvi looduse vastu, köidab kasvataja laste tähelepanu sellega, kuidas ta toidab kalakesi, kastab toataimi, vahetab akvaariumis vett. Aegamööda õpivad lapsed taimi kastma, kalakesi toitma. Kasvataja toob sügisel elavnurka lille- ja sügislehtede kimpe, talvel — puurilinnukese (leevike, ohakalind), istutab kasti mugultaimi, kevadel asetab veepurki oksakesi, kevadlilli, suvel — põllulillede kimpe, asetab terraariumi konna.

Saadud muljete ja kujutluste täpsustamiseks ning kinnistamiseks tuleb lastele lugeda ja jutustada luuletusi ning jutte taimedest, koduloomadest. näidata pildikesi, korraldada didaktilisi mängu. Ümbrusega tutvumine rikastab loovmängude, joonistamise, voolimise, konstrueerimise sisu. Need tegevusliigid kinnistavad laste kujutlusi ümbritsevast elust, süvendavad laste tundeid.

I l u k i r j a n d u s. Kasvataja kasutab tegevustel meetodilisi võtteid, mis kindlustavad jutustuste, luuletuste, muinasjuttude täisväärtusliku omandamise. Ta valmistab end aegsasti ette, et tegevustel jutustada ja ette lugeda ilmekalt, selgelt, arusaadavalt ning kiirustamata.

Jutustamisele ja ettelugemisele võivad mõnikord kaasuda sisule vastavate varjupiltide näitamine, mängulised tegevused (näiteks luuletuse «Sõit, sõit linna» ettelugemisel kujutavad lapsed, kuidas nad hobusega sõidavad). Muinas-

juttude jutustamisel annab kasvataja lastele võimaluse korrata üksikuid teksti osi (näiteks salmikesi muinasjutust «Kakuke»). Sellelaadilised võtted aitavad lastel aru saada sellest, mis neile jutustatakse või ette loetakse, need rikastavad laste kõnekeelt.

Luuletuste kestvamaks meespidamiseks loeb kasvataja neid tegevustel korduvalt ette, tuletab neid meelde igapäevases tegevuses, soovib üksikutel lastel neid korrata. Õige ettelugemise eeskujuga õpetab kasvataja lapsi arukalt, rütmikindlalt, selgesti ja täpselt ette kandma luuletusi ning naljandeid, osa võtma lihtsaimast mängust — dialoogi vormis kirjutatud teose dramatiseeringust.

Lastele vabaks kasutamiseks ette nähtud raamatud peavad asetsema kindlas kohas (riiulil, vitriinis). Lapsi peab õpetama hoolikalt raamatuid käsitsema: raamatut vaadelda ainult laual, neid kätte võtta puhaste kätega, ettevaatlikult pöörata lehti, pärast vaatlemist raamat oma kohale asetada. Jälgides, et lapsed neist nõudeist rangelt kinni peaksid, kasvatame me neis hoolikat suhtumist raamatusse.

Igast raamatust peab olema mitu eksemplari ja need tuleb hoida täielikus korras.

ARVUTAMINE.

PROGRAMM.

1. Tutvumine arvudega 1, 2, 3.
2. Arvutamine kolme piires.

METOODILISI JUHENDEID.

Aasta algul peab kasvataja välja selgitama laste kujutlused arvudest. Ta jälgib lapsi igapäevases elus, jalutuskäigul, mängu ja tegevuse ajal, kuulatab nende väljendusi, annab ülesandeid.

Lapsed omandavad arvutamisoskuse kasvataja juhtimisel mängude ja ülesannete täitmise kaudu.

Nooremas rühmas teostatakse arvutamist peamiselt üksikute lastega ja väikeste rühmadega.

Kasvataja õpetab lapsi paljudest («palju») ühesugustest esemetest eraldama ü h t e, kasutama õigesti sõnu: «palju», «üks».

Kasvataja toob lipud, öeldes: «Palju lippe». — Neid ühekaupa välja jagades kriipsutab ta alla «Šurale üks lipp, Veerale — üks lipp». Samuti, et õpetada lapsi eraldama mõisteid «üks» ja «palju», kasutatakse üte mänguasjade ja õppevahendite väljajagamist.

Kasvataja jälgib, et lapsed õigesti kasutaksid ainsust ja mitmust: «Palju kuupe». «Üks kuup». Lastele tehakse ülesandeks tuua üks puuduv lusikas, asetada lauale veel üks purk liimiga, võtta mängimiseks ainult üks nukk või üks auto.

Täpsustanud mõisted «üks» ja «palju», annab kasvataja lastele ettekujutuse kahest esemest koosnevast grupist; seejuures kasutab ta mitmesuguseid võtteid. Näiteks, vaadeldes lastega uut nukku, juhib ta tähelepanu sellele, et nukul on üks nina, üks suu, kaks silma, kaks kõrva, kaks kätt, kaks jalga. «Nagu meilgi,» — ütlevad lapsed ja nimetavad oma kehaosi.

Kasvataja näitab lastele, kuidas kahest esemest moodustatakse rühm. «Minul on üks pall. Veera, too veel üks pall. Mitu palli on mul nüüd?» — küsib ta. «Kaks palli,» — vastavad lapsed. Lapsed panevad pallid ükshaaval võrku: «Üks pall, veel üks, nüüd on võrgus kaks palli.» Pärast akvaariumivee vahetamist paigutab kasvataja sinna kalad, lapsed loendavad temaga koos: «Üks kala, kaks kala.»

Lastele antakse mitmesuguseid ülesandeid: tuua üks, kaks asja, neid suurest hulgast välja valides. Kui kasvataja palub last tuua kaks lipukest, see aga toob neid mitu, siis valib kasvataja ükshaaval välja kaks lippu ja loendab: üks, kaks ja ütleb siis: «Vaata, siin on kaks lippu, just niipalju, kui mina palusin tuua, aga need vii tagasi.»

Kui lapsed on juba omandanud mõiste «kaks», asub kasvataja neid tutvustama kolmest esemest koosneva esemete koguga ja loendamiseга kolme piires.

Ta näitab lastele kolmest esemest koosneva rühma moodustamist. «Oli kaks jänest, nende juurde jooksis veel üks. Mitu jänest on nüüd?» küsib kasvataja, näidates mänguasju. «Kolm jänest,» vastavad lapsed. «Loendame: üks jänest, kaks jänest, kolm jänest,» loendab kasvataja. Puudutades teist jänest ja öeldes «kaks», asetab kasvataja selle esimese juurde, puudutades kolmandat ja öeldes «kolm» asetab ta selle esimese kahe juurde. Seejärel laseb ta üksikutel lastel loendada: üks, kaks, kolm ja jänested tema kätte

anda: «Anna mulle kaks jänest.» «Anna üks jänes.» «Anna kolm jänest.»

Rühma moodustamist kolmest esemest nende esemete üksaaval juurdelisamisega ning nimetades arve — üks, kaks, kolm — saab näitlikult selgitada horisontaalsele pulgakesele lükitud kuulikeste abil.

Lapsed lükiwad iseseisvalt kuulikesi, rõngaid, veeretavad kerakesi. Nad täidavad kasvataja käsklusi laua katmisel: tuua üks, kaks, kolm lusikat; neil lastakse ütelda, mitu kala on akvaariumis, mitu lindu puuris, lastakse üle lugeda nukud, kes istuvad mängudiivanil või laua juures: kolm suurt nukku, kaks väikest.

Loendamise harjutamiseks organiseerib kasvataja didaktilisi mängu; need peavad olema huvipakkuvad.

Didaktilised näidismängud ja ülesanded.

1. «T o o m ä n g u a s j a d s i i a». Lapsed istuvad poolringis, ees — laud. Kasvataja käsib mõnel lastest tuua 2 seent, asetada need lauale ja loendada, kui palju ta tõi. Üks lastest loendab, ülejäänud jälgivad kaaslase loendamist. Pärast tehakse sama ülesandeks teistele lastele.

2. «S ö ö d a k a r u s i d». Lapsed loendavad, mitu karu istub laua taga (üks, kaks, kolm).

Kasvataja palub neid süüa. «Mitu taldrikut tuua?» küsib ta. Pärast vastuse saamist käsib lastel tuua nii mitu mängutaldrikut, kui palju on karusid. Siis toovad nad samapalju lusikaid, tasse. Jagades karude vahel neid esemeid, loendavad lapsed neid.

3. «R i i e t a m e n u k k e». Lapsed loendavad, mitu nukku on toodud. Kasvataja soovib riietada nukke jalutuskäiguks. Lapsed toovad nii palju palituid, mütse, käekotte, kui palju on kasvatajal nukke, seejärel loevad esemed üle, riietavad nukud ja võtavad nad kaasa jalutuskäigule.

4. «E h i t a m e t r e p i». Mitmele lapsele, kes istuvad laua ääres, antakse ühesuurused mänguklotsid: esimesele üks klots, teisele kaks, kolmandale — kolm.

Kasvataja soovib ehitada trepi: esimene asetab lauale ühe klotsi, teine — paneb selle kõrvale ülestikku kaks oma klotsi, kolmas asetab samuti oma kolm klotsi. «Kui ilus trepp sai sellest,» märgib kasvataja. Lapsed loendavad

astmeid: üks, kaks, kolm. Ülejäänud lapsed toovad astmekesele väikseid mänguasju; seejärel loendavad nad neid asju.

5. «Mis muutus». Kasvataja asetab lauale kõrvuti kaks ühesugust mänguasja (näit. nukud). Lapsed vaatavad neid ja loendavad: üks, kaks; seejärel lükkab kasvataja kahele nukule veel ühe nuku juurde.

«Mitu nukku on nüüd?» küsib kasvataja. — «Loeme üle.» Lapsed loendavad: üks, kaks, kolm; kokku on kolm nukku.

6. «Too lipukesi». Kasvataja jagab lastele välja väikesed lipukesed: ühtele — üks, teistele — kaks, kolmandatele — kolm lippu. Ta laseb lastel loendada, mitu lippu on kellelgi. Lapsed loendavad. Kasvatajal on kolm suurt lippu. Ta tõstab ühe lipu üles ja ütleb: «Kellel on üks lipp, jooksku minu juurde.» Lapsed jooksevad kasvataja juurde ja istuvad toolidele.

«Aga nüüd jooksku need, kellel on kaks lippu,» ütleb kasvataja. «Kellel on kolm lippu, jookske minu juurde,» (tõstab algul kaks, siis kolm lippu üles).

Mängudes teevad lapsed kindlaks vastavuse arvuliselt võrdsete esemerühmade vahel: kahele nukule — kaks käekotikest; kolmele karukesele — kolm mütsikest jne.

Aasta lõpul võib anda lauamängu «Kellele kui palju», kasutades mängus ainult neid kaardikesi, millel on kujutatud esemeid 1-st kuni 3-ni.

JOONISTAMINE, VOOLIMINE, APLIKATSIOON.

Nooremas rühmas tutvuvad lapsed uute tegevustega: pliiatsitega joonistamine, värvidega maalimine, savist voolimine, aplikatsioon valmis geomeetrilistest vormidest. Nad omandavad algelisi vilumusi pliiatsi, pintli, savi, liimi käsitlemisel, samuti oskuse korralikult kasutada materjali.

Kolmeaastane laps on algul suuteline ainult pliiatsiga paberile kriipseldama, savitükki muljuma; tema liigutused on saamatud, ebakindlad. Üsna varsti hakkavad lapsed tähele panema sarnasust juhuslikult voolitud vormi, paberi peale tõmmatud pliiatsijälje ja hästituntud eseme vahel. Oma joonist täiendavad lapsed selgitavate sõnadega ja väljendusrikaste liigutustega. Kasvataja õpetab lapsi selgesti

ja lihtsal viisil kujutama neile huvitavamaid esemeid. Selle kõrval korraldatakse tegevusi, kus lastele antakse võimalus ise välja mõelda joonistuse või voolingu sisu.

PROGRAMM.

JOONISTAMINE (40 tegevust).

Elementaarne esemete kujutamine (umbes 20 tegevust). Kasvataja õpetab lapsi lihtsaimal viisil kujutama esemeid, arendades nende käelaba vastavaid liigutusi.

Lapsi tuleb õpetada jooni tõmbama mitmes suunas (vasakult paremale, ülevalt alla), joonistama suletud vorme (ring, nelinurk), sidudes neid vorme kujutlusega lastele hästituntud ja huvitavatest esemetest ning nähtustest («teerajad», «lindikesed», «vihma sajab», «tarake», «pallid», «kerakesed», «aknakesed»).

Järk-järgult peab kasvataja õpetama lapsi lihtsal viisil edasi andma esemete peamisi osi, näiteks joonistama nukku või tütarlast ümmarguse peaga ja kleidiga (pikergune kuju) sirgjoonekujuliste käte ja jalgadega; laps peab oskama kujutada puud (tüvi — vertikaalse joonega, oksad — horisontaal- või kaldjoontega), maja (nelinurk rea akendega).

Lapsi peab õpetama joonistama suuremõõtmelisi kujusid, asetama need lehe keskele.

Lapsed joonistavad värvipliiatsitega ja guaššvärvidega.

Kasvataja peab õpetama lapsi: õigesti käsitsema pliiatsit ja pintslit, s. t. hoidma neid pöidla ja keskmise sõrme vahel, toetades ülevalt nimetissõrmega, pingutuseta vajutama pliiatsile, kindlalt tõmbama pintsliga mööda paberit, eraldama ja nimetama põhivärve (punane, sinine, kollane, roheline), aga ka musta, valget, pruuni, värvima värvidega või elementaarselt viirutama väheldasi kujusid joonisel (näiteks teha sinine või punane kleit või punane mütsike joonistatud tütarlapsele).

Lihtsa sündmuse elementaarne kujutamine (10 tegevust). Sedamööda, kuidas lapsed omandavad vilumusi üksikute esemete joonistamisel, tuleb neid järk-järgult õpetada lihtsal viisil kujutama mõningaid sündmusi nende elust. Joonistel kujutatakse ainult esemeid, tegevuse aga mõtleb laps ise sinna juurde või kirjeldab

seda sõnadega, seejuures kasvataja õpetab lapsi kujusid joonisel asetama kõrvuti, joonistesse sisse tooma täiendavaid esemeid, mis kuuluvad kujutatava sündmuse juurde (näiteks pall, millega tütarlaps mängib).

Joonistuste teemadeks võivad näiteks olla: «Kaks tütarlast mängivad palli», «Kaks poisikest jalutavad», «Poiss kaevab lund», «Tütarlaps sööb kassi alustassilt».

Peale esemete ja lihtsate sündmuste kujutamise joonistavad lapsed ka vabalt oma fantaasia järgi (10 tegevust).

VOOLIMINE (30 tegevust).

Esimesel tegevusel äratatakse lastes huvi materjali (savi) vastu, soovi sellest midagi voolida. Voolimise protsessis antakse lastele ettekujutus sellest, et savi on pehme, et selle küljest võib ära murda tükikesi, seda rullida, laiaks muljuda, voolida. Esimesest tegevusest alates peab õpetama lapsi savi korralikult kasutama.

Elementaarne esemete kujutamine (umbes 14—15 tegevust). Lapsi tuleb õpetada muutma savi vormi ja leidma saadud kujus sarnasust esemetega (umbes 4—5 tegevust), rullima savitükki peopesade vahel sirgjooneliste liigutustega (vorstikesed, kepikesed), saadud kujundit rõngasse keerama («barankad»), veeretama savi peopesade vahel ringikujuliste liigutustega («kerakesed», «pallikesed», «munakesed»), savi laiaks litsuma (koogid, karaskid, küpsised), laiaklitsitud vormil servi ülespoole keerama («taldrik, alustass»), neisse sõrmega lohku vajutama («tass», «paat»).

Edaspidi õpetada lapsi neid kujundeid komplitseerima: savist tuldakese otsa ümardama või teravdama (näiteks porgandit voolima), juurde lisama mõned puuduvad osad, mis suurendab sarnasust kujutatava esemega (näiteks tassile kõrv).

Järgnevatel (umbes 10) tegevustel tuleb lapsi õpetada lihtsamal viisil voolima mitmest osast koosnevat eset. Näiteks voolida nukk, kujutades pead kerana, keha postina, käsi ja jalgu väiksemate postikestena, kusjuures üks kujundi osa tuleb hästi tihedasti teise külge litsuda. Edaspidi tuleb lapsi õpetada välja venitama väikesi osi, näiteks linnu nokka, saba, aga samuti edasi andma mõningaid detaile: näiteks voolima lihtsakujulist jänest pikkade kõrvadega, lindu noka ja lühikese sabaga.

Peale selle tuleb lapsi õpetada voolima nende eneste poolt välja mõeldud lihtsaid kujusid, kasutades juba omandatud vilumusi (umbes 10 tegevust).

APLIKATSIOON (10 tegevust).

Esimesel tegevusel, umbes kuu aega peale aasta algust, tuleb lapsi õpetada laduma paberilehele värvilisi ringe ja ruute (3 cm läbimõõduga). Lapsed omandavad nimetused: ring, ruut.

Järgmistel tegevustel tuleb õpetada lapsi ritta asetama ja paberiribale kleepima ringe ja ruute kahes põhivärvis (3—4 tükki igast värvist), neid ja nende värvi õigesti nimetama; seejärel tuleb neid õpetada laduma ja korralikult paberiribale vaheldumisi ritta kleepima üht värvi ringe ja ruute.

Esimese poolaasta lõpupoole tuleb lapsi õpetada laiali laduma ja kleepima neidsamu põhivärvis vorme ringi või ruudu keskele (tähekese või muu kujundi kujul), nurkadesse ja äärtele. Aasta lõpuks tuleb kujunditele täiendavalt juurde lisada veel kolmnurk, õpetades lapsi seda õigesti nimetama.

METOODILISI JUHENDEID.

Noorema rühma lastele on omane konkreetne mõtlemine, piiratud tähelepanuvõime ja nõrgalt arenenud kämblihaased — seetõttu on vajalikud iselaadi võtted joonistamise, voolimise ja aplikatsiooni õpetamisel.

Esimestel päevadel rakendab kasvataja tegevusse üksikuid lapsi või väikesi rühmi ja lubab neil joonistada või voolida, mida nad tahavad. Siis ühendab ta tegevusse kogu rühma, õpetab kõiki pikkamööda kuulama korraldusi ja neid täitma, et lastele õpetada enam-vähem ühesuguseid oskusi ja vilumusi.

Kasvataja õpetab lapsi õigesti istuma laua ääres, õigesti hoidma pliatsit, pintslit, ette näidates ja selgitades vastavaid võtteid. Lapsed, jäljendades kasvatajat, omandavad esialgseid voolimise, joonistamise ja aplikatsiooni võtteid.

Esimestel tegevustel antakse lastele pliitseite üheskahes põhivärvis; järk-järgult lisatakse juurde uusi värve; seejärel võetakse tarvitusele pruuni, musta värvi pliitsid.

Kuna kollane pliiats jätab nõrgalt nähtava jälje (kuni lapsed ei mõista veel käega vajutada), ei tarvitse seda esialgu kasutada. Sedavõrd, kuidas tugevneb laste käesurve, võivad nad joonistada ka kollase pliiatsiga samuti kui teist värvi pliiatsitega.

Hiljem (7—8 tegevuse järel) saavad lapsed järk-järgult värve põhivärvides ja valge värvi.

Joonistades ühe värviga kasutavad lapsed esialgu pintslit seda vees loputamata. Üle minnes kahele värvile õpetatakse lapsi pintslit veeklaasis puhtaks uhtma.

Kasvataja näitab tegevuse eel korduvalt kogu rühmale ja selle kestel — üksikutele lastele, kuidas õigesti hoida pliiatsit ja pintslit, kontrollib, kas lapsed täidavad tema juhendeid.

Joonistamine värvidega ja värvipliiatsitega toimub vaheldumisi.

Voolimine, aplikatsioon, savi ja liim nõuavad korralikku käsitsemist, seepärast võetakse need tarvitusele hiljem kui joonistamine.

Esimesed joonistustegevused võivad toimuda nn. mänguliste harjutustena. Need seisnevad selles, et kasvataja nimetab mõnda lastele hästituntud lihtsa vormiga eset või näitab seda (näit. kitsad lindikesed), soovib seda «joonistada», näidates sõrmega paberil, kuidas seda teha, et juhtida lapse käe liigutust. Jälgendades kasvatajat, teevad lapsed sõrmega vastavaid liigutusi paberil ja siis sooritavad neidsamu liigutusi paberil pliiatsiga. Nii harjutavad lapsed joonistama sirgjooni, ringe, nelinurki.

Elementaarsete harjutuste protsessis areneb laste käe kindlus ja käeliigutuste mitmekesisus.

Harjutused peavad olema lastele kerged, huvitavad ja nad peavad arendama nende kujutlusvõimet. Harjutused tuleb katkestada, kui lapse käte liigutused muutuvad kindlaks ja ta omab vilumusi lihtsa vormiga esemete joonistamisel ja voolimisel.

Rööbiti sellega ergutab kasvataja laste iseseisvaid katseid joonistada või savist voolida, aitab neil leida sarnasust esemetega erikujulistel joonistel ja voolingutes, nimetab neid esemeid, soovib kujutist korrata või, et rõhutada sarnasust kujutatava esemega, lisada saadud vormile mõni väike detail.

Eesmärgiga õpetada lapsi kujutama lihtsaimal viisil mitmesuguseid esemeid, elementaarselt edasi andma nende

vormi, võtab kasvataja lastega ette lihtsaid vaatlusi jalutuskäikudel ja siseruumis. Vaatlemisel juhitakse laste tähelepanu vaatlusobjekti olulistele osadele ja tunnustele, et lapsed võiksid kasutada oma tähelepanekuid joonistes ja voolingutes.

Et lapsed saaksid aru, mida nad vaatlevad, nimetab kasvataja vaadeldava eseme vormi, värvust ja selle osi; näiteks ütleb ta: «Vaadake, missugune ümmargune suur pall. Ta on ühelt poolt punane, teiselt poolt — sinine.» Vaadeldes lastega lindu, märgib ta selle teravat nokka.

Peale nende vaatluste on otstarbekohane tegevuse algul lastele näidata eset, mida nad hakkavad joonistama või voolima. Näitamisele kaasub kasvataja seletus. Ese võib jääda laste ette tegevuse lõpuni, et kergendada selle värvuse ja vormi edasiandmist.

Kasvataja õpetab lapsi mitmesuguste võtetega lihtsalt kujutama hästituntud esemeid. Ühtedel juhtudel piirdub see ta selge, lühikese seletusega, mida ja kuidas joonistada või voolida. Näiteks enne nuku joonistamist ütleb ta: «Joonistage algul ring — nuku pea, siis kleit ja jalad.»

Kui seisab ees ülesanne joonistada või voolida keerulisema vormiga eset, demonstreerib kasvataja näitlikult, kuidas kujutada seda vormi, juhtides laste käe liigutusi. Näiteks selleks, et joonistada mängukaru, tõmbab kasvataja, seistes laste ees, sõrmega mööda mänguasja iseloomustavaid piirjooni (pikergused kõrvad, jämedad käpad), saates oma käe liigutusi vastavate seletustega (kasvataja juhtimisel võivad ka mõned lapsed sõrmega mööda eseme piirjooni tõmmata). Kasvataja ettepanekul kordavad lapsed neid liigutusi sõrmega laual, nagu joonistades eset; nii saab neile selgemaks eseme vorm ja selle kujutamise viis paberil.

Teistel juhtudel voolib kasvataja mingisuguse kuju ja seletab, kuidas ja missuguses järjekorras peab voolima (näiteks rullida postike, siis selle ots teravaks teha, et saada porgandit). Möödamattes soovib ta mõnikord lastel korrata mõnesuguseid neile näidatud sõrmede liigutusi, näiteks linnu saba laiaks pigistamist.

Oskuste kinnistamiseks tuleb sama eseme joonistamist või voolimist korrata mitmesuguses variatsioonis. Näiteks võib algul joonistada tütarlapse kuju, hiljem — tütarlaps mütsiga; kuidas tütarlaps leidis seene, kuidas lapsed mängi-

vad palli; algul joonistada nääripuu, hiljem nääripuu kuulikestega; algul voolida nukk, hiljem — nukk vannis.

Sääraste korduva sisuga tegevuste kaudu õpivad lapsed mitte üksi mõnevõrra komplitseerima jooniseid ja voolinguid, vaid ka suurendama kujutatavate esemete arvu.

Kuna tegevuse kujutamine joonistes ja voolingutes pole väikestele lastele jõukohane, siis kirjeldavad nad seda sõnadega. Ühe või teise episoodi edasiandmisel (näiteks laste elust) peab lastes kasvatama õiget suhtumist ümbusesse. Näiteks kujutades kaht palli mängivat tütarlast, ütleb kasvataja: «Tütarlapsed mängivad palli sõbralikult, annavad seda üksteisele kasutada.»

Aplikatsiooni tegevustele eelnevad mängud lameda, geomeetrilise mosaiigiga.

Tegevustel, kus on ette nähtud mitmesuguste geomeetriliste vormide kleepimine, õpetab kasvataja lapsi neid vorme lihtsas järjestuses paigutama. Selle eesmärgiga näitab ta neile lihtsaid, varem valmistatud näidiseid, juhhib nende tähelepanu vormide ja värvuse vaheldumisele, ilusatele kombinatsioonidele.

* * *

Tegevused nooremas rühmas koostatakse järgmiselt: algul tuletab kasvataja lastele lühidalt meelde, mis oli tähele pandud eelneval vaatlusel; tarviduse korral näitab ta eset, selgitab või demonstreerib näitlikult, kuidas seda kujutada, tuletab meelde, kuidas hoida pintslit ja tõmmata paberile jooni, kuidas värvipliatsiga viirutada väheldasi kujutisi (lipuke, tütarlapse kleit, maja katus jne.), kuidas lapikesega siluda kleebitud aplikatsiooni osi, kuidas kasutada liimi.

Tegevuse ajal jälgib kasvataja, kuidas lapsed täidavad tema näpunäiteid, kontrollib, esitab küsimusi, mis suunavad eseme puuduva osa kujutamisele (näiteks «Kas poisil ei ole külm ilma mütsita?»), näitab teist korda, kuidas kasutada pintslit või pliatsit, kuidas voolimisel kinnitada üksikuid osi, kuidas joonistes või voolingus edasi anda eseme üht või teist vormi, tuletab meelde eseme kuju peamisi osi, soovib kasutada üht või teist värvipliatsit, värve, paberit. Lastes tuleb kinnistada jaatavat suhtumist kujutatavasse

esemetesse ja nähtustesse, äratada huvi värvi vastu, ära märkides, kui ilus tuli välja lill, hele mütsike; õpetada näiteks tarvitama rohelist pliiatsit näärikuuse, rohu, muru joonistamiseks, punast — marjade kujutamiseks jne.

Tegevused laste omaalgatusliku sisuga vahelduvad tegevustega, millistel antakse joonistada või voolida teatud eset.

Lastele arusaadavate esemete ja nähtuste kaudu sisendab kasvataja neis õiget suhtumist kujutatavasse ja suunab lapse omaalgatust (näiteks kutsub esile rõõmsa elamuse peost, joonistades tütarlapse lipuga).

Tegevuste ajal teostab kasvataja lastega individuaalset tööd, kinnistades pliiatsi, pintsli, savi kasutamise oskusi. Mängutundidel annab ta võimaluse joonistada kriidiga seinatahvlile.

Lastes on vaja kasvatada harjumusi oma tööd korralikult sooritada, hoolikalt suhtuda enda ja oma seltsimeeste tõesse.

Kasvataja tõmbab lapsi nende jõukohaselt kaasa tegevuste jaoks vajaliku materjali ettevalmistamisel ja selle koristamisel tegevuse lõpul.

Tegevuste ajal tuleb rangelt silmas pidada hügieeni nõudeid: kontrollida mööbli möötmete vastavust laste kasvule, pöörata tähelepanu õigele kehahoiakule, õigele pliiatsi ja pintsli käeshoidmisele, heale valgustusele. Tegevuste ajal parandab kasvataja lapse ebaõiget kehahoiakut, käte lauale asetamist.

MUUSIKALINE KASVATUS.

(80 tegevust).

Laulud, muusika, mäng, tants loovad erksa, rõõmsa meeoleu ja soodustavad laste liitmist ühtseks pereks.

Pedagoog kasvatab lastes armastust laulmise, muusika vastu, ta kasvatab nende muusikalist kuulmist, rütmitunnet, arendab nende liigutusi.

PROGRAMM.

LAULMINE.

Kasvataja peab lapsi õpetama laulma loomuliku häälega (mitte karjades), selgesti hääldama laulu sõnu, lauldes mitte teistest maha jääma ega üksteisest ette ruttama; kasvataja õpetab lapsi laulma kogu rühmaga koos (ise

kaasa lauldes) repertuaaris näidatud laule nii ilma instrumendi saateta kui ka saatega.

Aasta vältel tuleb lastele õpetada järgmisi laule:

«Kerimine», M. Terri.

«Sünnipäevaks», M. Terri.

«Kukeke», vene rahvalaulu j. M. Krassev.

«Lipud», E. Tilitšejeva.

«Õunake», K. Oja.

«Talv», V. Karasjeva.

MUUSIKALISED MÄNGUD JA TANTSUD.

Muusikaline kasvataja ja kasvataja peavad õpetama lapsi õigesti kõndima (hoides keha sirge), jooksmas kergelt varvastel, hüppama põlvi kõverdades (vt. kehalise kasvatuse programm).

Muusikalistes mängudes ja tantsudes tuleb õpetada lapsi liikuma vastavalt muusika iseloomule, laulumängudes aga vastavalt laulu sisule; lõpetama liikumist muusika katkestamisel; sooritama muusika või laulu iseloomule vastavalt lihtsaid tantse, mis on koostatud lihtsatest tantsuliigutustest (koputama ühe ja mõlema jalaga vaheldumisi, keerutamine üksi ja kahekesi, kätest kinni hoides, kätega plaksutamine, käelabaga lehvitamine, käte pöörded). Lapsi tuleb õpetada mängima mängu kogu rühmaga kasvataja laulu ja muusika saatel; nad peavad oskama tantsida aasta kestel õpitud tantse.

Mängud.

1. Mängud kasvataja laulu saatel.

«Lipuke», M. Krassev.

«Rätike», eesti rahvaviisi j. A. Roomere.

«Kus on meie käed?» vene rahvaviisi j. M. Terri.

«Kits ja laps», M. Terri.

«Paistab jälle päike hele», T. Vilkoreiskaja.

2. Mängud instrumendi saatel.

«Varblased ja auto», «Varblased», M. Krassev.

«Auto», M. Rauchverger.

«Mäng nukuga», T. Vilkoreiskaja.

Tantsud.

«Põlveplaks», A. Kapp.
«Koputamise tants», ukraina rahvaviis.

Muusikat kuulamiseks.

«Kuuseke», M. Krassev.
«Lasteaia laul», M. Terri.
«Varblased», M. Krassev.
«Kanake», N. Ljubarski.

METOODILISI JUHENDEID.

Muusikalise kasvatus peamiseks vahendiks on laulmine. Suur tähtsus on muusika ja laulu kuulamisel, samuti muusikalistel mängudel ja tantsudel. Muusikalise kasvatus programmi teostatakse muusikalistel tegevustel (2 korda nädalas).

Selleks, et anda lastele võimalus harjuda uue ümbrusega, tutvuneda üksteisega, läheneda muusikalisele kasvatajale, toimuvad 3—4 esimest tegevust nooremas rühmas ilma klaverita rühma ruumis muusikalise kasvataja (rühmakasvataja) laulu saatel.

Lastele laulu õpetamisel tuleb lühidalt jutustada laulu sisu, see ilmekalt ette laulda, kutsuda esile huvi laulu vastu.

Noorema rühma lapsed armastavad kuulata täiskasvanute poolt esitatavaid laule. Esialgu lauldakse ilma saateta. Järk-järgult kasvab lastel oskus kuulata laulu muusikariista saatel — instrumentaalse sissejuhatuse ja lõpposaga. Muusikaline saade aitab lastel laulu täielikumalt tajuda. Järgnevatel tegevustel hakkavad lapsed tasapisi kasvatajale kaasa laulma. Kestvamaks meelepidamiseks korratakse laulu.

Lastel on kergem omandada meloodiat hääle kaudu. Kuid ka hiljem, kui lapsed õpivad laulma mänguriista saatel, tuleb alati laulda ka ilma saateta. See soodustab meloodia täpsemat edasiandmist ja laulu ülekandumist laste igapäevasesse ellu.

Peale kogu rühmaga laulmise laulab muusikaline kasvataja (kasvataja) laule üksikute lastega ja väikese gru-

piga, et neil oleks võimalus paremini kuulata iseennast ja üksteist.

On vaja jälgida, et lapsed laulaksid loomuliku häälega, õigesti hääldaksid sõnu. Selleks õpetab muusikaline kasvataja (kasvataja) lapsi laulma pikaldaselt, sõna algul sisse hingama, puhtalt, selgelt hääldama laulu sõnu, ta jälgib, et lapsed lauldes ei ruttaks ette ega jääks üksteisest maha. Laulmise ja muusika kuulamise ajal peab muusikaline kasvataja (kasvataja) silmas laste õiget kehahoidu.

Süstemaatiline repertuaaris näidatud laulude kuulamine, nende ettekandmine kasvataja poolt klaveril, harjutab lapsi kuulama instrumentaalmuusikat. Teisel poolaastal võivad lapsed kuulata laule ja väikesi muusikapalu: M. Krassevi «Kuusekest», M. Terri «Lasteaia laulu», N. Ljubarski «Kanakest», M. Krassevi «Varblast».

Muusikaliste mängude ja tantsude ajal peab muusikaline kasvataja (kasvataja) jälgima liigutuste vastavust muusika ja laulu iseloomule, laste liigutuste õiget sooritamist (mitte lohistada jalgu, vabalt liigutada käsi, kergelt ja pehmelt hüpata), ta peab jälgima õiget rühti (pea olgu püsti).

Järk-järgult muutub mängude sisu keerulisemaks, kusjuures üht ja sama mängu võib esitada mitmes variatsioonis.

Enne muusikalise mängu õpetamist jutustab kasvataja lühidalt selle sisu ja tutvustab siis lapsi muusika ja lauluga. Nende tähelepanu juhitakse sellele, missugused tegevused mängus toimuvad muusika saatel ja kuidas need muutuvad vastavalt muusika iseloomu muutusele. Mõnikord toimub mängu seletus laulu või muusika saatel.

Selleks, et lapsed muusikalistes mängudes õigesti edasi annaksid vastavaid kujusid, võib näidata, kuidas sõidavad autod, kuidas hüppavad varblased. Kui lastele teeb raskusi antud kuju mängus edasi anda, võib muusikaline kasvataja (kasvataja) näidata seda liigutustega.

Mõnedes mängudes mängib kasvataja ainult algul lastega kaasa, teistes — täidab mängujuhi osa.

Noorema rühma laulumängudes laulab kasvataja ise laulu, mille saatel lapsed mängivad. Esialgu tantsivad lapsed kasvataja ettenäitamise järgi. Sel määral, kuidas lapsed omandavad muusika, kuidas arenevad nende liigutused, õpivad nad mõningaid tantse iseseisvalt ette kandma.

Tantsudes, nagu ka mängudes, ei tohi olla liigutuste sagedast vaheldumist, kuna see tekitab lastes väsimust ega soodusta õigete liigutuste arenemist. Tantsudes kasutatakse mõnikord ka mänguasju (nukud, lipud), samuti rätikuid. Mängude ajal tuleb erilist tähelepanu pöörata argadele, vähese aktiivsusega lastele, püüda kaasa tõmmata kõiki lapsi. Kui laps häbeneb tantsida üksi, võib soovitada tantsida kahekesi, kolmekesi, äratada temas huvi mänguasjade abil.

KESKMINE RÜHM.

KASVATUSE ÜLESANDED JA LASTE EA ISEÄRASUSED.

Laste keskmise rühma kasvataja ees seisavad järgmised ülesanded: lapse organismi tugevdamine ja karastamine, liigutuste ja osavuse arendamine, kultuurilis-hügieeniliste harjumuste kujundamine, suurema iseseisvuse kasvatamine eneseteenindamisel; teadmiste ja kujutluste laiendamine ümbritsevast elust ja loodusest, vaatlusvõime kasvatamine, mõtlemise arendamine, emakeele õpetamine.

Kasvataja peab lastes kasvatama oskust koos mängida ja tegutseda, täita lihtsamaid kohustusi. Ta peab neis kasvatama austust vanemate inimeste vastu ning tööarmastust, ta peab neid õpetama armastama kodumaa loodust, Nõukogude Kodumaad.

Kasvataja ülesandeks on laste joonistamis-, voolimis-, laulmisoskuste edasiarendamine, kunstimaitses arendamine, armastuse kasvatamine muusika ja laulu vastu.

Viieaastased lapsed on iseseisvamad ja liikuvamad kui väikesed lapsed, nende liigutused on koordineeritumad ja kindlamad.

Laste vilkust ja liikumistarvet rahuldab kasvataja mängude, tegevuste, võimlemisharjutuste ja lihtsate tööülesannetega.

Selle-ealine laps tutvub kaunis ruttu nende esemete praktilise ülesandega, milliseid ta näeb. Lapse huvi ümbriuse vastu ületab perekonna ja lasteaiapiiri. Kasvataja peab tähelepanelikult suhtuma laste küsimustesse ja oskama neile vastata.

Laiem tutvus ümbritseva maailmaga, suhtlemine inimestega arendab laste kõnet, rikastab nende sõnavara, aitab neil täielikumalt ja täpsemalt väljendada oma mõtteid ning tundeid.

Tegevuste õige korraldamine, laste mängude aktiivne juhtimine aitab kaasa nende vaimsele arenemisele, iseloomu, tunnete ja huvide kujunemisele. Laste vahel tugevneb sõprus, kasvab nende poolehoid ümbritsevate täiskasvanute vastu.

Viieaastased lapsed suudavad juba pidurdada oma soove ja tundepehanguid. Neile saab selgeks lasteaia määruste täitmise vajadus. Veenmised ja kasvataja vestlused avaldavad tugevamat mõju laste käitumisele ja see muutub organiseeritumaks.

LASTE ELU ORGANISEERIMINE JA NENDE KÄITUMISE KASVATAMINE.

Laste elu keskmises rühmas organiseeritakse kehtestatud päevarežiimi järgi.

Päevarežiim.

Laste kogunemine, nende ülevaatus, mängud, korrapidamine, hommikvõimlemine	kell	8.00
hommikueine	„	9.00
esimene tegevus (20 min.)	„	9.45
teine tegevus (15 min.)	„	10.15
jalutuskäik, mängud vabas õhus	„	10.50
lõunasöök	„	12.45
päevane uinak	„	13.30
mängud	„	15.20
õhtuode	„	16.30
jalutuskäik, mängud vabas õhus	„	17.00
laste kojuminek	„	18.00

Keskmise rühma päevarežiimis määratakse palju aega laste mängudeks: hommikul enne hommikueinet, jalutuskäigul, pärast päevast uinakut. Hommikul enne hommikueinet ja õhtupoolikul peavad mängud olema rahuliku iseloomuga.

Mängutundide ajal võivad lapsed soovi kohaselt tegelda ka millegi muuga: vaadata raamatuid ja pilte, joonistada, elavnurgas loomi vaadelda. Mõnikord võib peale lõunat lastele näidata nukuteatrit, varjuteatrit, diafilme, jutustada muinasjutte.

Iga päev peale hommikueinet toimuvad tegevused kogu rühmaga: esimese tegevuse kestus — 20 min., teise — 15 min. (10-minutilise vaheajaga). Tuuakse sisse iseseis-

vad tegevused liigutuste arendamise ja arvutamise alal, milliseid ei olnud nooremas rühmas. Nädala vältel jaotatakse tegevused umbes järgmiselt: 4 tegevust kõne arendamiseks ja ümbrusega tutvustamiseks, 4 — kujutavaks tegevuseks, 2 — muusikaliseks kasvatuses, 1 — arvutamiseks, 1 — liigutuste arendamiseks.

Hommikune jalutuskäik kestab 2 tundi, umbes sama palju aega kulutatakse õhtusele jalutuskäigule.

Laste kogunemine jalutuskäiguks ja lahtiriietumine tagasi tulles ei tohi võtta palju aega. Kasvataja õpetab lapsi kiiresti lahti riietuma ja riietusesemeid sellises järjekorras ära panema, millises laps nad hiljem selga paneb.

Laste väljasoleku ajal organiseerib kasvataja liikumise ja loovmänge, füüsilisi harjutusi, taimede eest hoolitsemist, loodusnähtuste vaatlust.

Jalutuskäikude ja ekskursioonide korraldamisel tuleb arvestada laste jõudu. Kõndimise kestus ühes sihis ei tohi ületada 20—25 minutit (vaheajaga puhkuseks 5—10 min.).

Lastes peab kasvatama harjumust süüa kindlaksmääratud ajal. Kasvataja peab silmas nende isu ja hoolitseb õigeaegse toitumise etteandmise eest, säilitab vaikuse ja sündimatu söögi ajal.

Päevane uinak kestab 1,5 tundi, sügisel ja talvel toimub see hästiõhutatud, lahtiste õhuakendega toas või magamiskottides lahtiste akendega rõdul.

Kasvataja peab tähelepanelikult jälgima, et lapsed lamaksid vaikselt, mugavas asendis, oleksid hästi vaibaga kaetud, et nad sooja ilmaga endid liigselt teki sisse ei mähiks.

Suvel kandub laste elu õue. Mänguasjad, õppevahendid ja mitmesugune mängu- ning tegevuste materjal viiakse terrassile, varju alla. Ka lauad, toolid ja laste pingid peavad asetsema vilus.

Iseseisvuse ja tööarmastuse arendamise eesmärgil organiseerib pedagoog laste korrapidamist (söögitoas, elavnurgas). Korrapidajate kohustuste hulka kuulub: hommikueineks, lõunasöögiks ja õhtuoteks korralikult lauda katta, pärast sööki koristada nõud ja viia need eraldi lauale; kasta lilli, toita loomi elavnurgas. Järk-järgult laseb kasvataja korrapidajail välja jagada materjali joonistamiseks, voolimiseks ja teisteks tegevusteks. Kasvataja määrab iga päev kordamööda 3—4 korrapidajat, tuletab neile meelde, mida

on tarvis teha, näitab, kuidas teha õigesti, kontrollib ülesande täitmist.

Lapsi peab õpetama iga asja oma kohale asetama, hoolikalt käsitsema mänguasju, mööblit, riideid.

Kasvataja õpetab lapsi viisakalt kohtlema üksteist ning täiskasvanuid, ta tuleb neile meelde vajadust tervitada, hüvasti jätta, tänada; kui keegi kogemata tõukas kedagi või põhjustas ebameeldivust — paluda vabandust, hoolitsevalt suhtuda üksteisesse, hädavajalikul juhul pöörduda seltsiliste poole abi saamiseks ja abistada neid.

Kasvataja õpetab lapsi tähelepanelikult ära kuulama täiskasvanuid, vanemaid, täitma nende korraldusi, kasvatab lastes enesevalitsemist, õpetab end mitte segama täiskasvanute jutu vahele.

Õigesti organiseeritud ja sisukad tegevused ning mängud, päevarežiimist kinnipidamine — on vajalikud tingimused lapse igakülgseks arenemiseks. Suurt tähtsust omab kasvataja autoriteet ja eeskuju, tema armastus laste vastu.

KEHALINE KASVATUS.

Peamisteks laste kehalise kasvatus ülesanneteks jäävad endiselt: kultuurilis-hügieeniliste harjumuste kasvamine, liigutuste arendamine, organismi tugevdamine ja karastamine.

KULTUURILIS-HÜGIEENILISED HARJUMUSED.

Kasvataja, jätkates nooremas rühmas alustatud tööd, peab lastes kasvutama järgmisi kultuurilis-hügieenilisi harjumusi:

harjumust iseseisvalt pesta käsi (käised üles käärida, käsi seebitada, ära kuivatada) ja nägu; õigesti ja korralikult kasutada käterätti, loputada suud peale lõunasööki; õigesti kasutada taskurätti; köhimise ja aevastamise puhul kõrvale pöörduda, nina ja suu kinni katta; süüa, muuga tegelemata, toit hästi läbi närida (närida vaikselt); toitu süüa pudistamata ja maha valamata; õigesti kasutada kahvli; pühkida suud suurätikuga.

Riietuda ja lahti riietuda tuleb kindlas järjekorras. Riided tuleb kokku panna ja oma kohale asetada. Lapsed pea-

vad eraldama parema ja vasaku jala saabast; nad peavad oskama saapaid kinni nõõrida.

Lapsi tuleb õpetada hoidma rühmatoas puhtust ja korda, mänguasjad, raamatud ja õppevahendid oma kohale asetama. Väljast sisse tulles peavad lapsed pühkima jalad puhtaks, ära võtma kalossid, lume riiete ja jalatsite küljest ära raputama.

Kultuurilis-hügieenilisi harjumusi kasvatatakse laste igapäevase elu ja tegevuse käigus.

Lastele tuleb luua võimalused iseseisvaks pesemiseks (kraanid ja kraanialused laste kasvu kõrgusel). Kasvataja jälgib, et lapsed täidaksid pesemise juures tema juhendeid, et laste riided oleksid puhtad.

Kasvataja hoolitseb, et lastel oleks mugav laua juures istuda, et nad ei istuks küürus, selgitab neile, miks ei või söögi ajal juttu ajada. Vajalikud juhendid üksikutele lastele antakse tasase häälega. Et äratada laste söögiisu, juhib kasvataja nende tähelepanu hästi kaetud söögilauale ning maitsvale toidule.

Õpetades lapsi iseseisvalt riietuma ja lahti riietuma, tuleb neile meelde tuletada, missuguses järjekorras ja kuidas on parem riideid seljast võtta ja selga panna, kuidas neid kokku panna ja kohale asetada. Vajaduse korral pöörduda abi saamiseks kaaslase poole. Kasvataja jälgib, kas lapsed panevad korralikult kokku oma riided ja kas nad asetavad need oma kohale, märgib ära, kes lastest tegi seda korralikumalt; ta ei luba kehtestatud korra rikumist.

Kasvataja jälgib samuti, et lapsed hoolikalt ümber käiksid mänguasjade ja õppevahenditega, et nad kasutaksid neid vastavalt nende otstarbele, et nad koristaksid need pärast mängimist ja tegevust. Kasvataja jälgib, et lapsed täidaksid lihtsaid ülesandeid rühmaruumi koristamisel; ta näitab, kuidas peab pühkima tolmu, kuidas korralikult kohale asetada mänguasju ja õppevahendeid.

Keskmise rühma lapsed, nagu nooremadki, vajavad tähelepanelikku hügieenilist hoolitsust täiskasvanute poolt.

Tuleb teha süstemaatilist tööd lastevanematega, jälgida, et lapsed toodaks lasteaeda pestult, kammitult ja korralikult riietatult.

PROGRAMM.

Lastele tuleb õpetada põhilisi liigutusi.

Kõnd. Kõnni juures hoida keha sirgelt, pead mitte longu lasta, vabalt liigutada käsi; kõndida üksteise järel kolonnis väljaku (toa) äärt mööda; kõndida läbisegi, kasutades kogu ruumi; kõndida paariviisi üksteise järel; ringis, kätest kinni hoides.

Jooks. Joosta vabalt, kergelt, üksteise järel, läbisegi, naabrit mitte tõugates, kasutades väljaku (toa) kogu ruumi, joosta ringis, hoides kinni kätest, nõorist. Katkestamatu jooksu kestus on 20—25 sekundit.

Tasakaal. Kõndida kahe maapinnale või lumele joonistatud joone vahel (joonte vahe 25—30 cm); kõndida lauda mööda (laiusega 15 cm) 20—25 cm kõrgusel; joosta kallakut lauda mööda üles ja alla, samuti mäest üles ja alla.

Hüpped. Hüpata kergelt, pehmelt laskudes poolkõverdatud jalgadele; üles hüpata, et kätte saada eset (kulljust, paela), mis on riputatud 5—10 cm kõrgemale lapse väljasirutatud käe ulatusest; hüpata mõlemal jalal, liikudes ettepoole; hüpata hoota kaugust, järk-järgult suurendades hüppe pikkust (30—60 cm); hüpata hooga üle hüppepostidele asetatud nõori, kõrgusega 20—25 cm; hüpata alla laudadelt, palkidelt kõrgusega 20—30 cm.

Heited, visked. Veeretada palli või puust kera läbi ehitusmaterjalist valmistatud looga või värava, vahe- maaga 2—3 m; veeretada palli või kera mäekallakult või kallakile asetatud laualt läbi värava või looga. Veeretada palli (kera), tabades sellega eset (keeglid, klotsid), kaugusega 1—2 m; püüda kasvataja poolt visatud pall ja see tagasi visata, suurendades järk-järgult kaugust 2—2,5 m. Visata suurt palli (diameetriga 12—15 cm) vastu põrandat, vastu maad, üles, püüda see mõlema käega; visata parema ja vasaku käega kaugust, kasutades selleks liivakotikesi, väikesi palle (raskus 150—200 g), käbisid; visata märki väikeste pallidega, liivakotikestega (kaugus parema käega visates 1,5—2 m ja vasaku käega visates 1—1,5 m).

Ronimine ja roomamine. Roomata läbi nõori või püsttara alumise pulga alt (kõrgus 60—50 cm), neid riivamata; roomata läbi võru; ronida vahelduva sammuga varbseinalle, aiale, pulki vahele jätmata.

Rivistumine. Kasvataja märguandel kiiresti koguneda ja rivistuda tema juhatuse järgi — kasvu järgi üksteise kõrvale, paarikaupa, ringis, kolonnis.

Harjutused üksikute lihaskrühmade arendamiseks.

Harjutused peamiselt õlavöö lihaste arendamiseks. Seista, kergelt harkasendis, käed piki keha alla lasta või need selja taha asetada. Tõsta käed kõrvale, vibutada nendega ja alla lasta (teha sama lippudega); tõsta käed kõrvale, plaksutada enda ees ja alla lasta või peita selja taha; plaksutada kätega pea kohal ja käed alla lasta; kiigutada käsi ette ja taha (pendel); tõsta käed kõrvale ja veidi üles, samal ajal tõusta varvastele, käed alla lasta ja laskuda labajalgadele; käed küünarnukist kõverdada, ette sirutada, viia küünarnukid taha («vedur»).

Harjutused peamiselt selja ja kõhulihaste arendamiseks. Seista, jalad veidi harkis, käed piki keret alla lasta. Kükitada, toetuda sõrmedega põrandale, tõusta ja end sirgu ajada; painutada keha ette (põlvi kõverdama), lüüa kätega vastu põlvi, ajada ennast sirgu.

Seista, jalad õlgade laiuselt harkis, käed piki keha alla lasta. Tõsta seongus käed üles, kummarduda põlvi kõverdama, samal ajal viia käed põlvede vahele («puulõhkumine»).

Seista, jalad veidi harkis. Kükida, mõlema käega tooli seljatoest kinni hoides, painutada põlved laiali, tõusta.

Istudes toolil, asetada lipp enda taha toolile, võtta lipp ja lehvitada sellega pea kohal.

Istudes toolil, anda mõlema käega edasi pall või klots enne ühele enda kõrvale istujale ja siis teisele poole.

Istudes põrandal jalad risti, pöörata keha paremale, võtta mõlema käega seljataga lebav ese (kõristi, pall) ja see edasi anda vasakule, pöörates keha vasakule.

Liikumismängud.

Aasta jooksul tuleb lastele õpetada 10—12 reeglitega liikumismängu.

1) «Leia endale paariline», «Kelle rühm on kiirem» (kõnd paariviisi, jooks läbisegi).

2) «Oleme lõbusad lapsed» (jooks läbisegi püüdmisega, kiire ümberrivistumine).

3) «Haned-luiged», «Karu koopas» (jooks otsesihis püüdmisega).

4) «Kass ja hiir» (jooks ja püüdmine).

5) «Haug ja kogred» (jooks püüdmisega ja kiirelt koha leidmine).

6) «Kullimäng» (püüdja eest põgenemine).

7) «Üle oja» (hüpped kohalt; tasakaaluharjutused).

8) «Hunt ja jänesed» (hüpped, põgenemine püüdja eest).

9) «Karud ja mesilased» (jooks ja ronimine).

10) «Kütt ja jänesed» (hüpped ja viskamine).

11) «Kes jookseb kiiremini lipuni» (jooks kiiruse peale; võistluse element).

12) «Peseb end hall jänkuke», «Arva hääle järgi» (kõnd ringis).

13) «Leia, kuhu peidetud» (rahulik kõnd).

METOODILISI JUHENDEID.

Liigutuste arendamise programmi teostatakse mängude, tegevuste ja hommikvõimlemisega.

Keskmise rühma laste liikumismängude sisu on mitmekesisem kui nooremas rühmas: mängud püüdmisega, võidutaotlemisega. Mängureeglid on keerulisemad, tuuakse sisse mõned piiravad tegevused — põgeneda võib ainult määratud sihis, kinnipüütul tuleb kõrvale astuda, mitte määratud joonest üle joosta. Reeglid muutuvad kohustuslikuks kõigile mängust osavõtjaile. Enne uue mängu algust selgitab kasvataja lühidalt ja näitlikult mängu sisu ja reegleid, äratab lastes mängu vastu huvi, demonstreerib liigutusi, millised võiksid lastele raskusi valmistada.

Nagu nooremaski rühmas, juhib kasvataja aktiivselt mängu, jaotab osad, jälgib reeglite täitmist, ergutab laste initsiatiivi, nende julgust, hoiab ülal lõbusat meeleolu (kuid liigse erutuseta), jälgib, et lapsed mängiksid sõbralikult, organiseeritult ega väsitaks end üleliia.

Kasvataja võtab isiklikult mängust osa, kuni lapsed on omandanud mängureeglid.

Tegevus võimlemise ja liikumismängudega koostatakse järgmiselt: tegevuse algul teeb kasvataja lastega harjutusi, mis soodustavad laste organiseerimist

(kõnd suuna vahetamisega, jooks läbisegi, märguande järgi ringi moodustamine, paaridesse koondumine). Tegevuse põhiosas võetakse läbi harjutused üksikute lihasrühmade tugevdamiseks (õlavöö, selja-, kõhulihased) ja harjutused ühe põhiliigutuse alal — jooks, hüpped, heited; korraldatakse mingi liikumismäng. Tegevus lõpeb rahustava kõnniga.

Tegevuse näidisplaan.

Kõnd üksteise järel, ringi moodustamine, harjutus nõoriga, hoota kaugushüpe; liikumismäng «Löks»; rahustav kõnd.

Tegevustel korraldatakse ja kinnistatakse lastele juba tuntud mängu ja harjutusi, aeg-ajalt võetakse tarvitusele uut materjali (mitte rohkem kui üks-kahe harjutust või üks mäng).

Palju harjutusi võib sooritada lippudega, rõngastega, nõoriga, neid üles tõstes, põrandale asetades, kõrvalseisjale edasi andes.

Hommikvõimlemist korraldatakse iga päev enne hommikueinet. Lapsed kõnnivad 1—2 korda ringi ümber mänguväljaku (toa), koonduvad ringi või rühmadesse, sooritavad siis kolm tuttavat harjutust: esimese ja kolmanda — õlavöö lihaste tugevdamiseks ja rinnakorvi laiendamiseks, teise — selja- ja kõhulihaste tugevdamiseks. Iga harjutust korraldatakse 4—5 korda. Seejärel korraldatakse jooksuharjutusi, mis lõpevad lühiajalise kõnniga.

Hommikvõimlemise näidis. Kõnd üksteise järel ümber toa (väljaku), salkadeks rivistumine. Künarnukist kõverdatud käte vahelduvad löögid ette ja taha — «Vedur» (korraldatakse 5—6 korda, pärast lühikest pausi korraldatakse veel 3—4 korda). Painutada kere ette, põlvi kõverdamata, lüüa käelabaga vastu põlvi ja välja sirutada (korraldatakse 3—4 korda, pärast lühikest pausi veel 2—3 korda). Tõsta käed kõrvale ja alla lasta (korraldatakse 3—4 korda). Jooks üksteise järel ümber väljaku (toa). Lühiajaline kõnd.

Hommikvõimlemise ajal tuleb kasvataja lastele meelde harjutusi, jälgib nende õigesti sooritamist, laste õiget rühti.

Lapsi peab õpetama õigesti hingama. Väljahingamine langeb sellele harjutuse osale, millal rinnakorv ahendub; sissehingamine toimub, kui rinnakorv laieneb (näiteks käte viimisel kõrvale üles — sissehingamine, käte allalaskmisel — väljahingamine). Hommikvõimlemise kestus on 5—6 minutit.

Võimlemist ja liikumismänge, samuti hommikvõimlemist, korraldatakse kerges riietuses, talvel — lahtise õhuakna juures, sooja ja kuiva ilmaga — väljas vabas õhus.

Küllaldase ruumi puudumisel rühmatoas korraldatakse hommikvõimlemist õues liikumismänge imiteerivate harjutuste ja rahustava kõnni näol.

Esimestest soojadest päevadest alates tuleb hommikvõimlemist korraldada vabas õhus, järk-järgult vähendades laste riietust.

LAPSE ORGANISMI KARASTAMINE.

Lapse organismi karastamist teostatakse arsti juhendamisel.

Keskmise rühma lapsi harjutatakse edaspidigi töötama ja mängima lahtise õhuakna juures ja iga päev jalutama. Kasvataja jälgib, et ruumis, kus lapsed mängivad ja tegelevad, oleks alati värske õhk. Talvel, külma ja tuuliste ilmadega asetatakse õhuakna ette marliga ületõmmatud raam.

Organismi karastamise vahenditeks on igapäevased jalutuskäigud, magamine vabas õhus. Talvel tuleb lapsed magama panna magamiskottides rõdule, mitte alla -20° temperatuuri juures. Kui pole võimalik organiseerida väljas magamist, tuleb see läbi viia toas lahtiste õhuakende juures: magamistoa temperatuur ei tohi langeda alla $+14^{\circ}$. Külmatundlikke, haigusi põdenud lapsi tuleb soojemalt kinni katta.

Kasvataja jälgib, et lapsed oleksid riietatud vastavalt ilmastikule.

Spetsiaalsed organismi karastamise võtted toimuvad arsti kontrolli all. Keskmise rühmas rakendatakse sügisel, talvel ja kevadel üht spetsiaalset karastamise võtet, suvel aga — vähemalt kahte. Näiteks talvel — jalgade pesemist jaheda veega või keha hõõrumist niiske käterätiga, kindaga; suvel — õhuvanne ja veega ülevalamist.

Jalgade pesemist tuleb alustada $+30^{\circ}$ vee temperatuuri juures, alandades seda järk-järgult kuni $+18^{\circ}$ -ni.

Ülehõõrumist alustada $+32^{\circ}$, $+30^{\circ}$ veega; alandades vee temperatuuri 2—3 päeva takka 1° võrra, viies see $+18^{\circ}$ -ni.

Ülevalamist alustada $+32^{\circ}$ veega; järk-järgult alandades vee temperatuuri 3—4 päeva takka 1° võrra, suvel alandada seda $+20^{\circ}$ -ni, sügis-talve perioodil $+25^{\circ}$ -ni. Ruu-

mis, kus teostatakse ülevalamist, ei tohi õhutemperatuur olla alla $+18^{\circ}$.

Suplemist võib teostada lähedal asetseva vaikse vooluga jõe, madala järve või läbivoolava tiigi ääres. Suplemist võib alata sooja ilmaga $+22^{\circ}$ veetemperatuuriga.

Soovitav on lapsi süstemaatiliste ülevalamistega suplemiseks ette valmistada. Kasvataja organiseerib suplemist nii, et vältida ohtlikkust. Suplemine toimub tingimata kasvataja ja veel mõne teise lasteaia töötaja juuresolekul. Üks täiskasvanuist viibib lastega koos vees. Suplemine toimub väikeste rühmade kaupa (4—5 last), et oleks kergem neid jälgida.

Suplemise kestus suureneb järk-järgult (2—5 min.). Kasvataja soovitab lastel rohkem vees liikuda, jälgib nende enesetunnet, osutades erilist tähelepanu nõrkadele. Pärast suplemist hõõrutakse lapsed kiiresti ja hoolega kuivaks ning neile antakse võimalus istuda poolvarjulises kohas. Vihmase, jaheda ilmaga asendatakse suplemine ajutiselt ülevalamisega ja ülehõõrumisega siseruumis.

Õhuvannide liikumisega teostatakse kevadel ja suvel väljas vabas õhus, järk-järgult vähendades riietust; algul võtavad lapsed ära palitu, siis kleidi ja viimaks, palava ilmaga, veedavad kogu päeva mängupükstes kergete jalatšistega või palja jalu.

Õhuvannide korraldamise ajal kasutatakse mängu, jaheda ilmaga liikuvamaid, soojema ilmaga — vähem liikuvaid.

Vihmaste ilmadega viiakse õhuvannid läbi rõdul või avatud akendega ruumis. Õhuvannide kestust pikendatakse järk-järgult 5-st kuni 15—20 minutini. Õhuvanne on parem korraldada iga päev või üle päeva enne veeprotseduuri.

Päikesevannide korraldatakse arsti juhtnõu ja kontrolli all, nende kestus pikeneb järk-järgult (4 kuni 20—25 min.). Pärast päikesevanni toimub ülevalamine veetemperatuuri juures mitte alla $+26^{\circ}$, $+25^{\circ}$, sellele järgneb puhkus varjulises kohas.

MÄNG.

Keskmise rühma laste elus, niisama nagu nooremaski rühmas, omab mäng tähtsat kohta ja seda kasutatakse laialdaselt nende igakülgeks arendamiseks.

Loomängud muutuvad keskmises rühmas õige

juhtimise juures sisult mitmekesisemaks. Seoses laste silmaringi laienemisega tekivad lastel mängudeks uued teemad, milledes kajastub see, mida lapsed tähele panevad, millest neile loetakse või jutustatakse. Mängu süžee muutub ulatuslikumaks, osad kindlamaks. Tähtsat osa mängudes etendab konstrueerimine ehitusmaterjalist, laste ehitused, mängud nende ümber.

Lastel peab olema mitmesuguseid mänguasju, millede abil nad saaksid täielikumalt kajastada ümbritseva elu nähtusi: mitmesuguses suuruses nukud (poisid ja tüdrukud), nukkude riided (sealhulgas pioneeri, autojuhi, meremehe, kirjakandja kostüümid), mitmesugused transpordivahendid (sõidu- ja veoautod, rongid, aurulaevad, lennukid), kodu- ja metsloomad, samuti mööbli ja nõude komplektid (lasteaias ja perekonna mänguks), loomade komplekt (kari, karjalaut, kanala jt.).

Mängu ajal tekib lastel vajadus mitmesuguste esemete järele. Sellepärast peab rühmas olema tagavaraks rattakesi, riidelapikesi, karpe, nõõri, niidirulle, vineeritükke, lauakesi, purke — kõik see leiab mängudes mitmekesist rakendamist.

Kasvatades lastes hoolikat suhtumist mänguasjadesse ja õpetades neid asju peale mängimist oma kohale panema, peavad mänguasjad olema niiviisi ära pandud, et lastel oleks neid kerge võtta ja uuesti kohale asetada.

Keskmisses rühmas on vaja mitmesugust ehitusmaterjali: Mogilevski materjali, teatud hulk telliseid, 2—3 kasti «Ehitajat», komplekt suuremamõõdulist ehitusmaterjali, vineerist kujundeid (ruudud, ristkülikud, ringid, poolringid).

Laste mängudeks vabas õhus määratakse tunduv osa päevast, suvel aga toimuvad kõik mängud õues. Sellepärast peab maa-alal eraldama eri kohad nii vaikseteks mängudeks kui ka liikumismängudeks pallidega, hüppenõõridega, samuti vastavad kohad rataste veeretamiseks, märki viskamiseks, ronimiseks ja teisteks füüsilisteks harjutusteks. Suvel viiakse mänguasjad õue, kus neile peab olema määratud kindel koht; talvel vabas õhus mängimiseks eraldatakse piisaval hulgal spetsiaalne komplekt mänguasju. Peale selle tuleb mängudeks õue viia kostüümide elemente, mis kujutavad mitmesuguste kutsealade inimesi, peakatteid loomade kujutamiseks, samuti masinate papist detaile (veduri esiosa, autorool, lennuki tiivad).

Kelgutamine, lumest ehitamine ja mängud nende ümber — see on talvel laste peamiseks tegevuseks väljas.

Selleks on samuti vajalik vastav varustus: puust labidad, kelgud, kerged ümberasetatavad kastid, väheldased lauad, vaiad nõõridega. Lapsed ehitavad lumest nukumajakesi, mäekesi jms.

Sisukad mängud arenevad lastel suurte lumest ehituste ümber, mis kujutavad laeva, autot, lennukit ja millised püsivad kasvataja laste osavõtul.

Suvel mängivad lapsed liivaga, ehitusmaterjaliga ja veega. Sellepärast peab platsil olema liivakast. Liiv peab alati olema puhas ja niiske. Liivaga mängimiseks antakse lastele liivavormid, labidakesed, ämbrid, väikesed inimeste ja loomade kujud (kummist või vineerist), väikesed veoautod, looduslikku materjali ja mitmesuguseid esemeid (kivid, oksad, tühjad karbid, nõõr jms.).

Väliehitusmaterjal peab olema kahesugune: suurema-mõõduline õuepealne või omavalmistatud (pakud, lauad, vineer, vaiad nõõriga) ning lauapealne materjal.

Veega mängimiseks on vajalikud tselluloidist või kummist mänguasjad, mis kujutavad loomi, linde, kalu; mänguasjad, mis kujutavad jõetransporti (omavalmistatud laevad, paadid).

Kasvataja peab hoolitsema selle eest, et loovmängude sisus leiaksid kajastust positiivsed nähtused perekonna ja lasteaia elust, täiskasvanute tööst, sellest, mida lapsed on näinud linnas või kolhoosis, muljed pidudest. Ta ergutab pedagoogiliselt väärtuslikke mängu, mis on tekkinud laste initsiatiivil, esitab uusi mängu teemasid.

Kui lapsed on saanud meeldejäävaid muljeid (näiteks käisid ekskursioonil, viibisid nukuteatris, kuulasid huvitavat muinasjuttu, käisid loomaaias), võib kasvataja neid innustada mängima uusi mängu, kasutades järgmisi võtteid: ta tuletab neile meelde, mida nad nägid või kuulsid, esitab küsimusi, meenutab neile huvitavaid episoode, annab mänguasju ja esemeid, mis tuletavad meelde nähtut või loetut (näiteks jaamaüles, meremehe, lenduri peakatted). Kasvataja võib mängu teema ise esitada, kui ta on kindel, et lastel on selle vastu küllaldaselt huvi. Selliste võtete abil õpetab pedagoog järk-järgult lapsi iseseisvalt mitmesuguseid mängude teemasid välja mõtlema.

Tuleb mõjustada mitte üksi teema valikut, vaid ka selle süžee arengut, et lastel kujuneks õige suhtumine ümbritseva elu nähtustesse, et täpsustuksid nende kujutlused antud nähtustest. Tuleb kasvatada laste initsiatiivi, nende kujutlus-

võimet, õpetada neid osi valima ja neid täitma. Nende ülesannete teostamiseks kasutab kasvataja peamiselt järgmisi võtteid. Mõnikord, enne mängu algust, soovib ta lastel järele mõelda, mida nad hakkavad mängima, kelleks keegi neist hakkab ja mis ta hakkab tegema. Ta esitab lastele küsimusi, mis soodustavad mängu sisu arengut («Kuhu teie rong sõidab?», «Kust saab osta pileteid?»), või soovib lasteaias «juhatajal» korraldada nukkudele nääripuu, viia nad «suvitama».

Kasvataja mitte üksi ei erguta laste kavatsusi, vaid aitab raskuste puhul neid ka teostada. Mõnikord organiseerib ta laste osavõtul tegevuste ajal mõningate mänguasjade valmistamist (vaibakeste joonistamine, küpsiste, kompvekkide voolimine, «loomaaiale» loomade voolimine, paberist paatide ja tuuleveskite valmistamine jne.).

Üksikutel juhtudel mängib kasvataja ise lastega kaasa ja mõjustab niiviisi mängu käiku ja selle sisu. Mängu juhtimisel tuleb vältida pealetükkivust, mis surub alla laste initsiatiivi ja kujutlusvõime. Kui mäng võtab soovimatu iseloomu, juhib kasvataja mängu teisele teele, äratades lastes huvi uue teema vastu; kui tarvis, keelab mängu.

Toa korraldamisel lõunasöögiks, magamaminekuks tuleb võimaluse korral alal hoida laste ehitused, et lapsed pärast vaheaega võiksid mängu jätkata. See ei lase vaibuda laste huvi kavatsesu vastu, edendab neis püsiva kavatsuse arenemist.

Ehitusmängudes juhib pedagoog laste mõtted ehituse teemale, küsib, mida nad ehitavad, mõnikord esitab neile huvitava ja teostamise poolest jõukohase teema (laud, diivan, sild, veoauto, laev, garaaž). Kasvataja õpetab lapsi valima ehituseks vajalikke detaile, näitab, kuidas muuta ehitused püsivaiks, hoolitseb, et kõik lapsed oskaksid ehitada, meelitab kollektiivsete ehituste juurde neid lapsi, kes ei võta neist osa. Valmishetitust kasutavad lapsed mänguks.

Ehitamise protsessis kinnistab kasvataja laste oskust eraldada ja õigesti nimetada kuupi, latti, paremat ja vasakut külge; võrrelda esemeid kõrguse, pikkuse, laiuse, paksuse, kaalu järgi; õigesti kasutada nimetusi: kõrge — madal, lai — kitsas, pikk — lühike, raske — kerge.

Kasvataja õpetab lapsi mängima sõbralikult, arvestama kaaslasti, ta soodustab selliste mängude arengut, kus kujutatakse sõbralikku perekonnaelu, vastastikust abistamist töö juures, üksteise eest hoolitsemist. Nii näiteks «kolhoosi»

mängu juures tuletab ta meelde, et töölised, kolhoosnikud töötavad kõik koos, sõbralikult; «poe» mängu juures selgitab ta, et ostjad ja müüjad peavad olema viisakad, «laeva» mängu juures, et kõik madrused kuulavad kapteni sõna.

Kasvataja kiidab mänguosaliste head käitumist ja laudab kõike halba. Nii ergutab ta hoolikat ja tähelepanelikku «isa», «ema» ja «lapsi», õpetab ja sisendab, et mänguasjadega mängivad kõik lapsed, ja jälgib, et meeldivamad neist ei satuks järjest ühtede ja samade laste kätte.

Kasvataja aitab kaasa laste ühinemisele mängus, jälgib, et iga laps võtaks aktiivselt osa ühisest mängust, aitab tal valida jõukohast ja huvitavat osa.

Kasvataja peab jälgima, et mängus ei surutaks alla lapse initsiatiivi. Kui mitu last tahavad mängida üht ja sama osa või mõnele ei jätku osa, soovitab ta «töötada» järgimööda või mängu sisse tuua uusi osalisi.

Ühismängude kõrval peab tähelepanu osutama ka lapse individuaalsele mängule: see rahustab närvikava, annab võimaluse tegelda armsama mänguasjaga, teostada oma kavatsust.

Tuleb arvestada välismängude mõnesuguseid iseärasusi. Suurel maa-alal, metsas, ei ole laste liikumine piiratud, nad võivad joosta, vallatleda, mängida väikeste gruppides või koonduda ühiseks mänguks. Kasvataja ergutab selliseid mängu, nagu sõit «rongiga», «lennukiga». Mõnikord võtab ta keerulisemas mängus endale organisaatori osa ja koondata kõik lapsed mängima «kino», «autoga sõitma» jne. Samal ajal jälgib ta, et liikumisega seotud mängud ei erutaks lapsi ega väsitaks neid; et ühtede laste lõbusad, liikuvad mängud ei segaks teiste laste rahulikke mängu.

Õigel juhtimisel oskavad lapsed vanemasse rühma ülemineku ajaks välja mõelda mitmesuguseid mängu, arendada nende sisu, kokku leppida, mida mängida, kasvataja abiga jaotada osi, teostada oma kavatsusi, mängida sõbralikult. Lapsed valivad mängudeks välja materjali, valmistavad kasvataja abiga tegevuste ajal lihtsaid mänguesemeid.

R e e g l i t e g a l i i k u m i s m ä n g u d. Keskmises rühmas muutuvad laste liigutused arenenumaks ja koordineeritumaks. Liikumisega seotud mängud (püüdemängud, hüpped üle nõõri, pallimängud) soodustavad lapse organismi arengut ja omavad selles eas tähtsat kohta teiste mängude seas.

Kasvataja õigel juhtimisel ei veetle lapsi mitte üksi liigu-

tused ise, vaid ka mängureeglite täitmine, sõbralikud, ühi-
sed, kooskõlastatud tegevused.

Liikumismängude reeglid omavad suurt pedagoogilist tähtsust: nad sunnivad lapsi ilmutama algatusvõimet, taibukust, julgust ületada takistusi, kasvatavad oskust ohjeldada oma tundepehanguid, käituda organiseeritult, kooskõlastada oma tegevust mängukaaslaste omaga.

Mängureeglite täitmine soodustab liigutuste pidurdamise kasvatamist: püüda ainult märguandel, joosta näidatud kohani jms. Reeglid muutuvad järk-järgult keerulisemaks, nende täitmine on kohustuslik selle-ealistele lastele. Kasvataja peab jälgima reeglite täitmist laste poolt, vastasel korral langeb mängu pedagoogiline väärtus tunduvalt.

Uue mängu korraldamiseks valmistub kasvataja hooliga. Ta tutvustab lastele lühidalt ja kujukalt mängu sisu ning selle reegleid, jaotab osad ja alustab mängu. Keerulisema mängu puhul tuleb eelnevalt korraldada mängu väikesese grupiga (ülejäanud istuvad ja vaatavad pealt); ettenäitamist ei korrata üle kahe-kolme korra.

Kasvataja hoolitseb, et tegevuste ajal korraldatud reeglite mängud kanduksid üle laste igapäevasesse ellu, ta õpetab neid järk-järgult mängima iseseisvalt lihtsaid, hästituntud mängu.

Ka siis, kui lapsed mängivad iseseisvalt, jälgib kasvataja mängureeglite täitmist ja seda, et kõik lapsed oleksid aktiivsed ja et mängujuhi osa täidaksid kordamööda kõik lapsed.

Süžeeeliste reeglitega mängudes (näiteks «Kassid-hiired») aitab kasvataja iga last paremini mõista ja täita oma osa, meenutades neile kujutatava tegelase karakterseid, positiivseid omadusi, — osavust, julgust, leidlikkust.

Peale reeglitega liikumismängude korraldatakse ka iseseisvaid ilma süžeeeta liikumismänge (pallimäng, rõnga veeretamine, püüdemängud jms.). Kasvataja jälgib neid mängu, mõnikord annab lapsele ülesande, mille täitmine nõuab keerulisemaid toiminguid, mis soodustab täpsete ja osavate liigutuste arendamist. Nii nendes kui ka loovmängudes tuleb kasvatada laste vahel sõprust, õpetada neid arvestama kaaslasti, abistama üksteist.

Laulumängud valmistavad lastele palju rõõmu ja lõbu. Neid korraldatakse tavaliselt kogu rühmaga õues ja nad mõjuvad lastele rahustavalt. Need mängud on ilmekad, rüt-

milised; mängu saate kaunis rahvaviis mõjub lapse tunnete.

Esialgul õpetatakse lastele ringmängu muusikalise tegevuse ajal, seejärel viiakse see üle õue. Kasvataja jälgib, et lapsed laulaksid õigesti, pingutuseta, meloodiliselt, et nad alustaksid ja laulaksid kõik koos.

Didaktilised mängud aitavad lastel omandada emakeele, arvutuse ja ümbrusega tutvumise programmis ette nähtud materjali. Nad aitavad täpsustada ja laiendada laste kujutlusi ümbrusest ja neid kasutatakse ka mõtlemise ja kõne arendamiseks, oskuse arendamiseks võrrelda esemeid, eraldada nende olulisi tunnuseid tähelepanu ja mälu kasvatamiseks.

Didaktilised mängud keskmises rühmas, nagu nooremaski, peavad olema huvitavad ja paeluvad. Selleks kasutatakse spetsiaalseid didaktilisi mänguasju, trükitud lauapealseid mänge, samuti harilikke mänguasju ja mitmesuguseid muid esemeid.

Mängudes materjalide, tornikeste, seentega õpivad lapsed võrdlema esemete värvust; vormi ja suurust, neid õigesti nimetama.

Mängus paariskaartidega ning lotomängus õpivad lapsed nimetama kaardil kujutatud esemeid, neid võrdlema, valima pildikesi, mis on seotud ühise sisuga (näiteks pildid talvest või suvest).

Sellistes mängudes, nagu «Kauplus», «Mis on punane, mis sinine», õpivad lapsed esemeid klassifitseerima mõne tunnuse — värvuse, otstarbe jne. järgi.

Mängudes «Arva ära», «Mis on kotikeses» arvavad lapsed kinniste silmadega kompamise järgi, mis pandi nende kätte või mis on peidetud kotti, nimetavad ning kirjeldavad neid esemeid.

Mängus «Arva ära, kes hüüdis» nimetavad lapsed kaastaste nimesid, mängus «Arva ära hääle järgi» mõistatavad nad, mida tehakse (lehitsetakse raamatut, taotakse naela). Mäng «Arva, millel mängitakse» (missugusel muusikariistal) soodustab kuulmise arendamist.

Kasvataja korraldab mängu «Mõistatused». Lapsed imiteerivad liigutustega, mida nad mõtlesid, mängujuht peab mõistatama liigutuste järgi.

Mängudes peergude ja mosaiigiga õpivad lapsed kombineerima mitmesuguseid vorme ja geomeetrilisi kujundeid.

Taibukuse ja tähelepanu arendamiseks on kasulikud mängud kokkupandavate piltide ja klotsidega.

Mõnedel mängudel on ajaviite, nalja iseloom, nad valmistavad lastele meelehead, arendades huumorimeelt (näiteks «Mina ka»).

Didaktilisi mängu korraldatakse tegevuste ja mängutundide ajal. Mängud tegevuseks valib kasvataja vastavalt kõne arendamise, ümbrusega tutvustamise ja arvutamise programmis ette nähtud materjalile.

Mängutundide ajal valivad lapsed ise didaktilisi mängu (loto, doomino); nad mängivad väikeste gruppides või individuaalselt (mosaiigiga, mitmesuguste mänguasjadega).

Didaktiliste mängude juhtimisel peab kasvataja arvestama lapse iseärasusi: ühele anda mõistatada raskem mõistatus, teisele — kergem; häbelikku last peab julgustama, halvasti kõnelevat last sagedamini kaasa tõmbama vastavasse mängudesse.

Iga didaktilist mängu mängitakse teatud reeglite järgi (tegutseda järjestikku, vastata ainult siis, kui küsitakse, jälgida teiste vastuseid, et mitte korrata öeldut jne.).

Kasvataja selgitab lastele mängu reeglid. Seletus antakse lühidalt ja selgelt, mõnel juhul kaasub sellele tegevuse näitamine. Mängu ajal valvab kasvataja reeglite täitmise järele, mõnikord mängib ise lastega kaasa, juhtides oma eeskujuga mängu. Kasvataja peab olema leidlik, ta peab oskama mängus luua kontakti lastega, äratama üldist huvi mängu iga momendi vastu. Keskmise rühma lapsed võivad iseseisvalt mängida tuttavaid mängu.

Mänguundidel võimaldatakse lastel tegelda ka muuga. Selles eas oskavad lapsed juba kasutada materjali, püüavad ise valmistada mänguasju, armastavad vaadata raamatuid ja pilte, neil tõuseb huvi elavnurga vastu. Pärast mängimist võivad lapsed soovi kohaselt kas joonistada värvipliatsitega, voolida vms.

Mitmesuguseks tegevuseks ette nähtud materjali hoitakse teatud kohas — kas kapis või riivilil. Lapsi õpetatakse iseseisvalt valima kõike vajalikku; tegevuse lõpetamisel peavad nad koristama nii materjali kui ka oma töö ja need vastavale kohale asetama.

Kasvataja peab olema tähelepanelik selle vastu, mida laps teeb, ta peab alal hoidma lapse huvi mõeldu vastu, abistama teda raskuste puhul, jälgima, et lapsed viiksid

alustatud töö lõpule, kui nad aga on väsinud, siis soovitab ta töö lõpetada järgmisel korral. Pedagoog kiidab lapse väljamõeldist, selle täitmise korralikkust.

EMAKEEL JA ÜMBRUSEGA TUTVUSTAMINE.

Keskmisses rühmas avardub kasvataja juhtimisel tunduvalt laste silmaring, nende sidemed ja suhtlemine inimestega, nende tegevus komplitseerub, vastavalt sellele areneb ja täiustub ka nende keel.

Jätkub laste tutvustamine ruumidega, sisustusega, lasteaias elu-oluga, ümbritsevate inimeste tööga ja nende hoolitsemisega laste eest. Keskmisseski rühmas sisendab kasvataja lastesse harjumust kinni pidada kehtestatud päevakorrast, jälgib käitumisreeglite täitmist, kasvatab lastes tööarmastust, kasvatab neis armastust ja austust kaaslaste ning täiskasvanute vastu.

PROGRAMM.

Lapsi tuleb õpetada osa võtma kõnelusist ja vestlusist, lühidalt ja üksikasjalikult vastama täiskasvanute küsimustele; tähelepanelikult kuulama, mitte segama ega katkestama täiskasvanute juttu; ükshaaval vastama kasvataja küsimustele.

Lapsi tuleb õpetada jutustama: seotult, mõne lausega kirjeldama asju või pilte, juhtumusi elust, ladiusalt jutustama tuntud muinasjutte, lühipalu.

Lapsi tuleb harjutada kasutama nii kõnes kui jutustusel grammatiliselt õigeid muutevorme: õigeid nimisõnade muutelõppe ainsuses, mitmuses, tegusõna tüve muutusi (lugema — loen, siduma — seon), avaldama oma mõtteid liht- ja laiendatud lausetega.

Tuleb arendada laste häälikulist kõnekultuuri: õpetada neid õigesti hääldama kõiki sõnas esinevaid häälikuid, silmas pidama mõningate võõrsõnade rõhke (teater, metro); õpetada reguleerima hääle tugevust — vastama tegevustel küllalt valju häälega; kasvatada normaalset kõnetempot, võõrutada lapsed kiirkõnest.

Arendada kõne ilmekust jutustamisel, luuletuste ettekandmisel, rahulikku ja sõbralikku tooni kõnelustes täiskasvanute ja kaaslastega.

Tutvustamine ümbritseva eluga ja laste sõnavara rikastamine.

Kasvataja täpsustab ja kinnistab laste nooremas rühmas omandatud kujutlusi, aktiveerib nende sõnatagavara; rikastab laste kujutlusi ja sõnavara.

Lapsed peavad teadma oma perekonnanime, vanemate, kasvatajate, hoidja ja teiste lasteaia kaastööliste nimesid, kelledega nad sagedamini kokku puutuvad.

Lapsed peavad ära õppima lasteaia ruumide nimetused ja nende ülesanded: riidehoid, köök, juhataja ja arsti kabinetid; mänguasjade, õppevahendite, söögi- ja keedunõude, rõivaste hoiukohtade nimetused ja ülesanded, igapäevases elus vajalike esemete nimetused ja ülesanded; tööriistad, mööbliesemed, enamtarvitatavamate toitude nimetused, põhiproduktid, millest toidud on valmistatud.

Laste aktiivne sõnavara peab sisaldama sõnu, mis väljendavad üldmõisteid (lauanõud, rõivastus — talvine ja suvine, jalanõud, köögivilid, puuvili, puud)*. Esemete mõningate tunnuste nimetused — värvus, vorm (sinine, ümmargune, kolmnurkne), materjalide nimetused (puu, kivi, kartong), eseme omadused käega kompamisel (kõva, pehme).

Lapsi tuleb õpetada õigesti tarvitama ajaminõusid (päev, öö, hommik, õhtu, eile, homme).

On vajalik laiendada laste kujutlusi täiskasvanute tööst lasteaias: kasvataja tegeleb lastega; loeb neile ette ja jutustab, õpetab lapsi joonistama, voolima, loendama, võimlema, käib nendega jalutuskäikudel; arst ravib lapsi; hoidja kannab lauale toitu, koristab tuba ja peseb lauanõusid; kokk valmistab toitu. Seejuures õpivad lapsed nimetama mitmesuguseid tegevusi (kokk keedab, praeb, küpsetab; hoidja peseb; lapsed mängivad, tegutsevad), õpivad ära sõnu, mis iseloomustavad tegevust (sõbralikult, kiiresti, puhtalt). Kasvataja kasvatab lastes austust täiskasvanute töö vastu (juhhib laste tähelepanu sellele, et kokk valmistab kõigile lastele maitsvaid toite, et hoidja hoolitseb tubade puhtuse eest).

Kasvataja laiendab laste kujutlusi täiskasvanute tööst lähemas ümbruses: töölised töötavad vabrikutes, tehastes, ehitavad uusi maju; kolhoosnikud kasvatab põllul rukist,

* Klambrites toodud sõnad on antud näidisena.

nisu, köögiviljaaias köögivilja; masinist juhib vedurit ja rongi; kirjakandja toob kirju, ajalehti, ajakirju.

Kasvataja tutvustab jalutuskäikudel lapsi lasteaiale lähima tänavaga, näitab maju, rohelisi puistikke ja möödsõitvaid autosid; tutvustab lapsi mõningate tänavaliiklemise määrustega: käia ainult kõnniteedel, käia rahulikult, mitte kõvasti rääkida; ta õpetab lapsi orienteeruma ruumis ja õigesti kasutama sõnu — paremale, vasakule, ette, ringi, lähemale, kaugemale.

Tegevustel ja igapäevases elus rikastab kasvataja konkreetsete eeskujudega laste sõnavara sõnadega, mis tähistavad inimese moraalseid omadusi (julge, hea), elamusi (rõõmustuma, haletsema — kahetsema, ehmuma, vihastuma).

Pedagoog kasvatab armastust ja austust suurte juhtide V. I. Lenini ja J. V. Stalini vastu. Kasutades jutustamist, raamatust ettelugemist, tutvustab kasvataja lapsi sellega, et Lenin ja Stalin töötasid palju ja sõbralikult, et nad hoolitsesid laste ja nõukogude inimeste eest.

Lastele tuleb anda kujutus sellest, et Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ja 1. mai pidustusi pühitsevad kõik nõukogude inimesed — täiskasvanud ja lapsed; pidupäevaks kaunistatakse maju, tänavaid, koole, lasteaedu punaste lipudega. Täiskasvanud võtavad osa demonstratsioonist. Lasteaias ja koolides korraldatakse lõbusaid lastehommikuid. Kasvataja tõmbab lapsi kaasa osa võtma pidustuse ettevalmistusist, näiteks oma rühmatao kaunistamisest. Kõik lapsed võtavad aktiivselt osa lastehommikust.

Laste tutvustamine kodukoha loodusega, nende sõnavara rikastamine.

Kasvataja peab lapsi õpetama vaatlema esemeid ja loodusnähtusi, nende iseloomustavaid tunnuseid ja neid õigesti nimetama; ta peab lastes kasvatama huvi ja armastust kodukoha looduse vastu, oskust näha selle ilu; kasvataja peab harjutama lapsi hoolitsema loomade ja taimede eest, neisse hoolikalt suhtuma.

Vaatluste põhjal peavad lapsed omandama konkreetseid kujutlusi loodusnähtustest eri aastaaegadel ja oskama neid väljendada sõnas. Samaaegselt peavad lapsed omandama mõningaid vilumusi taimede ja loomade eest hoolitsemisel.

S ü g i s: Sajab vihma, tuul puhub. Puulehed on muutu-

nud kollaseks ja varisevad maha. Laps peab oskama eristada ja nimetada 2—3 liiki taimi oma iluaias, ta peab teadma köögi- ning puuviljade nimetusi, mis kasvavad lasteaia maa-alal, eraldama neid väliste tunnuste järgi (käega katsudes); ta peab oskama koguda oma köögiviljaaias valminud köögivilju: porgandeid, kaale, peete; kasvataja abiga hoolitsema taimede ja loomade eest elavnurgas; jälgima ja toitma kalu akvaariumis.

Talv: Pakane. Jõgi on kaetud jääga. Jää on kõva. Sajab lund; see on valge, külm, läigib päikese käes. Puude oksad on paljad. Kuuseoksi katavad rohelised okkad. Nüüd on talv. Talvel inimesed rõivastuvad soojalt, kütavad ahju. Lapsed uisutavad, teevad lumememme.

Laps peab oskama eristada ja nimetada varblast, varest: varblane on väike, vares — suur; varblane keksib mööda maad, vares kõnnib; varblane sirtsuab, aga vares kraaksuab. Linnud lendavad, lehvitavad tiibu, nokivad nokaga teri.

Lapsi tuleb harjutada linde toitma oma maa-alal; külvama kaera lindude roheliseks söödaks; täitma korrapidaja kohuseid elavnurgas (kastma taimi, vahetama loomade joogivett, neid söötma).

Kevad: Päike soojendab tugevamini, lumi ja jää sulavad päikese käes. Ojad vulisevad. Kasvab roheline rohi. Puudel, põõsastel on rohelised lehed. Lilled on ilusad, lõhnavad. Varblased sädistavad-valjusti, suplevad veeloikudes. Saabuvad kuldnokad, nad laulavad. Mardikad ronivad, lendavad, söövad puulehti.

Inimesed kaevavad köögivilja- ja iluaedades maad, teevad peenraid, külvavad seemneid.

Seemned pannakse maha, kastetakse ja neist kasvavad taimed. Taimi peab hoidma, nende eest peab hoolitsema.

Lapsed peavad oskama oma peenardel maha panna suuri köögiviljaseemneid (türgiuba, hernes, peet, kõrvits, päevalill), kasta peenraid.

Suvi: Päike paistab heledasti, on kuum. Aasal, metsas on palju ilusaid lõhnavaid lilli, rohttaimi, liblikad lendlevad. Kolhoosnikud niidavad ja kuivatavad heina.

Lapsed peavad tundma ja nimetama 2—3 liiki põllu- ja aialilli, teadma taime osi: vars, leht, õis.

Köögiviljaaias kasvatatakse köögivilju, puuviljaaias puuvilja (näidata ja nimetada), metsas kasvavad marjad, seemned (nimetada marju, toiduks tarvitataavaid seeni). Süüa tohib ainult küpseid puuvilju.

Eristada ja nimetada liblikat, rohutirtsu. Tiigis, jões elavad kalad. Konnad ujuvad vees, hüppavad rohus. Konnad krooksuvad.

Teisel poolaastal seatakse elavnurgas sisse laste korrapidamine taimede ja loomade hooldamisel.

K o d u l o o m a d. Lapsed peavad teadma mõningaid loomade välimuse ja käitumise iseärasusi (kassi käppadel on küüned, ta küünistab, lööb nurru, kassil on pojad). Nad peavad tundma veel koera, hobust, lehma ja teisi koduloomi ning -linde (siga, haned, pardid). Selgitada, mida koduloomad söövad, missugust kasu nad toovad inimesele (kass sööb liha, lakub piima, püüab hiiri, koer valvab maja), õpetada lapsi toitma väikseid koduloomi.

M e t s l o o m a d. Lapsed peavad pildi järgi ära tundma ja nimetama karu, rebast, hunti ja jänest. Lapsed peavad teadma, et nad elavad metsas.

Ilukirjandus.

Kasvataja kasutab ilukirjanduslikke teoseid laste silmaringi avardamiseks, kõlbeliste omaduste, käitumise kasvatamiseks.

Ta õpetab lapsi mõistma raamatu sisu, sellele kaasa elama, pähe õppima luuletusi, neid ilmekalt lugema, silmas pidades mõttelist rõhutamist ja pausi; ta kasvatab armastust raamatu vastu, õpetab lapsi raamatutega hoolikalt ümber käima.

Lastele soovitatakse ette lugeda järgmisi rahvaloomingulisi ja nõukogude kirjanike teoseid.

Rahvaloomingulisi teoseid.

Rahva kõnekäände ja naljandeid: Linnuhäälte matkimiseks: «Kiriküüt, kiriküüt» (ööbik), «Midli-madli» (pääsukene), «Eest ära, ära» (linavästri).

Muinasjutte: «Kass, kukk ja rebane» (vene m.), «Rebane ja haned» (läti m.), «Pudrupott» (vennad Grimm), «Punamütsike» (Ch. Perrault).

Nõukogude kirjanike teoseid.

V. M a j a k o v s k i, «Mis on hea ja mis on halb».

J. B e l o š e v, «Törges kassipoeg».

R. T š a r u š i n, «Pese ennast sa», «Loomade mäss».

L. V o r o n k o v a, «Tormakas kana», «Tanja pirukas», «Tanja sõidab külla» (raamatust «Päikesepaisteline päev»).

M. Prišvin, «Siil», «Kuldne aas» (kogust «Kuldne aas»).

V. Ossejeva, «Mis on kergem?», «Kes on kõigist rumalam?», «Missugune päev on täna?», «Sinised puulehed».

L. Tiganne, «Varēs keedab hernesuppi» (kogust: K. Ader «Habemega sipelgas»).

A. Jakobson, «Sipelgas ja ämblik», «Rebane, hunt ja hobune», «Sääsk ja hobune» (kogust «Õõbik ja vaskuss»).

F. Kotta, «Tublid loomad».

R. Parve, «Jahimees Jass», «Tema paneb iseseisvalt riide» (kogust «Tahan ruttu kasvada»).

R. Janno, «Päikesemees» (kogust: K. Ader «Habemega sipelgas»).

Z. Aleksandrova, «Tuulehoog jöel» (kogust «Tuulehoog jöel»).

Luuletusi päheõppimiseks.

1. K. Korsen, «Oktoobripidu».

2. K. E. Sööt, «Varese hädaldus», «Küsimused», «Meil on lapsukesi häid».

3. M. Raud, «Sügis».

4. R. Parve, «Ratsamees» (kogust «Tahan ruttu kasvada»).

5. Juhan Liiv, «Tuisk».

6. V. Metsamärt, «Tihane» (kogust «Linnud laulikud»).

7. M. Maikovi järgi «Laps ja ema».

8. K. Ader, «Kuldnokk» (kogust «Linnud laulikud»).

METOODILISI JUHENDEID.

Sõnade õige ja puhta hääldamise harjutamiseks viiakse läbi tegevused, mis koosnevad didaktilistest mängudest (kuulmise arendamiseks ja helimatkimiseks), rahvapärastest lookestest, kõnekäändudest ja naljanaditist (kantakse ette kooris ja üksikult).

Mänge kõnealase kuulmise arendamiseks: «Arva ära, kes sind hüüdis», «Arva ära, mis ma ütlesin», «Kaja».

Didaktilisi mängu heli matkimiseks: «Kes kuidas karjub», «Raudteerong», «Hobused ja kutsarid».

Laste ümbrusega tutvustamise põhimeetodiks jääb, nagu nooremaski rühmas, vahetu vaatlus. Suurt tähtsust tuleb omistada laste vestlustele, nende jutustustele oma tähelepanekuist ning muljetest. Suur tähtsus on ka kasvataja ettelugemistel ja jutustustel, piltide vaatlemisel, samuti didaktilistel mängudel.

Ümbrusega tutvustamiseks korraldatakse järgmisi tegevusi:

ekskursioone ja vaatlusi — oma rühmataoa, köögi, kogu maja ja lasteaia maa-ala vaatlemiseks (sügisel

ja kevadel); ekskursioone parki või metsa (sügisel, talvel, kevadel, suvel), jõe äärde (talvel ja suvel), köögi- ja puuviljaaeda (sügisel), niidule (suvel); lindude vaatlemisi (puuris), kalade vaatlemisi akvaariumis. Ekskursioone ja ümbritseva elu vaatlusi tuleb juhtida niiviisi, et sellega kaasneks sõnaline selgitus, mis kinnistaks vaadeldavat.

Piltide vaatlemine ja vestlused nende sisust.

Vaadeldakse järgmisi pilte: «Linnatänav», «Talvelõbud», «Kallid külalised», «Demonstratsioonile», «Suvel pargis», «Jõe ääres», «Koer», «Lehm», «Hobune», «Siga».

Vestluste teemaatika: elust meie lasteaias, kellega lapsed elavad koos kodus; kes töötavad lasteaias; mida teeb kirjakandja, kojamees, autojuht; mida lapsed nägid tänaval; kuidas valmistatakse Oktoobri või 1. mai pidustuste vastu perekonnas, lasteaias; kuidas kaunistatakse tänavat; millega inimesed sõidavad ja millega nad veavad asju; talvest ja selle lõbudest; rõivastusest; loomadest; sellest, mis me sööme ja joome.

Vestluste ajal kasvataja täpsustab laste kujutlusi ja teadmisi, mis nad on omandanud iseseisvatel vaatlustel, ekskursioonidel, mitmesuguste tegevuste ajal; kasvatab ja kinnistab laste õiget suhtumist ümbritsevasse ellu.

Piltide vaatlemisel ja vestlustel harjutatakse lapsi organiseeritult, ükshaaval vastama mõningaile küsimusile; nendele küsimustele, mis nõuavad ühesilbilist vastust, võivad lapsed vastata kõik üheskoos.

Didaktilised mängud: «Arva ära, kes hüüdis» (laste nimed), «Arva ära, mis on peidus» (mänguasjad, esemed igapäevasest elust), «Arva ära käega katsudes» (köögi- või puuviljad), «Kes tuli ja kes läks ära» (mets- ja koduloomad-mänguasjad). «Kauplus» (esemed igapäevasest elust — mänguasjad). «Imekotike» (asjade nimetused ja nende klassifitseerimine nende otstarbe järgi, milleks asja vajatakse — värvuse, materjali jne. järgi). «Mis on roheline või mõnda teist (põhi)värvi» (asjade nimetused ja nende värvus). «Vali paariline», «Mille leht see on» (mitmesuguste puude ja taimede lehtede eristamine).

Omandatud teadmiste kinnistamisel ja jutustama õpetamisel kasutatakse järgmisi võtteid:

Laste jutustamine sellest, kuidas nad veetsid Oktoobripidustused või 1. mai, jutustamine oma elumajast (maja välimuse, toa sisustuse kirjeldamine), sellest, kuidas

nad veetsid nääripidustuse, mida nad nägid jalutuskäigul, tänaval, kuidas kaladele vahetatakse akvaariumis vett, jutustused oma kassist (või koerast), sellest, mis nad nägid metsas, jõe ääres, kuidas nad töötasid ilu- ja köögiviljaaias.

Muinasjuttude ümberjutustamine: «Kakuke», «Tare-täreke», «Karu ja tütarlaps», «Jänkukese onnike».

Jutustamine piltide järgi: «Demonstratsioonile», «Kassiema poegadega», «Kanad», «Jõe ääres».

Kirjeldavad didaktilised mängud: «Imekotike» (mänguasjad, nukuesemed, tarberiistad). «Arva ära, kes see on» (kaaslaste rõivastuse kirjeldamise järgi). «Arva, missugune lill see on», «Mänguasjade kauplus».

Kõigil tegevustel jälgib kasvataja, et laste kõnekeel oleks grammatiliselt õige. Tarviduse korral parandab ta laste keelelisi vigu, laseb sõna õigesti korrata.

Keskmisses rühmas on ümbrusega tutvustamiseks ja emakeele õppimiseks ette nähtud 4 tegevust nädalas.

Need tegevused haaravad kogu programmis ette nähtud materjali. Tegevused planeeritakse niiviisi, et lapsed saaksid kasutada mitmesuguseid vahendeid ühtede või teiste oskuste ja vilumuste omandamiseks. Nii korraldab kasvataja pärast korduvaid ekskursioone ja jalutuskäike metsa vestluse metsast. Lapsed tuletavad meelde, mis nad metsas nägid ja kuulsid. Esitades lastele küsimusi, täpsustab ja laiendab kasvataja nende teadmisi, õpetab õigesti, kõrvale kaldumata, vastama esitatud küsimustele. Seejärel korraldatakse didaktiline mäng: «Arva ära, mille leht see on» (kase, maasika, mustika lehed). Tegevuse lõpul loeb kasvataja lastele ette vastavasisulise luuletuse («Kuku, sa kägu kuldalindu»).

Emakeele õpetamise võtteid: kasvataja küsimused, näidisjutustus, näidisvastus, mida lapsed järgivad; didaktiliste mängude kujul korraldatud harjutused.

Tegevuste kõrval arendab kasvataja laste kõnekeelt, rikastab ja täpsustab nende kujutlusi veel mängude abil ja igapäevases elus.

Omandatud muljed ja teadmised ümbritsevast elust kinnistatakse laste loovmängudes, joonistamise, voolimise ja konstrueerimisega (vt. vastavaid peatükke).

Loovmängudes lumega, liivaga, veega ja teiste looduslike materjalidega tutvuvad lapsed nende ainete oma-

dustega; väljendavad oma muljeid täiskasvanute tööst looduses.

Umbrusega tutvustamise ja kõlbelse kasvatuse otstarbel kasutatakse laiaulatuslikult kunstiteoseid, millede peegeldub meie nõukogulik tõelisus: ilukirjandust, maale, muusikat, laulu, diafilme.

Lastele organiseeritakse jõukohaseid tööalaseid tegevusi vabas õhus või siseruumis (olenedes aasta-ajast). Sügisel, näiteks, korjavad kasvataja ja lapsed sügislehti, lõikavad lillepeenardelt lilli, koostavad lillekimpe; koguvad oma köögivilja, kaevavad (oma maa-alalt) 2—3 taime välja, viivad need siseruumi; lastel lubatakse osa võtta toataimede kastmisest.

Talvel valmistavad lapsed lumest mitmesuguseid ehitusi, puhastavad lumest teeradu, veavad lund kokku lumemäe või vastavate lumest ehituste jaoks. Seesuguste mängude ja tegevuste ajal juhib kasvataja laste tähelepanu lume ja jää omadustele, ilmastikule, jälgib lumesadu.

Kevadel juhib kasvataja laste tähelepanu taeva värvusele, lumesulamisele; organiseerib mängu vee ja tuule kasutamiseks (paadikeste ujutamine ojakestes, mängud tuulikutega).

Lasteaia maa-alal paneb kasvataja üles kuldnokapuuri, vaatleb koos lastega linde, kaevab elavnurga jaoks maast välja mõned kevadtaimed, koostab kevadlilledest kimpe, vaatleb lastega lilli, märgib ära nende värvuse, lõhna, teatab nende nimetused. Jälgib lastega oma maa-alal püsililledetärgamist.

Suvel korjavad lapsed metsas ja niidul lilli, punuvad pärgi. Oma köögiviljaaias kastavad nad iga päev peenraid, jälgivad taimede tärgamist.

Korraldades lastega jalutuskäike ja ekskursioone, organiseerides lihtsat taimede ja loomade eest hoolitsemist, juhib kasvataja laste tähelepanu umbruse ilule, kasvatab neis armastust looduse vastu.

Kasvataja hoolitseb selle eest, et laste taimede ja loomade eest hoolitsemine toimiks hügieenilistes tingimustes: laste kasutuses olev inventar peab mõõteilt ja kaalult vastama laste võimetele; ei tohi lubada ühetaolist kehaseisangut või ühetaolisi liigutusi kauem kui 5—7 min. kestel.

Peale vaatluste ja vestluste loodusnähtustest näitab kasvataja lastele pilte, õpetab luuletusi ja laule, laseb lastel

kujutada mitmesuguseid loodusnähtusi joonistel ja voolingutes.

Keskmisses rühmas harrastatakse süstemaatiliselt ilukirjanduse ettelugemist ja jutustamist. Lugemise eel nimetab kasvataja teose pealkirja. Et äratada lastes huvi ja tähelepanu antud teose vastu ja kergendada selle mõistmist, peab kasvataja enne ette valmistuma ilmekaks lugemiseks, samuti peab ta ilukirjanduslikke teoseid lastele korduvalt ette lugema. Läbiloetud raamat asetatakse teatud kohta, et lastel oleks võimalik vaadelda illustratsioone.

Mõnikord nimetab kasvataja 2—3 lastele tuttavat teost ja soovib lastel valida, missugust nad sooviksid neist veelkord kuulata; ta loeb ja jutustab seda, mida valis laste rõhuv enamus.

Üksikuid kirjandusteoseid, milledes on palju tegevust ja lühikesi dialooge, soovib kasvataja lastele mängudeks — dramatiseeringuteks; ta aitab neil jagada osi; tarviduse korral näitab mõningaile osatäitjaile mitmekesisemaid ja väljendusrikkamaid žeste ja liigutusi; mõnikord esineb ise jutustaja osas.

Keskmisses rühmas korraldatakse tegevusi luuletuste päheõppimiseks: kasvataja loeb luuletuse mitu korda ilmekalt ette, hoolitsedes selle eest, et lastel oleksid arusaadavad tegelaste, kangelaste kujud; siis laseb ta üksikutel lastel oma abiga värssse korrata. Seda võtet korratakse mitu korda, et uus luuletus igale lapsele meelde jääks. Peab püüdma saavutada, et lapsed esitaksid päheõpitud teksti selgesti ja ilmekalt, õigesti rõhutades ning pause pidades, et edasi anda loetava mõtet.

Et õpetada lapsi ilmekalt värssse ette kandma, kasutatakse mitmesuguseid võtteid: kasvataja loeb ise ilmekalt; kui lapsed eksivad, osutab ta lause õigele mõtterõhule, selgitab, kus on vaja peatuda, meenutab koos lastega tegelaste iseloomulikke omadusi (näiteks. rebane on kaval, kõneleb lahkesti, peenikese häälega jne.).

ARVUTAMINE.

Arvutustegevused toimuvad nende algete põhjal, mis lapsed on saanud nooremas rühmas: lapsed peavad eraldama mõisteid «üks» ja «palju» esemeid, peavad oskama koostada rühmi kahest-kolmest esemest, õigesti järjekorras

nimetama numbroid: 1, 2, 3. Nad peavad oskama loendada esemeid kolme piires ja vastata küsimusele «kui palju».

Kõik keskmise rühma lapsed peavad kindlalt omandama loendamise 5 piires.

Arvutamise õpetamist selles rühmas korraldatakse tegevuste ajal.

PROGRAMM (40 tegevust).

- 1) Tutvumine arvudega: 1, 2, 3, 4, 5.
- 2) Loendamine 5 piires.

METOODILISI JUHENDEID.

Esimese 4—5 tegevuse ajal kordab kasvataja lastega arvude loendamist kolmeni, juhtides nende tähelepanu arvude 2 ja 3 moodustumisele; näitab neile, et 2 eset saadakse siis, kui ühele esemele liidetakse veel üks; 3 eset saadakse, kui kahele lisatakse veel üks.

Lapsed täidavad järgmisi korraldusi: võtta samalaadsete esemete rühmast (seened, kerad, kuubid, kivikesed) üks ese, siis kaks eset, edasi kolm eset; kuulata ja valjusti loendada, mitu korda lööb kasvataja trummile, kellukesele või mitu korda lapsed plaksutasid käsi (1, 2, 3); asetada lauale nii palju samalaadseid esemeid, kui palju oli lööke, plakse.

Arvude loendamise kinnistamine kolme piires toimub didaktilistel ja liikumismängudel: «Mis muutus», «Hobuse mäng». Teises mängus osa lapsi kujutab hobuseid, ülejäänud kutsareid. Kutsaritele antakse ohjad ja kästakse ette rakendada hobuseid, algul ühekaupa, siis kahe-, kolmekaupa, sõita sammu, traavi, galoppi.

Kinnistanud arvude loendamise kolme piires, asub kasvataja laste tutvustamisele arvuga «4» (8—9 tegevust). Ta juhib nende tähelepanu sellele, kuidas moodustub arv «4». «On kolm palli, neile lisame veel ühe palli. Mitu palli saime?» — «Neli palli». «Kontrollime» — ütleb kasvataja ja loendab koos lastega palle, või: «Siin on kolm nukku, toome veel ühe juurde — kui palju saime nüüd? Loenda!» Laps loendab: «Üks, kaks, kolm, neli nukku. Kokku on neli nukku.» Teised lapsed jälgivad loendamise õigsust.

Lapsed ise moodustavad arvu «4», kasutades pisiarvu-

tusmaterjali (kivikesed, käbid, peerud, kuubid), eraldavad loendamise teel samalaadsete esemete hulgast 4 eset.

Kasvataja peab lapsi õpetama seostama iga arvsõna vastava hulga esemetega nende loendamisel; kui esemed on asetatud ühte ritta, peab ta neid loendama vasakult paremale.

Näidisharjutused arvu «4» moodustamiseks: kasvataja näitab suurte ühetaoliste esemetega või arvelaual ette, lapsed aga jälgendavad selle arvu moodustamise protsessi pisi-arvutusmaterjaliga. Pedagoog lükkab arvelaual ühe ketta edasi. «Üks kettake» ütlevad lapsed, võtavad oma materjali hulgast ühe eseme ja asetavad selle enda ette. Kasvataja liidab arvelaual esimesega veel ühe ketta. Lapsed ütlevad «kaks» ja lisavad ka oma eseme juurde veel ühe eseme. Kasvataja lisab veel ühe ketta, lapsed nimetavad uut kujunenud rühma «kolm» ja lisavad oma kahele esemele juurde ka kolmanda. Kasvataja puudutab sõrmega iga kettakest, lapsed aga loendavad valjusti: «Üks, kaks, kolm, neli», seejärel kontrollivad vaikselt ja kasvataja väljakutsel vastavad, kui palju nemad said.

Laste kujutluse süvendamiseks arvust «4» juhib kasvataja nende tähelepanu ümbritsevatele esemetele: «Toolil on neli jalga», «Laual on neli jalga», «Meie toal on neli akent», «Kassil on neli jalga».

Arvu nelja moodustamist ja loendamist nelja piires süvendatakse järgnevate tegevuste ajal ja teistsuguste võtetega.

Kasvataja kasutab suurt arvutuslükatit; ta nihutab pikamööda linti välja ja sedamööda ilmuvad aknakesse üksteise järel kujutused ühesugustest esemetest (seentest, lindudest). Lastel lastakse neid loendada ja siis enda ette laduda nii mitu eset, kui palju näitab arvutuslaud.

Kasvataja lööb teatud arvu lööke tamburiini või trummi pihta. Lapsed kuulavad tähelepanelikult, loendavad oma ette ja seejärel laovad enda ette nii palju esemeid, kui palju oli lööke või tõstavad vastavalt löökide arvule üles arvukujunditega kaarte (ringid on kaardikestele paigutatud mitmesugustes kombinatsioonides).

Et lapsed omandaksid selge kujutluse sellest, missugune arv millelegi järgneb, korraldab kasvataja selliseid harjutusi: jagab igale lapsele 4 arvukujunditega kaardikest. Ühele kaardile on joonistatud üks ring, teisele — kaks, kolmandale — kolm, neljandale — neli. Kasvataja ettepanekul lao-

vad lapsed kaardid vasakult paremale ritta, alates ühe ringiga kaardist kuni kaardini, millel on kujutatud neli ringi; siis laotakse iga kaardi ette järjestikku nii palju esemeid, kui palju on igal kaardil ringe.

Loendamise kinnistamist nelja piires teostatakse didaktiliste mängude abil.

«M ä n g l i p p u d e g a». Materjal: lipud, arvkujunditega kaardid või rõngad. Kasvataja jagab kaardid välja ja küsib igalt lapselt, mitu ringi on joonistatud tema kaardile. Seejärel läheb kasvataja toa vastasseina juurde, võtab ühe lipu ja küsib: «Mitu lippu mul on?» «Kellel on üks ring, jooksku minu juurde.» Juurdejooksnud lapsed näitavad oma kaarte, panevad need lauale ja istuvad valmis pandud toolidele. Kasvataja tõstab algul lippe järjekorras: 1, 2, 3, 4, siis aga läbisegi: 2, 1, 4, 3.

Mängitakse veel mängu «Kop-kop», «Kellel kui palju» jt.

Tutvumine arvuga «5» toimub samuti kui arvuga «4» (8—9 tegevust).

Tegevustel omandatud programmilist materjali süvendatakse igapäevases elus: lauakatmise juures lasta tuua üks, kaks, kolm, neli, viis puuduvat lusikat; võtta kapist kolm, neli või viis pliitsit; asetada igale lauale kaks liimipurki; tuua õuest teatud arv labidaid, kelke.

Tegevuse ajal elavnurgas loendavad lapsed taimede lehti, kalu akvaariumis, loendavad jalutuskäikudel majade korruseid, puid maja ees jms.

JOONISTAMINE, VOOLIMINE, APLIKATSIOON, KONSTRUEERIMINE.

Keskmisses rühmas seisab kasvataja ees ülesanne — õpetada lapsi joonistamise, voolimise, aplikatsiooni abil selgemalt edasi andma esemete vormi ja ehitust, kui seda tehti nooremas rühmas, õpetada neid kujutama rohkem karakterseid tunnuseid, arendada nende vilumusi töös pliitsiga, pintsliga, kääridega. Kasvataja pöörab rohkem tähelepanu töövõtete kvaliteedile ja valvab selle õige rakendamise järele. Korraldatakse joonistamist värvipliitsitega ja värvidega, voolimist savist, aplikatsiooni (väljalõikamine ja kleepimine), konstrueerimist.

Kujutavaid tegevusi kasutatakse keskmisses rühmas eesmärgiga kasvatada ja arendada lastes positiivset suhtumist ümbrusse, nende kunstimaitses arendamiseks.

PROGRAMM.

JOONISTAMINE (80 tegevust).

Esemelise ja süžeelise joonistamise kõrval tuuakse keskmises rühmas sisse ka dekoratiivne joonistamine.

Esimesel tegevusel lastakse lastel joonistada vabalt enda fantaasia järgi. Kasvataja selgitab, missuguseid oskusi omavad lapsed (eriti uustulnukad), uurib nende jooniste sisu, samal ajal kontrollib laste kehahoiakut istumisel ja pliiatsi kasutamise oskust.

Üksikeseme joonistamine (20 tegevust). Tegevustel õpetab kasvataja lapsi:

täpsemalt, kui nooremas rühmas, edasi andma esemete ja nende üksikosade põhivorme;

elementaarselt edasi andma esemete karakterseid tunnuseid, millistele ta juhib laste tähelepanu piltide või mänguasjade vaatlemisel (tähelepanu tuleb juhtida ka mõne eseme värvusele);

joonistama küllalt suurelt, korralikult viirutama värvipliiatsitega, ületamata kontuure; pintsliga võtma vähe värvi korraga, joonisel värve mitte segama, pintsli hoidma tõmmatava joone suunas, pintsli korralikult puhtaks pesema.

Näidistemaatika: suur nukk, tütarlaps punase lipuga, puu õuntega, puu kollaste lehtedega, suur maja, pidehtes maja, nääripuu, nääripuu mänguasjadega, kanake, jänku, mängukaru, tramm, veoauto, koer, karikakrad jms.

Süžeeiline joonistamine (20 tegevust). Lastepoolt omandatud joonistamisoskuste põhjal korraldab kasvataja süžeelist joonistamist vaheldumisi üksikeseme joonistamisega. Nende tegevuste ajal peab kasvataja õpetama lapsi:

kujutama väikest arvu esemeid, mis on seotud ühise sisuga, joonistades neid (vastavalt sisule) ritta kas üksteise lähedale või üksteisest eemale; edasi andma mõnede esemete suhtelist suurust (ema ja kasvataja — suuremad, lapsed — väiksemad); joonistama, täites terve lehe joonisega.

Näidisteedad: poiss (või tüdruk) jalutab aias (või pargis) — inimese kujutamine kahe-kolme puu juures; poiss (või tüdruk) läheb emaga lasteaeda (ema suurem, poiss väiksem); lapsed pidustusel lippude või lilledega; lapsed voolivad lumememme; jänkukesed näärikuuse juures; «Kolm

karu jalutavad» (illustratsioon muinasjutule); poiss läks õhupallide müüja juurde; illustratsioon muinasjutule «Kass, rebane ja kukk». Vanja ja Maša piparkoogist onni juures; lapsed lasevad paate vette; 1. mai; lapsed lillekimpudega; lapsed korjavad seeni, marju; aasal kasvavad karikakrad.

Dekoratiivne joonistamine värvidega (20 tegevust). Dekoratiivse joonistamise tegevused algavad umbes oktoobris, kui lapsed on juba õppinud värvidega maalima.

Esimestel tegevustel maalivad lapsed kahe-kolme värviga lihtsaid mustreid ribakujulisele paberilehele; pärast paigutavad mustri ruudule, ringile, ristkülikule (vaibake).

Kasvataja peab lapsi õpetama: kindlalt tõmbama pintsli sirgeid, lainelisi jooni; joonistama punkte, ringe, kasutama pintsliiga lapiti paberile vajutamise võtet (õielehtede ja teiste mustrielementide maalimine).

Õpetama lapsi koostama mustreid ruudu ja ringi (umbes vihikulehe suurus) nurkadesse, servadele ja keskele; leidma lehe keskkoh, eraldades selle suurema mustri eredama värviga (näiteks joonistada lehe keskele suur dekoratiivne lill ja nurkadesse väikesed tähed; rütmiliselt järjestama tumedaid värve heledate ja eredatega).

Mustreid joonistavad lapsed esialgu ainult valgele paberile, hiljem värvilisele, mahedate toonidega paberile (hall, helesinine, helepruun). Mustri koostamiseks kasutavad lapsed 2—3 värvi, andes mitmesuguseid värvide kombinatsioone. Kasvataja õpetab neid eraldama ja õigesti nimetama 10—12 värvi ja nende varjundit.

Joonistamine laste fantaasia järgi (20 tegevust). Kasutades omandatud kujutamise võtteid, õpivad lapsed järk-järgult korralikult teostama iseseisvalt väljamõeldud esemelise või süžeelise sisuga jooniseid või mustreid.

VOOLIMINE (40 tegevust).

Esimesel tegevusel kinnistab kasvataja laste vilumusi savi kasutamisel; ta kordab nendega lihtsate vormide voolimist, milliseid nad voolisid nooremas rühmas, kuid nüüd tuleb seda teha juba siledamalt ja täpsemalt.

Edaspidi peab kasvataja lapsi õpetama: teisendama põhivorme, milliseid nad õppisid voolima

nooremas rühmas (kera, postikesed); savist kera ühest otsast veidi välja venitama (pirn); kera kergelt ühest või kahest küljest sisse vajutama (õun); tugevamini sisse vajutama (lusikas, tass, korv jne.); ümardama postikest mõlemast otsast (kurk); ühendama üksikuid osi tervikuks tuttavate esemete kujutuse saamiseks (seened, tassid, korvikesed puuviljaga, kelgud, lumememm, tütarlaps palitus (ees nõõbiriida) ja mütsiga, poiss labidaga, poiss kelgul, näärivana, jänes porgandiga, karu, koer, part jms.);

tugevasti ühendama osi omavahel (vajutamise võtet täiendatakse kinnitatava koha silumisega).

Esemete voolimise kõrval üksikute osade kaupa tuleb õpetada detailide väljavenitamise ja muljumise võtet.

Peale selle tuleb korraldada voolimist laste fantaasia järgi (15 tegevust). Kasvataja peab õpetama lapsi kasutama varemomandatud teadmisi iseseisvalt väljamõeldud kavatsuse teostamisel.

APLIKATSIOON (20 tegevust).

Harjutused paberiribade risti läbilõikamiseks silma järgi (ribade laius umbes 3—4 cm) ligikaudu ühesugusteks osadeks (piletid, lipud, postikesed aia jaoks).

Kasvataja õpetab lapsi:

õigesti hoidma kääre, asetades pöidla ja keskmise sõrme kääride rõngastesse;

koostama lihtsat aplikatsiooni, millel on peamiselt täisnurksed piirjooned (näiteks maja, majake taraga); sealjuures silma järgi välja lõikama mitmesuguse laiusega ribadest vastavaid osi (sein, aknad, uks jms.), ära lõikama nurki (katus); hiljem silma järgi välja lõikama lihtsaid ümardatud vorme (porgand), ümarikke ja ovaalseid vorme (pall, õunad, ploomid, kõögivilid); lõikamise juures keerama paberit;

koostama üksikutest väljalõigatud osadest lihtsaid, mitmesuguste piirjoontega esemeid (veoauto, vagun);

silma järgi (kahekorra volditud paberist) välja lõikama lihtsaid sümmeetrilisi vorme (lehed);

aasta lõpuks koostama keerukamaid aplikatsioone mitme värvusega üksikosadest (tütarlaps heleda kleidiga, lill lehtedega, kirsid oksa küljes, lind).

Esemete väljalõikamisel, millel on kindel värvus (tai-

mede lehed, puuviljad), õpetab kasvataja lapsi valima vastava värvusega pabereid.

On vajalik kinnistada laste harjumusi korralikult kasutada liimi, lappi (kujunditele määrada liim vahariidel, kleepida nad paberile).

KONSTRUEERIMINE (20 tegevust).

Tegutsedes paberiga peab kasvataja õpetama lapsi voltima paberit korralikult, täpselt; voltima mänguasju ruudust (müts, paat), ristkülikust (nool jms.); kleepima ruudust ja ristkülikust mänguasju sisselõigetega voltimiskohtadelt.

Näidistemaatika: telk, paberiribadest nukumööbel, kelk, karp, korvike.

Lapsi tuleb õpetada konstrueerima mänguasju karpidest ja paberitükkidest (diivan, kirjutuslaud), juurde lisama paberist või kartongist osi (vaguni rattad, maja aknad).

Tuleb kinnistada laste kujutlusi tasapinnalistest geometrilistest vormidest — ruut, ristkülik, ring, kolmnurk; õpetada neid vorme õigesti nimetama.

METOODILISI JUHENDEID.

Joonistamise, voolimise, väljalõikamise, konstrueerimise õpetamisel omab suurt tähtsust laste muljete järjekindel rikastamine, nende vaatlemisoscuse arendamine.

Vastavalt joonistuse, voolimise, aplikatsiooni ja konstrueerimise programmile juhib kasvataja vaatlustel laste tähelepanu eseme põhivormile, värvusele, suhtelisele suurusele, õpetab neid selles suhtes esemeid omavahel võrdlema. Selle eesmärgiga annab kasvataja vaatluste ajal seletusi ja esitab lastele küsimusi. Vaatlused toimuvad laste tutvustamise ajal ümbritseva eluga. Kasvataja hoolitseb selle eest, et lastes süveneks õige suhtumine ümbrusesse. Omandatud muljeid laiendatakse piltide, mänguasjade, raamatute, illustratsioonide vaatlemise teel.

Vaadeldes lastega rahvaloomingulisi ornamente, juhib kasvataja nende tähelepanu värvide ja vormide vaheldumisele mustriks.

Keskmisses rühmas joonistavad lapsed sagedamini üksikuid neile tuttavaid esemeid (vaata näidistemaatika lk. 81), seejuures õpetab kasvataja neid täpsemalt edasi andma

ühtesid või teisi tunnuseid (näiteks tütarlapse ilus kleit). Selle kõrval laseb ta lapsi joonistada spetsiaalselt valitud teemale (näiteks kujutada mõnda neile arusaadavat sündmust).

Kui võimalik, kasutatakse joonistamist laste õige suhtumise kasvatamiseks ümbrusesse. Näiteks, soovitades joonistada teemal «Poiss läheb emaga», räägib kasvataja tegevuse algul või selle vältel sellest, et poisil on hea meel, et ema läheb temaga, et ta on sõnakuulelik ega eemaldu emast.

Kasvataja ergutab lapsi, kui nad, kujutades soovitatud eset, täiendavad seda teiste esemetega. Näiteks joonistavad labidaga poisi juurde veel lumehange, mida ta kaevab, või asetavad punase lipuga tütarlapse kohale värvilistest lipudest vaniku (tütarlaps peol).

Voolimine keskmises rühmas on lastele veel küllaltki keeruline protsess, mis nõuab teatavat vilumust. Sellepärast jõuavad nad tegevuse vältel valmis voolida ainult ühe kujundi. On soovitav, et üksikute esemete voolimisel need esemed oleksid laste kujutluses seotud tegevustega. Näiteks, voolides lindu, kujutavad lapsed, kuidas ta nokib leivaraasukesi ja asetavad selleks linnu kõrvale savitükikesi. Mõnikord võib kasvataja esitada voolimiseks ka lihtsa süžeelise teema, kui lapsed oskavad kujutada mõningaid esemeid ja neid kiiresti voolida. Sel juhul kasutatakse tegevust ka laste õige suhtumise kasvatamiseks ümbrusesse, laste omavahe- lise sõbraliku suhtumise kasvatamiseks, hoolitseva suhtumise kasvatamiseks loomadesse. Selline on näiteks teema «Tütarlaps annab jänesele porgandit».

Tegevuse algul seletab kasvataja lastele lühidalt ning selgelt teema sisu, äratav selle vastu huvi, annab juhendeid töö teostamise ja kujutamise võtete järjestuse kohta, täiendades mõnikord seletusi näitliku materjali demonstreerimisega.

Ühtedel juhtudel näidatakse joonistamise ja voolimise tegevuse ajal lastele neid esemeid, milliseid neil lastakse joonistada, voolida (puuviljad, köögiviljad, mänguasjad). Kasvataja nimetab eseme tunnuseid, milliseid nad võivad kujutada joonistes, voolingutes. Esemed jäävad laste ette kogu tegevuse ajaks.

Teistel juhtudel näitab kasvataja tegevuse eel pilti nende esemete või nähtuste kujutustega, mida lapsed on näinud jalutuskäigul, kodus. Piltide vaatlemine tuletab meelde,

mida nad on näinud, täpsustab nende kujutlusi esemetest ja nähtustest.

Dekoratiivse joonistamise, voolimise, aplikatsiooni tegevustel kasutab kasvataja selleks valmistatud näidist. Näidise abil selgitab ta mustri joonistamise, voolimise, väljalõikamise võtteid ja järjestust. Kui lapsed on omandanud joonistamise, voolimise, väljalõikamise võtete, näitab kasvataja neile uut võtet ja selgitab seda. Mõnikord on vajalik ette näidata kogu voolimise, aplikatsiooni, teostamise järkjärguline protsess.

Et õpetada lapsi joonisel edasi andma eseme kuju, laseb pedagoog mõnikord tähelepanelikult vaadelda eset, näpuga ümber osade tõmmata, nimetades neid vorme. Kui tarvis, näitab kasvataja puhtal paberilehel, kuhu nimelt ja mis-suguseid esemeid (või selle osi) tuleb joonistada või kuhu kleepida aplikatsioon.

Paberist konstrueerimise tegevuseks valmistab kasvataja aasta algul paberist või kartongist ringid, ruudud, ristkülikud ja teised vormid, hiljem lisab juurde hõõveldatud pulgakesi (näiteks kodarad rataste jaoks).

Aegamööda õpivad lapsed ise valima vajalikku materjali, lõikavad paberist välja puuduvad osad.

Paberist konstrueerimine peab toimuma järkjärgulise komplitseerumisega. Algul õpivad lapsed paberit pooleks voltima, võrdsustama pooli, et teha joonistusvihke, seejuures kasvatatakse keskendumist, harjumust täpselt täita ülesannet.

Järgmistel tegevustel süvendatakse laste elementaarseid vilumusi paberi voltimise alal (paberiribadest telgi, nukumööbli valmistamine).

Telgi valmistamisel lastakse lastel voltida ruut täpselt diagonaali mööda. See nõuab lastelt suurt liigutuste täpsust — peab ju nurgad täpselt pooleks jagama (kuigi ruut on volditud ebatasaselt, seisab telk viltu).

Nukumööbli valmistamiseks ette nähtud tegevusel antakse lastele tihkemast paberist ribad, millel on ära märgitud põikjooned voltimise jaoks (toolil on seljatugi, põhi; voodil on jalutsi- ja peatsipoolsed otsad).

Seejärel hakkavad lapsed valmistama mahulisi mänguasju (karbikesi).

Töövõtete ettenäitamine kasvataja poolt koos vajalike seletustega on eriti tarvilik uute esemete valmistamisel või uue võtte sissetoomisel. Kuigi ka edaspidistel tegevustel

kasutatakse ettenäitamist, kui lapsed seda vajavad. Seda-mööda, kuidas lapsed on omandanud teatud võtte, tuletab kasvataja seda lastele ainult meelde.

Keerulisema konstruktsiooniga paberist mänguasjade valmistamisel jälgivad lapsed töövõtteid, mida kasvataja neile äegamööda ja järk-järgult ette näitab. Laps peab muutma tasapinnalise paberilehe mahuliseks esemeks. Kasvataja näitab, kuidas sisselõigatud osi sissepoole kleepida, et karpidest ja kartongist teha mängumööblit, lennukeid, laevu.

Kasvataja näitab lihtsaid valmismänguasju, lapsed vaatlevad ja reprodutseerivad neid. Mänguasjade valmistamine näidise järgi aitab lapsel teostada tema loomingulist fantaasiat.

Hiljem annab kasvataja lastele võimaluse vabalt kombineerida materjale, luua mitmesuguseid konstruktsioone, ergutab nende initsiatiivi.

Tegevustel tuleb lapsi õpetada järele mõtlema, mida nad tahavad teha, missugust materjali nad selleks vajavad; tuleb kiita nende taiplikkust.

Joonistamise, voolimise, aplikatsiooni ja konstrueerimise tegevuste ajal jälgib kasvataja, kuidas lapsed istuvad, kas nad hoiaavad pliiatsit õigesti, kuidas nad tulevad tööga toime, kuidas täidavad tema juhendeid. Ta abistab neid nõuannetega ja küsimustega, vajaduse korral kordab üksikutele lastele töövõtete ettenäitamist.

Tegevuste ajal, mis on ette nähtud laste endi väljamõeldiste teostamiseks, jälgib kasvataja, et nad kasutaksid neid-samu kujutamise võtteid, mis ta on neile õpetanud.

Mõnikord soovitatakse lastel tegevuste lõpul vaadelda kõiki valmisjooniseid, voolinguid, aplikatsioone ja vahetada muljeid.

Tegevuse lõpul annab kasvataja hinnangu kogu rühma töö kohta, lähtudes antud tegevuse ülesandest, ja märgib, kas kõik täitsid tema juhendeid, kellel õnnestus see paremini, täpsemalt; ta esitab konkreetseid küsimusi kujutatava eseme üksikosade kohta.

Joonistamise tegevused toimuvad 2 korda nädalas, voolimine — 1 kord nädalas, aplikatsioon ja konstrueerimine — 2 korda kuus.

Keskmisses rühmas jätkub nooremas rühmas alustatud muusikaline kasvatustöö.

Muusikaline kasvataja jätkab armastuse kasvatamist muusika vastu, õpetab lastele laulmist, korraldab muusika kuulamist, muusikalisi mängu ja tantse, arendades seejuures muusikalist kuulmist, mälu, rütmitunnet.

PROGRAMM.

LAULMINE.

Keskmisses rühma lapsed peavad oskama laulda lihtsaid laule (loomuliku häälega, ilma pingutuse ja karjumiseta), säilitades loomuliku pea- ja kehahoiaku; nad peavad oskama pikaldaselt laulda meloodilise iseloomuga laule, õigesti edasi andma meloodiat, selgesti hääldama sõnu.

Kõigil tuleb laulu alustada ja see lõpetada korraga: olenevalt tekstist ja meloodia iseloomust peavad lapsed oskama laulda kiiresti, aeglaselt, tasa või valjusti. Nad peavad oskama laulda kogu rühmaga instrumendi saatel, kasvataja kaasabil, aga mõned laulud ka ilma tema abita, individuaalselt.

Aasta jooksul tuleb selgeks õppida järgmised laulud:

«Lasteaia laul», M. Terri.

«Kalake», M. Krassev.

«Lennuk», M. Magidenko.

«Oktoobrilaul», N. Fomenko.

«Jänku mure», M. Terri.

«Maipühal», M. Terri.

«Pillimehed», eesti rahvaviisi j. M. Terri.

«Piiri-pääri pääsukene», eesti rahvalaul.

MUUSIKA KUULAMINE.

Lapsi tuleb õpetada:

kuulama laule täiskasvanu ettekandes saatena ja ilma saateta; lühikesi, lihtsa iseloomuga instrumentaalpalu; ära tundma tuttavaid, muusikariistal esitatavaid laule või vokaalettekandes, sõnadeta esitatava tuttava muusikapala meloodiat.

Muusikalise kasvataja (kasvataja) poolt esitatakse järgmised laulud ja instrumentaalpalad.

«Laul Leninist», M. Krassev.

«Emakesele», M. Härma.

«Mutionu pidu», eesti rahvaviis.

«Polka», R. Tobias.

«Mängime sõdureid», V. Rebikov.

«Sepikojas», J. Jürme.

MUUSIKALISED MÄNGUD JA TANTSUD.

Kasvataja õpetab lapsi määrama selgelt väljendatud väikeste muusikapalade iseloomu ja kooskõlastama liigutusi tempoga (kiire, aeglane) ja helitugevusega (vali, vaikne), edasi andma laulumängus teksti sisu ja laulu meloodia iseloomu;

esitama, vastavalt muusika iseloomule, lihtsatest tantsuliigutustest koosnevaid tantse (jala kannale ette asetamine, luisksamm, tallalsamm, hüpaksamm, liikumine paarikaupa, hoides kinni ühest käest, mõlemast käest, käealt).

Lastele tuleb õpetada järgmisi mängu ja tantse:

Mängud.

1. Kasvataja ja laste laulu saatel:

«Kes meil on armas», A. Aleksandrov.

«Kuidas rõõmsaks saada», M. Terri.

«Lastetants», vanaaegne lastelaul.

«Päkapikkude tants», eesti rahvaviis.

«Kükitamistants», eesti rahvaviis.

«Koopakaru», eesti rahvaviis.

2. Mängud klaveri saatel:

«Ole osav», N. Laduhina.

«Jänesed ja karu», «Karu», V. Rebikov.

«Mäng kellukesega», M. Krassev.

«Lendurid», M. Rauchberger.

«Minu kodu», A. Roomere.

Tantsud.

«Näpupolka», eesti rahvaviis.

«Kiigadi-kaagadi», eesti rahvaviis.

METOODILISI JUHENDEID.

Aasta jooksul arendatakse laste kõiki laulmisalaseid vilumusi. Nii näiteks, töötades diktsiooni kallal, tuleb silmas pidada meloodiat ja loomulikku kõlavust.

Kui keskmises rühmas on palju uusi lapsi, kes ei oska laulda, tuleb aasta algul õpetada kergemaid laule noorema rühma repertuaarist. Seejärgi, kuidas lapsed omandavad laulmise vilumusi, minnakse üle keskmise rühma repertuaari juurde.

Laulmise juures peab kasvataja silmas laste õiget kehahoiakut (et nad hoiaksid õigesti keha ja pead, istuksid sirgelt, õlad välja sirutatud). Mõnikord toimub laulu õppimine seistes.

Õpetades lastele laulmist, suurendab muusikaline kasvataja järk-järgult nõudlikkust selle esitamise kvaliteedi suhtes. Ta näitab, kuidas peab laulma loomuliku häälega, kuidas selgesti hääldada laulu sõnu, millal hingata. Ettenäitamise kõrval etendavad tähtsat osa kasvataja seletused ja tema küsimused, mis aitavad lastel aru saada laulu sisust, seda paremini ette kanda.

Kasvataja jälgib, et lapsed laulaksid pingutuseta ja karjumiseta, et laulu viise esitataks meloodiliselt. Selleks esitab ta ise laulu ilmekalt ja meloodiliselt, hingab õigeaegselt.

Et saavutada selget hääldamist, selgitab kasvataja üksikuid arusaamatuid sõnu, neid ise selgelt hääldades. Laulu tekst õpitakse harilikult pähe üheaegselt meloodia õppimisega.

Keskmises rühmas süveneb töö meloodia õige edasiandmise alal (intonatsiooni puhtus). Lapsed kuulavad muusikalise kasvataja laulmist, laulavad temaga kaasa ja laulavad seejärel iseseisvalt neile jõukohaseid laule. Kõik see aitab lastel laulu meloodiat meeles pidada ja seda õigesti edasi anda. Kui meloodia üksikuid osi ei laulda õigesti, tuleb lastel lasta veel kord kuulata kasvataja laulmist, ja siis laulu uuesti korrata. Meloodia meeldejätmise ja õige

edasiandmise juures mängib samuti suurt osa ka laulmine instrumendi saateta; nii kuulatavad lapsed paremini meloodiat ja kuulevad paremini üksteist. Suurt tähtsust laulmise vilumuste arendamisel ja teksti omandamisel omab järjekindlus nende õpetamisel. Enne laulu õppimist kuulavad lapsed seda mitu korda muusikalise kasvataja (kasvataja) ettekandes.

Iga programmis näidatud laulu õppimiseks kulub ligikaudu 6—8 tegevust. Seejärel tehakse vaheaeg, mille kestel korratakse mõnda teist laulu või õpitakse uut.

Selleks, et õpetada lapsi laulu üheaegselt alustama ja lõpetama, annab muusikaline kasvataja laulu või selle üksiku fraasi (eelmäng, refrään) ettemängimise või ettelaulmise järel lastele märku laulu alustamiseks. Kui mõnede laste hääled kostavad karjuvalt, tuleb neile soovitada laulda tasemini, kuulata, kuidas laulavad teised.

Saade instrumendil peab toimuma vaikselt, kuna valjult saatmine kutsub esile pingutatud ja karjuva laulmise. Peale selle tuleb lapse hääle ja närvisüsteemi kaitseks jälgida, et päeva jooksul rühma ruumis ei oleks müra ega kisa, et lastel poleks tarvis oma kuulmist ja häälepaelu üle pingutada.

Laulude ja muusikapalade kuulamiseks määratud temaatika on keskmises rühmas mitmekesisem võrreldes nooremaga.

Soovides äratada laste tähelepanu muusikateose vastu, nimetab muusikaline kasvataja (kasvataja) selle teose nime ja jutustab, millest ta mängib. Selliseid seletusi antakse tavaliselt enne muusikapala kuulamist, kuid mõnikord ka selle lõpul. Need peavad olema lühikesed, selged, kujukad.

Aasta kestel kuulavad lapsed neidsamu muusikapalu mitu korda. Korduval kuulamisel juhib muusikaline kasvataja (kasvataja) laste tähelepanu muusikapala uutele varjunditele. Kordamine soodustab muusikalise mälu arenemist, kasvatab oskust tuttavat muusikapala ära tunda.

Muusikaliste mängude, tantsude korraldamisel jälgib muusikaline kasvataja, et laste liigutused vastaksid muusika iseloomule (rahuliku, vaikse muusika saatel liiguvad lapsed vaikselt, kergekõlalise muusika saatel jooksevad varvastel). Peab jälgima ka põhiliigutuste õigsust (vastavalt kehalise kasvatusprogrammile).

Enne kui korraldada uut muusikalist mängu, jutustab kasvataja lühidalt selle sisu. Kuju edasiandmiseks mängus,

liigutuste täpsuse ja ilmekuse arendamiseks peab enne muusikapala, mille järgi toimub mäng, instrumendil hästi ette kandma, juhtides laste tähelepanu muusika iseloomule. Liigutusi võib näidata näitlikult, kuid soovitav on, et aasta lõpuks lapsed sooritaksid tuttavaid liigutusi ka sõnalise juhtimise järgi. Muusikaline kasvataja (kasvataja) võtab mängust osa sel juhul, kui lastel esineb mõnesuguseid raskusi.

Enne kui korraldada laulumängu, tuleb lastele laul selgeks õpetada. Laste laulu saatel tuleb korraldada ainult rahulikkude liigutustega mängu. Mängudes, kus esineb hüppeid ja jooksmist, tuleb lapsed jagada kahte alarühma — ühed laulavad koos kasvatajaga, teised mängivad.

Tantsu korraldamisel lastakse lastel enne kuulata muusikat, alles siis näidatakse tantsu. Pärast selle ettenäitamist õpitakse tantsu kõikide lastega. Lihtsaid liigutusi, mis tantsus esinevad, ei õpita varem, lapsed omandavad need tantsu kestel. Peale õpitud liigutustega tantsude korraldatakse ka selliseid tantse, kus lapsed oma initsiatiivil sooritavad tuttavaid liigutusi. Seejuures tuleb jälgida, et tantsuliigutused vastaksid muusika iseloomule, ja abistada neid lapsi, kellel esineb milleski raskusi.

Iga muusikaline tegevus koosneb laulmisest, muusika kuulamisest, muusikalistest mängudest ja tantsudest. Tegevuse algul, selleks, et äratada laste tähelepanu ja aktiivsust, sooritatakse (vastavalt muusika iseloomule) selle saatel üksikuid lihtsaid liigutusi (kõnd, lühiajaline jook). Sellele järgnevad laulmine ja muusika kuulamine, mängud ja tantsud; tegevus lõpeb rahustava kõnniga.

Tegevuse kestel töötab kasvataja lastega ka individuaalselt — ühte laseb laulda, teisel teha liigutusi.

VANEM RÜHM.

KASVATUSE ÜLESANDED JA LASTE EA ISEÄRASUSED.

Kasvatustöö vanemas rühmas, nagu nooremateski rühmades, on suunatud laste igakülgsse arendamisele. Tähtsat kohta töös selle rühmaga omavad ülesanded, mis on seotud laste koolitööks ettevalmistamisega. Vanemas rühmas tuleb igati jätkata laste tervise tugevdamist, hoolitsemist nende õige kehalise arenemise eest, tuleb arendada nende liigutusi, õpetada lastele õiget rühti, hoida ja kaitsta nende kuulmist ning nägemist, tugevdada kultuurilis-hügieenilisi ja iseseisva teenindamise harjumusi.

Suurt tähelepanu tuleb pöörata laste vaimsele kasvatu- sele, nende kujutluste laiendamisele ümbritsevast elust ja loodusnähtusist, emakeele häälikute õigele hääldamisele ja õigele keele tarvitamisele.

Kogu lastega tehtava töö protsessis arendab kasvataja laste vaatlemisuskust, nende teadmishimu, taibukust, mälu, keskendatust. Ta õpetab neid olema tähelepanelikud tegevustel, käituma organiseeritult, viima alatud töö lõpule ning äratab neis soovi õppimiseks koolis.

Kasvataja ees seisab ülesanne kinnistada lastes oskust sõbralikult koos mängida ja tegutseda, hoolikalt täita oma kohuseid lasteaias ja perekonnas, kasvatada tööarmastust, austust vanemate inimeste vastu, viisakust ja tagasihoidlikkust.

Ilukirjanduslike kujude, eredate ja laste arusaamisele vastavate ühiskondlike sündmuste abil kasvatatakse neis armastust Nõukogude Kodumaa, rahva, suurte juhtide V. I. Lenini ja J. V. Stalini vastu.

Nende ülesannete teostamisel tuleb silmas pidada, et 6. eluaastaks arenevad lapsed märgatavalt füüsiliselt: nad

muutuvad tugevamaks, ei väsi nii kiiresti, suudavad sooritada üsna kestvaid jalutuskäike, nende liigutused muutuvad osavamaks, täpsemaks.

Mängu kõrval omab laste isiksuse kujundamisel üha suuremat tähtsust õpetamine ja jõukohane töö. Kasvatustöö käigus, tegevustel laieneb lastes ümbritseva tunnetamine, nende huvid muutuvad mitmekülgsemaks, sügavamaks ja püsivamaks. Neid huvitavad juba vaadeldud nähtuste põhjused. «Mispärast?», «Millest see on tehtud?», «Milleks seda vajatakse?» — need on vanemate eelkooliealiste laste tavalisemad küsimused.

Kasvataja ettelugemine ja jutustamine kui lihtsaimad teadmiste andmise võtted asjadest ja nähtustest, mida lapsed ei saa otseselt vaadelda, muutuvad neile üha enam jõukohasemaks.

Õpetamise mõjul omandavad lapsed järk-järgult sellised üldtarvitatavad mõisted, nagu söögi-keedunõud, riietusesemed, loomad, taimed. Nende kõne muutub reeglipärasemaks ja sisult rikkamaks. Oma mängudes, joonistes, voolingutes väljendavad lapsed juba mitmekesisemaid nähtusi ümbritsevast elust ja loodusest. Nad hakkavad õigemini hindama endi ja oma kaaslaste tegusid ning käitumist; kasvab kollektiivi mõju lastele.

Suurem laste poolt omandatud teadmiste hulk võimaldab neile esitada suuremaid nõudmisi endateenindamise ja kultuurse käitumise reeglite täitmisel.

LASTE ELU ORGANISEERIMINE JA NENDE KÄITUMISE KASVATAMINE.

Nagu eelmisteski rühmades, omab päevarežiimist kinnipidamine ka vanema rühma kasvatustöös suurt tähtsust.

Päevarežiim.

Laste kogunemine, nende ülevaatus, korrapidamine, mängud, hommikvõimlemine	kell	8.00
hommikueine	„	9.00
esimene tegevus (20—25 min.)	„	9.45
teine tegevus (20—25 min.)	„	10.15
jalutuskäik, mängud vabas õhus	„	10.55
lõunasöök	„	13.00
päevane uinak	„	13.30

mängud	kell 15.10
õhtuode	„ 16.30
jalutuskäik, mängud vabas õhus	„ 17.00
laste kojuminek	„ 18.00

Vanemas rühmas suureneb tunduvalt tegevuste tähtsus. Tegevustel annab kasvataja lastele elementaarseid teadmisi, kasvatab neis mitmesuguseid vilumusi. Hädavajalik on tugevdada laste harjumusi töötada, neis on vaja kasvatada keskendatust, sihikindlust, õiget suhtumist ümbrusesse.

Iga päev korraldatakse hommikul kaks 20—25 min. kestusega tegevust. Tegevuste arv nädalas jääb iga programmi järgi samasuguseks nagu keskmises rühmaski.

Liikumismänge tuleb korraldada isegi talvel vabas õhus; suvel, kuiva ilmaga tuleb korraldada ka võimlemist.

Suvel toimuva kõik tegevused väljas. Tegevuste sisuks on sel ajal peamiselt laste tutvustamine loodusega, täiskasvanute tööga ja ühiskondliku eluga; siia kuuluvad ka liikumismängud ja võimlemine; didaktilised mängud; ettelugemine; muinasjuttude jutustamine; laulmine, aga samuti taimede eest hoolitsemine ilu- ja köögiviljaaias.

Kõikide tegevuste läbiviimisel tuleb rangelt silmas pidada hügieenilisi nõudeid: normaalne valgustus, laste kasvule vastav mööbel, õige kehahoid töötamisel.

Suur osa päevast (eriti suvel) pühendatakse mängudele. Lapsed mängivad enne hommikueinet, enne õhtueinet, jalutuskäikude ajal. Mängutundidel võivad lapsed soovi korral vaadelda raamatuid, albumeid, joonistada, välja lõigata, konstrueerida.

Hommikust ja õhtust jalutuskäiku kasutatakse looduse vaatlemiseks, tööks köögivilja- ja iluaias.

Töökasvatuse huvides laiendatakse laste kohustuste hulka endateenindamise ja puhtuse ning korra säilitamise alal rühmas. Kasvataja avaldab suuremat nõudlikkust laste iseseisvusele endateenindamise alal: nad peavad meelde tuletamata korrastama oma voodi pärast magamist, samuti ära koristama mänguasjad ja materjalid pärast mängimist, hoolikalt suhtuma mänguasjadesse ning õppevahenditesse.

Lastele antakse võimalus jõukohaselt osa võtta töödest köögiviljaaias, loomade eest hoolitsemisel elavnurgas. Kasvataja koostab igapäevase laste korrapidamise plaani. Iga

korrapidaja peab iseseisvalt ja küllalt kiiresti täitma teatud kohustusi: lõunasöögiks või eineks katma laua, koristama laua, kohale asetama tegevuseks vajaliku materjali, kastma lilli, toitma kalakesi.

Vahetevahel võtavad lapsed osa rühmatoa koristustöödest: seavad koos kasvatajaga korda raamatud, mängude karbid, jooniste mapid, pesevad mänguasju, taimi, nukuriideid.

Iseseisvuse kasvatamise kõrval tuleb meeles pidada, et vanema rühma lapsed, nagu nooremadki, vajavad alalist järelevalvet.

Vanema rühma lastesse suhtub kasvataja nõudlikumalt. Ta peab silmas, et lapsed täidaksid ta korraldusi, peaksid kinni lasteaias kehtivast korrast, täidaksid mängureegleid. Kasvataja tarvitab sagedamini veenmist, selgitust, teeb märkusi, juhib tähelepanu mõningatele lubamatutele tegudele ja käitumisele, selgitades enne seda selle põhjused.

Ühismängudes ja tegevustes kasvatab kasvataja lastes sõprust, huvide ühtsust, õpetab neid arvestama oma kaaslasi, abistama üksteist, hoolitsema väiksema eest (mängima nendega, noppima neile lilli, valmistama neile mänguasju, abistama neid riietada jalutuskäiguks).

Jätkeb viisakuse ja austuse kasvatamine vanemate inimeste — perekonnaliikmete, lasteaiatöötajate ja teiste täiskasvanute vastu. Kasvataja jälgib, et lapsed käituksid tagasihoidlikult, viisakalt, osutaksid jõukohaseid teeneid neid ümbritsevaile, olles ise selles osas lastele eeskujuks.

Tuleb meeles pidada, et kasvataja autoriteet tugineb ta teadmistele ja oskustele, tähelepanelikule ning delikaatsele suhtumisele igasse lapsesse ühenduses mõistliku nõudlikkusega. Laste käitumise eduka kasvatuseni jõudmiseks on kasvataja ja lastevanemate koostöö.

KEHALINE KASVATUS.

Õige hoolitsus laste kehalise arenemise eest ja nende tervise tugevdamine ei tohi lõtvuda ka vanemas rühmas. On hädavajalik range päevarežiimi kinnipidamine ja hügieeninõuete täitmine. Tuleb süstemaatiliselt kinnistada laste poolt omandatud kultuurilis-hügieenilisi harjumusi,

kasvatada neis puhtuse- ja korraarmastust. Erilist tähelepanu pööratakse hügieeniliste nõuete silmaspidamisele tegevuste ajal.

KULTUURILIS-HÜGIEENILISED HARJUMUSED.

Lapsed peavad oskama: end iseseisvalt puhtaks pesta, nägu ja käsi kuivatada; hambaid puhastada, pärast sööki suud loputada; köha ja aevastuse puhul kõrvale pöörduda ja suud käe või taskurätiga katta; rahulikult ja korralikult süüa, hästi ja käratult mäluda toitu, õigesti kasutada nuga, kahvlit, suurätti; korrastada oma voodit; kiiresti riietuda, oma rõivad korralikult kokku panna ja üles riputada, puhastada oma rõivaid ja jalanõusid; korrastada pärast mängu ja tegevusi rühmatuba.

Laste kultuurilis-hügieeniliste harjumuste ja vilumuste kasvatamisel tuleb silmas pidada kehtestatud hügieeniliste reeglite täitmist. Kasvataja jälgib, et lapsed oleksid alati korralikult riietatud, et neil oleks juuksed lõigatud ja kammitud, et nad omaksid puhast taskurätti; ta õpetab lapsi nägema, märkama korrastust rõivastuses, seda jõukohaselt kas iseseisvalt kõrvaldama või paluma täiskasvanuilt abi.

Kasvataja jälgib, kuidas lapsed end pesevad, hambaid puhastavad või söövad ja jätkab nende õpetamist, kuidas teha seda või teist hoolikamalt, täpsemalt, kiiremini; ta jälgib, et lapsed pärast tegevusi paneksid ära materjalid, õppevahendid, koristaksid ära paberitükid, paneksid pärast sööki kokku laudlinad.

Kasvataja korraldab lühikesi, lastele arusaadavaid vestlusi kultuurilis-hügieeniliste harjumuste tähtsusest inimese tervisele, selgitab, et keha puhtus tugevdab tervist, et puu- ja köögivilja võib süüa ainult hästi puhtakspestult, vett juua ainult keedetult ja puhta nõu seest.

Kasvataja jätkab süstemaatilist tööd lastevanematega, lepib nendega kokku ühtsetes lastele nii kodus kui lasteaias esitatavates nõuetes: et laps korrastaks kodus pärast magamist oma voodi, riputaks käteräti ja rõivad nagisse, koristaks ära mänguasjad, hommikuti ja õhtuti peseks end, puhastaks hambaid. Vestluses emaga tunneb kasvataja huvi, kas laps täidab kodus neid nõudeid, missuguseid raskusi seal esineb ja tarviduse korral annab sellekohast nõu.

VÖIMLEMINE JA LIIKUMISMÄNGUD.
PROGRAMM.

Vanemas rühmas tuleb lapsi õpetada sooritama järgmisi liigutusi:

Kõnd. Laps peab oskama kõndida ühtlasel sammul, silmas pidades õiget kehahoiakut: pead mitte longu lasta, jalgadega mitte lohistada, liikuda vabade käteliigutustega; kõndida organiseeritult kogu rühmaga kolonnis ümber väljaku või toa, kõndida (kätest kinni hoidmata) paariviisi nurkadeni, muuta kasvataja juhtimisel suunda; kõndida ringis, kätest kinni hoidmata, ringjoonest kõrvale kaldumata.

Jooks. Joosta organiseeritult kogu rühmaga, rütmiliselt, kärata (varvastel), kergelt põrandalt või maapinnalt tagasi põrgates; joosta üksteise järel (kolonnis) väljaku (toa) ääri mööda, joostes selle nurkadeni, joosta vahelduva tempoga (kolonnis, ringis), suuna muutmisega (kasvataja näpunäitel); joosta paaris, läbisegi püüdmise ja kõrvalepõiklemisega.

Katkestamata jooksu kestus — 20—30 sekundit.

Tasakaal. Peatuda pärast jooksu märguande peale ja täita mingisugune ülesanne: koonduda paaridesse, ringi, võtta kükkasend.

Kõndida mööda lauda (laius 15—10 cm), mis on asetatud horisontaalselt (30—40 cm kõrgusele) ja kaldu; kõndida mööda palki, mis on asetatud 20—30 cm kõrgusele.

Hüpped. Hüpates üle takistuse, rebida end energiliselt põrandalt (maast) lahti; laskuda pehmelt poolkükki.

Hüpata üles, sirutudes asjade järele (kõristi, lindike), mis on riputatud lapse väljasirutatud kätest 10—15 cm kõrgemale.

Hüpata kaugust hooga (60—80 cm) ja hoota (50—60 cm); hüpata kõrgust — hooga (20—40 cm) üle postidele riputatud nõõri.

Hüpata alla 30—40 cm kõrguselt võimlemispingilt. Hüpata üle lühikese hüppenõõri.

Heited, visked. Kaugusse viskamisel võtta õige poos, hoogu võtta ja energiliselt visata.

Visata märki kotikesi, palle (80 cm läbimõõduga), käbisid parema käega 2—2,5 m kaugusele ja vasaku käega 1,5—2 m kaugusele.

Visata parema ja vasaku käega kaugusse kotikesi (kaal 200 g), käbisid.

Palli viskamine ja püüdmine. Vastastikku palli (6—8 cm diameetriga) viskamine 1,5—2 m kauguselt.

Palli edasiviskamine piki ringjoont, tempot määramata, plaksutuse või muusika rütmis.

Visata pall üles või vastu maad ja see kahe käega kinni püüda, enne käsi rinna ees kokku lüües; visata pall üles, vastu maad ja see parema või vasaku käega kinni püüda.

Ronimine. Ronida kiiresti, rütmiliselt mööda varbseina (kõrgus 2—2,5 m) ja varbe vahele jätmata.

Ronida läbi varbseina alumise varva alt või 40—50 cm kõrgusele tõmmatud nõõri alt.

Ronida läbi varbseina vahedest (vahe 30—40 cm).

Rivistumine. Rivistuda kiiresti paigal seistes, kõnni ja jooksu ajal (kasvataja vastaval korraldusel) ja ümber rivistuda ühest kolonnist mitmesse kolonni, paari-desse ja uuesti ühte kolonni. Rivistuda ühte suurde ringi, kätest kinni hoidmata; ümber rivistuda väikesteks rin-gideks.

Sooritada pöördeid paremale ja vasakule — aasta algul suuna kättejuhatamisega, aasta lõpul ilma juhendamata.

Harjutusi üksikute lihasgruppide arendamiseks.

Harjutused, mis tugevdavad peamiselt õlavöö lihaseid, algavad järgmisest asendist: seista, jalad veidi harkis, käed piki keha alla langetatud.

Käed külgedelt üles tõsta, samaaegselt tõusta varvas-tele, käed alla lasta ja laskuda jalapõiale. Vibutada käsi ette, ülesse, iga vibutusega käsi järjest kõrgemale tõstes.

Tõsta käed kõrvale, asetada need vaheliti rinnale, haarata parema käelabaga vasakust õlast ja vastupidi; uuesti käed kõrvale viia ja piki keha alla lasta.

Käte ringitamisid: käed ette tõsta, viia taha ja piki keha alla lasta.

Harjutused seina juures: seista seljaga vastu seina, tõsta käed kõrvale ja alla lasta, libistades peopesadega mööda seina.

Harjutused, mis tugevdavad peamiselt selja- ja kõhulihaseid. Painutada ülakeha ette, libistades

kätega mööda jalasääri, püüdes puudutada varbaid (põlvi kõverdades ja neid kõverdamata).

Tõsta üles põlvest kõverdatud jalg, plaksutada käsi põlve all. Laskuda kükkasendisse, tõusta üles. Painutada ülakeha ühele poole kõrvale (võimalikult sügavamale), end sirgu ajada; teha sama teisele poole kõrvale.

Seistes, paigalt liikumata, edasi anda ese (pall, kuup) kõrvalseisjale.

Üle astuda mõlemate kätega kinnihoitavast kepit; sama sooritada üle hüppenööri.

Seistes üles tõsta põlvest kõverdatud jalg, puudutada otsmikuga põlve, end sirgu ajada.

Seista seljaga vastu seinale nii, et pea, õlad, peopesad toetuksid seinale. Üles tõsta põlvest kõverdatud jalg, alla lasta ja end sirgu ajada.

Istudes põrandal, jalad ristamisi, pöörata keha ja asetada lipuke (kuup, pall) selja taha. Pöörduda teisele poole ja antud ese ära võtta.

Lamades seljal, üles tõsta põlvedest kõverdatud jalad, liigutada neid nagu jalgrattasõidul.

Liikumismängud.

Aasta jooksul tuleb lastele selgeks õpetada allpool loetletud mängud:

- «Öökullike» (jooks ja signaali järgi peatumine).
- «Hiirelõks» (jooks suuna muutmise ja püüdmisega).
- «Püüdjad ringist», «Lintide püüdja» (jooks, püüdmise ja kõrvale põiklemisega).
- «Kaks pakast» (ülejooksud ja püüdmine kahe mängujuhi poolt).
- «Lindude ülelend» (jooks ja ronimine).
- «Liblikate püük» (paaris jooks kõrvale põiklemisega).
- «Tagumine paar» (jooks ja püüdmine signaali järgi).
- «Kalurid ja kalakesed» (jooks põiklemisega).
- «Hunt kraavis» (hüpped).
- «Konn ja haigur» (hüpped ja jooks püüdmisega).
- «Palliga püüdja» (jooks ja palli viskamine).
- «Vaheta lipuke» (võidujooks).
- «Kaval rebane» (jooks ja püüdmine põiklemisega).
- «Anna pall edasi» (palli edasiandmine või viskamine ringis).

«Leia ja vaiki» (lühikese vältusega kõnd ja signaali järgi seismajäämine).

«Stopp» (kõnd signaali järgi seismajäämisega).

«Nii tohib, nii ei tohi» (imiteerivad liigutused).

METOODILISI JUHENDEID.

Liigutuste arendamise programm teostatakse liikumismängudes, hommikvõimlemisel, jalutuskäikudel.

Harjutusi kõnnis, jooksus, hüpetes, palli ülesviskamises ja püüdmises, harjutusi lühikese hüppenööriga ja kõige lihtsamaid harjutusi üksikute lihasgruppide arendamiseks võib korraldada ka muusikalistel tegevustel, muusikalistel mängudel, tantsudel.

Liikumismängud vanemas rühmas on mitmelaadilised; nad baseeruvad keerulisematel liigutustel kui keskmises rühmas. Tähtsal kohal on: püüdmine põiklemisega, hüpped, heited; mõned vanema rühma liikumismängude reeglid taotlevad vastupidavuse, püsivuse, taibukuse, leidlikkuse, julguse arendamist. Eraldatakse kaks või mitu püüdjat («Kaks pakast», «Kullimäng»). Tuuakse sisse mõningad kitsendused, näiteks ei tohi püüda, kui lapsed on võtnud üksteisel kätest kinni («Tagumine paar»). Lapsed võistleavad võidujooksus («Vaheta lipp ära»).

Uut mängu esitades selgitab kasvataja selle sisu ja reeglid, äratab huvi mängu ja selle tulemuste vastu; jälgib, et lapsed täidaksid mängureegleid ja ise jälgiksid neid.

Osade jaotamisel peab silmas pidama iga lapse võimeid ja iseärasusi ning ühtlasi hoolitsema selle eest, et kõik lapsed saaksid täita ka mängujuhi osa. Laste eraldamine nende osade täitjaiks võib toimuda liisutamissalmi abil.

Kasvataja ergutab lapsi mängus üles näitama osavust, taibukust, julgust.

Aeg-ajalt tuuakse sisse uusi mängu, mis aitavad korrata ja kinnistada lastele juba tuttavaid liigutusi.

Tuleb soodustada kasvataja järelevalvel toimuvat laste iseseisvat liikumismängude teostamist.

Soojal aastaajal tuleb mängudeks sagedamini anda palle, hübitsaid, ohje, mitmesuguseid märklaudu, kasutada seadiseid ronimiseks ja tasakaaluharjutusiks.

Liikumismängud toimuvad sellekohastel tegevustel; peale selle korraldatakse neid iga päev jalutuskäikudel.

Kõnni, jooksu, hüpete ja visete õpetamine ning võimlemisharjutused toimuvad tegevustel. Programmilise materjali kinnistamine toimub liikumismängudel, hommikvõimlemisel ja jalutuskäikudel (üksikute laste ja väikeste rühmadega).

Võimlemistegevused ja liikumismängud koostatakse järgmise plaani järgi:

Tegevuse algul täidavad lapsed ülesandeid, mis edendavad organiseeritust ja laste tähelepanu aktiveerimist (kõnd, jooks koos peatustega signaali järgi, rivistumine, ümberrivistumine).

Tegevuse teises osas sooritatakse mõningaid liigutusi üksikute lihasgruppide arendamiseks (kätega vibutada ette, üles, iga vibutusega käsi järjest kõrgemale tõstes, harjutused põrandal — «jalgratas»).

Kolmandas, tegevuse põhiosas, harjutatakse lapsi õigesti kõndima, jooksmata, hüppama, viskama, ronima; võetakse tarvitusele liikumismäng. Tegevus lõpetatakse rahustava kõnniga.

Tegevuse näidisplaan.

1. Kõnd mööda ringjoont (laste jaotamine nelja ringi; iga ring hakkab liikuma kasvataja poolt antud signaali järgi).

2. Harjutused palliga (palli viskamine üles ja vastu põrandat, selle püüdmine).

3. Liikumismäng «Kalurid ja kalakesed» (kõrgushüpped hooga).

4. Rahulik mäng «Leia lipuke».

Rahustav kõnd.

Kasvataja näitab ja selgitab, kuidas sooritada liigutusi, alal hoides õiget rühti; ta laseb üksikutel lastel harjutust ette näidata, kordab kõigi lastega mitu korda liigutusi.

Vanemas rühmas tõuseb sõna osatähtsus; lihtsaid harjutusi võib sooritada kasvataja sõnalise juhatause järgi, ilma seda ette näitamata.

Harjutuste ajal tuleb lapsi õpetada õigesti hingama, hinge mitte kinni pidama. Väljahingamine langeb ühte harjutuse selle osaga, mil rinnakorv ahendub, sissehingamine vastab selle laienemisele (näiteks käte kõrvaleviimisel — sissehingamine, käte allalaskmisel — väljahingamine).

Tegevusi korraldatakse 1 kord nädalas hästi tuuluta-

tud toas (kevadell ja suvel — vabas õhus). Lapsed võimlevad kerges riietuses ja sussides; on soovitatav omada ühesuguseid spordisarke ja -pükse.

Hommikvõimlemine toimub järgmise plaani järgi: sissejuhataav kõnd, harjutusi üksikutele lihasgruppidele, jooks ja rahustav kõnd.

Harjutuste arvu suurendatakse neljani, iga harjutust korratakse 6—8 korda. Harjutuste kõrval, mis soodustavad õlavöö, selja- ja kõhulihaste arenemist, kasutatakse ka kerepöördeid ja painutusi kõrvale. Hommikvõimlemise kestus on 6—8 minutit.

Lapsed peavad suutma kiiresti kolonnidesse rivistuda, täpselt ja kooskõlastatult liigutusi sooritada, nad peavad õigesti hingama.

Talvel toimub hommikvõimlemine lahtise õhuaknaga ruumis, soojal ajal — väljas, vabas õhus.

Hommikvõimlemise näidisplaan.

1. Kõnd kolonnis.

Rivistumine kolonnidesse.

2. Vibutada üheaegselt mõlema käega ette, tõstes neid selja taga iga kord ikka kõrgemale (3 korda). Viimast korda lasta käed piki keha alla.

Painutada keha paremale, vasakule, libistades kätega keha külgi mööda alla.

Painutada keha ette ja puudutada sõrmeotstega põrandat.

Tõsta üheaegselt mõlemad käed ette — üles ja külgedelt alla lasta.

3. Jooks kolonnis.

4. Lühiajaline rahustav kõnd.

Jalutuskäikudel kasutatakse üksikute laste või väikeste rühmadega laialdaselt harjutusi pallivisetes ja püüdmisses, ronimises, hüpetes individuaalsete hübitsatega.

Vanema rühma lastega korraldatakse aasta lõpul väljaspoole lasteaia maa-ala 30—35 min. kestusega jalutuskäike. Jalutuskäikudel tuleb ära kasutada maastiku iseärasusi: ronida üles kinkudele ja neist alla joosta, ojakestest, kraavidest üle hüpata; sammuda mööda kitsast sillakest või maapinnal lebavat puutüve. Nii õpivad lapsed järk-järgult igasuguses olukorras oma liigutuste üle valitsema.

LAPSE ORGANISMI KARASTAMINE.

Kasvataja kinnistab süstemaatiliselt laste eelmistes rühmades omandatud harjumusi: viibida talvel lahtise õhuknaga ruumis, teha jalutuskäike igasuguse ilmaga (vihmastel päevadel, tuule ja küllega tuleb seda teha katusealusel, verandal); magada vabas õhus (õhu temperatuuriga mitte alla -20°).

Kasvataja jälgib, et lapsed oleksid riietatud vastavalt ilmastikule, lepib vanematega kokku, et lasteaias omandatud harjumusi peetaks silmas ka kodustes oludes.

Arsti juhtnööri järgi tuleb vanemas rühmas sügisel ja talvel rakendada üht karastamisvõtet, suvel — vähemalt kaht.

Üle hõõrumist alustada $+28^{\circ}$ vee temperatuuri juures; alandades seda iga 3—4 päeva järel 1° võrra, viies temperatuuri alla kuni $+16^{\circ}$.

Ülevalamist alustada $+30^{\circ}$ vee temperatuuri juures; alandades seda iga 3—4 päeva järel 1° võrra, viies vee temperatuuri suvel $+18^{\circ}$, $+17^{\circ}$, teistel aastaegadel kuni $+24^{\circ}$.

Jalgade pesemist teostada sügisel ja talvel jaheda kuni $+16^{\circ}$ veega.

Suplemist (kui on olemas vastav veekogu: madal puhas tiik, madal jõeke) alustada $+22^{\circ}$ vee temperatuuri juures; kui kevadel on teostatud veeprotseduure, võib suplemisega alustada $+21^{\circ}$, $+20^{\circ}$ vee temperatuuri juures. Suplemise kestus 2 kuni 8 minutit.

Suplemise koht peab olema järele uuritud ohutuse ja tervishoiu suhtes. Hoolika järelvalve huvides tuleb suplemisel piirduda väikeste rühmadega (5—6 last) ja mitte üle 1 korra päevas. Lapsi, kelle juures esineb pärast suplemist külmavärinaid, kahvatust, hõõrutakse või valatakse veega üle (suplemise asemel). Jaheda või vihmase ilmaga asendatakse suplemine dušši või tubase ülevalamisega.

Õhuvanne tuleb kevadel ja suvel korraldada vabas õhus kas iga päev või üle päeva, järk-järgult vähendades laste rõivastust. Õhuvanne tuleb korraldada mängude kujul (suurema liikumisega mängu tuleb korraldada jaheda ja vähema liikumisega mängu sooja ilmaga). Vihmaste ilmadega teostatakse õhuvanne verandal või lahtiste akendega ruumis. Palavate ilmadega kannavad lapsed kogu päev mängupükse ja susse.

Sügisel ja talvel korraldatakse õhuvanne liikumisega ainult vastavail tingimusil (ruumikas, hästi tuulutatud ning avatud õhuaknaga tuba, õhutemperatuuriga mitte alla $+17^{\circ}$). Õhuvanne tuleb toas alustada $+17^{\circ}$ temperatuuri juures; alandades seda kolme õhuvanni järele 1° võrra ning viies see alla $+12^{\circ}$.

Sügis-talvisel perioodil korraldatakse õhuvanne koos hommikvõimlemisega või päevase magamise järel toimuvate liikumismängude näol; õhutemperatuuri alandamise korral peavad lapsed liikuma kiiremini.

Päikesevanne rakendatakse arsti näpunäidetel ja kontrolli all. Päikesevannide kestust pikendatakse järk-järgult 4—30 minutini. Päikesevannid lõpevad veega ülevalamisega (vee temperatuur $+24^{\circ}$, $+25^{\circ}$) ja puhkusega vilus.

MÄNG.

Vanemas eelkoolieas säilitab mäng oma tähtsuse kui üks põhilisemaid vahendeid laste igakülgasel kasvatamisel. Mäng on seotud kogu kasvatustööga. Juhtides mängu, hoolitseb kasvataja selle eest, et laste poolt ümbrusest omandatud positiivsed muljed ja teadmised kinnistuksid, süveneksid, muutuksid teadlikumaks.

Mängus arendab kasvataja laste mõtlemist, arendab nende keele ilmekust, loomingulist kujutlusvõimet, kujundab õiget suhtumist ümbrusesse, kasvatab käitumisharjumusi, sõbralikku suhtlemist.

Mäng on vajalik lapse erksaks, elurõõmsaks enesetundeks, ta tervise tugevdamiseks.

Loovmängudeks määratakse aeg* hommikul enne einet, jalutuskäigu ajal, õhtupoolikul (siseruumis ja õues).

Hea juhtimise korral avardavad loovmängud laste silmaringi, nende huvisid, nad muutuvad järk-järgult sisukamaiks, mitmekesisemaiks. Mõnikord kestavad mängud 2—3 päeva järjestikku, nende süžee hargneb järjest laialalatuslikumaks, neis ei peegeldu ainult ümbrusest saadud muljed, vaid ka jutustuste, nähtud diafilmide sisu.

Tähtsat kohta mängudes omab konstrueerimine ehitusmaterjalist, paberist, kartongist, puidust; ehitused lumest, liivast.

Lapsed püstitavad ehitusi varem väljamõeldud mängudeks, mängu ajal täiendavad, viimistlevad neid. Mõnikord

innustuvad nad ainult ehitamise protsessist, kuid õnnestunud ehitis võib anda ka tõuget uueks mänguks.

Vanemas rühmas mängivad lapsed sageli «teatrit», esitavad ise üksikuid episoode muinasjuttudest, jutustusist või kasutavad esinejatena nukke, kartongist kujukesi. Neisse mängudesse — dramatiseeringuisse toovad lapsed sisse palju väljamõeldut, omaalgatuslikku.

Vanemas rühmas, nagu nooremas ja keskmiseski, peab mängudeks varuma mitmekesiseid mänguasju ja materjale: mitmes suuruses nukke («väikesed lapsed» ja «täiskasvanud»), nukkudele määratud sisustus peab peegeldama käesoleva aja nõukogude inimeste kultuurilist elu-olustikku. Harilikku nukumööblit on otstarbekohane täiendada mitmesuguste mänguasjadega, näiteks: raadio, telefoni, lauapõhise, pianino, grammofoni, väikeste omatehtud «raamatute», nuku «vihikute» ja «pliiatsitega», pisinukkude kollektsooniga mängudeks, lauapealse ehitusmaterjaliga.

On vajalikud teisedki mänguasjad, mis võimaldavad täielikumalt peegeldada ümbritseva elu mitmesuguseid nähtusi, näiteks lasteaia elu, kaasaegset tehnikat (tõstekraana, ekskavaator, traktor jm.), transporti (sõidu- ja veoautod, autobussid, aurulaevad, lennukid, raudteerongid), mitmes suuruses kodu- ja metsloomi (mahulisi ja tasapinnalisi). Peale üksikute süžeeliste mänguasjade peab omama ka terveid mänguasjade komplekte. Kogu mängumaterjal, nii siseruumis kui ka mänguväljakul, peab olema niiviisi asetatud, et lapsed saaksid seda iseseisvalt kasutada.

Mänguasju hoitakse kappides või lahtistel riiulitel, et lapsed saaksid neid sealt ise võtta. Nukke ei pea alati laudade taha istuma panema, kuna see ajendab sageli mängima ühekülgsid, peamiselt elu-olustikulise sisuga mängu.

Lapse poolt endale võetud osa täitmiseks mängus peab tagavaras olema mõningaid lihtsaid kostüümide detaile, näiteks: koka põll, lenduri ja meremeeste mütsid, pearätid, muinasjuttude tegelaste kostüümide elemente.

Sageli vajavad lapsed mänguks lihtsaid esemeid, mida nad suudavad ise valmistada (binokkel, semafor, nukumööbel, mitut liiki kaupa kaupluse jaoks). Selleks peab rühmal olema töölaud, instrumente, mitmesuguseid esemeid ja materjale, millest saab midagi konstrueerida (puidust poolfabrikaadid, kartong, looduslik materjal, karbid, niidurullid, rattad, nõör).

Juhtnõõridega, tehniliste võtete näitamiseks aitab kas-

vataja lastel teostada nende kavatsusi, taotledes, et lapsed teostaksid selle, mis kavatsetud.

Omatehtud ja valmis mänguasjade kõrval on soovitatav varuda mitmesugust materjali laste mängukavatsuste täitmiseks (vineer, lauatükid, riidelapid, sidumisnõör jm.). «Teatri» ja «kino» mänguks peab rühmas olema edasikantav sirm, omatehtud eesriie, riide- või värvitud marli-tükid, loomade näokatted, mitmesugused peakatted.

Vanemas rühmas on veel vajalikud: Mogilevski ehitusmaterjal, Polikarpovi konstruktor ja lauapealne konstruktor. Soovitatav on hankida veeli suuremõõdulist ehitusmaterjali.

Kasvataja nõuab lastelt hoolikat mänguasjade käsitsemist, teostab koos lastega nende lihtsaid parandustöid.

Kevadel, suvel ja varasügisel peab mänguväljakul olema suuremõõduline ja lauapealne ehitusmaterjal.

Suurte ehituste püstitamiseks on vajalik õueehitusmaterjal (õõnsad vineerist kuubid, teflised, mitmesuguses pikkuses silindrid ja lauad) või komplekt (puupakud, mitmesuguses pikkuses ja jämeduses hõõveldatud lauad, puust kastid, sissepuuritud aukudega pingid rooli jaoks, propelle-rid, puust rattad, rõngad, nõõridega vaiakesed).

Toetades ja arendades laste initsiatiivi, õpetab kasvataja lapsi konstrueerimise protsessis enne järele mõtlema, mida ehitada, missugust materjali vajatakse ehituseks; ta õpetab neid püstitama mitmesuguse kujuga ehitusi, kasutama mitmesuguseid geomeetrilisi vorme, ta õpetab neid tarvitama mitmesuguseid detaile ja kaunistusi, rakendab mitmesuguseid töövõtteid, mis võimaldavad teostada laste kavatsusi, komplitseerima ehitamist. Nii määrab ta rühma lastega kindlaks, mida hakatakse ehitama, missugust materjali kasutada, millega kaunistada ehitust, kuidas sellega mängida. Ehituste näidistemaatika: maja, aed, sild, teater, tramm, aurulaev, vedur jm.

Kõige eraldatumas kohas lasteaia maa-alal peab asetsema stabiilne laud pisiehitusteks.

Laste mänguväljakul tuleb piirata koht liivaga mängimiseks. Nende mängude sooritamiseks on vajalik mitmesugune materjal: mitmes suuruses vineerist lauakesed, vaiad, nõõrid, raudlabidakesed ja mitmesugused mänguasjad (ekskavaator, tõstekraana, isekallutaja ja teised masinad, missuguseid lapsed on näinud ehitusplatsidel).

Veega mängimiseks valmistavad lapsed kasvataja juhatusel peale keskmise rühma jaoks näidatud mänguasjade

veel omatehtud asju puidust, puukoorest (paadid, aurulaevad, parved).

Laiaulatuslikult ja sisukalt kulgeb mäng veega loodusliku veekogu või basseini juures lasteaia maa-alal.

Suvel tuleb mängudes vett kasutada koos liiva ja saviga. Nende looduslike materjalide ühendamine laiendab laste kujutlusi liiva, vee, mulla, savi omadusist. Lapsed valmistavad tiigi koos ujuvate lindudega, paadisadamaga; nad teevad laevatatava jõe, paisud, tammid, kaevavad kanali. Kasvataja näitab, kuidas nende korraldatud «pargis» või «puiesteel» teha purskkaevu.

Talvel on vabas õhus põhiliseks mängumaterjaliks lumi. Lasteaia maa-alal peab eraldatama küllaldaselt ruumi suurte lumeehituste püstitamiseks ja nendega mängimiseks. Suurteks lumeehitusteks (lennuk, aurulaev), mis ühendavad suurt laste rühma, peab olema laudu, kaste; ehituste puuosadele võivad lapsed istuda.

Kasvataja peab tähelepanelikult jälgima laste mängu, ilmutama nende vastu elavat huvi ja taotlema, et mängudes peegelduksid positiivsed nähtused ümbritsevast elust.

Vanemas rühmas kasutatakse edasi paljusid eelmiste aastate mängu, mis peegeldavad elu perekonnas, lasteaias, pidustusi, ümbritsevate inimeste tööd. Kasvataja ülesandeks on äratada huvi uute mängude vastu, millistes peegeldub elu linnas, kolhoosis, näiteks: maja või autopargi ehitamine, töö põllul jm.

Kasvataja mõjustab mänguteema valikut, kasutades mitmesuguseid võtteid: ta meenutab koos lastega välja-paistvaid sündmusi nende elust, muljeid, mis nad on saanud jalutuskäikudel, ekskursioonidel, ettelugemisel või jutustamisel. Ta soovib lastel järele mõtelda, mida nad tahavad mängida, kes kellena esineb, mida nad mänguks vajavad; ta juhhib nende tähelepanu kaaslaste mängu sisule, tuletab meelde reeglitega mängu sisu, mis võib mõju avaldada loovmängu arenemisele; mõnikord esitab ehitamiseks teema, mis on seoses nähtuga või etteloetud jutustuse sisuga; toob mänguasju, materjale, mis meenutavad lastele nähtutkuuldut.

Mõnel juhul võib kasvataja soovitada mänguteemat, kui see on lastele lähedane ja huvitav.

Et mängu sisukamaks muuta, et õpetada lapsi teostama oma kavatsust, võib kasutada mitmesuguseid võtteid. Kasvataja jälgib, et lapsed tõetruult edasi annaksid nõukogude

tegelikkust iseloomustavaid jooni, nõukogude inimese kuju, nende omavahelisi suhteid.

Kui mängu kestel ilmnevad laste ebaõiged kujutlused kujutatavast, täpsustab kasvataja taktiliste küsimuste abil neid kujutlusi kas mängu ajal või hiljem (näiteks loeb ette raamatust, korraldab vestluse).

Kasvataja hoogustab laste huvitavat kavatsust, arendab initsiatiivi ja fantaasiat. Kui süžee areneb loiult, esitab ta mängu ajal lastele küsimusi, jagab nõuandeid, mis annavad tõuget süžee süvendamiseks, veel millegi huvitava välja-mõtlemiseks.

Kasvataja võib ka ise mängust osa võtta, eriti siis, kui mängib suur rühm lapsi ja neil on raske saavutada tegevuste kooskõla. Kui mäng omandab ebasoovitava iseloomu, selgitab kasvataja lastele, miks ei pea niiviisi mängima, äratab neis eitavat suhtumist sellesse mängu. Kui mäng ähvardab lastele kahju tuua, keelab kasvataja selle ära.

Teostades süstemaatilist mängude juhtimist, ei pea juba ette planeerima ja lastele peale sundima teatud mängu sisu — see on vastuolus loovmängu olemusega.

Lastes peab kasvatama vastastikust sõbralikku suhtlemist, oskust iseseisvalt organiseerida mängu ja tegutseda sõbralikult. Mängu sisu määravad kindlaks suurelt osalt mängijate vastastikused suhted ja käitumise reeglid mängus.

Kasvataja soodustab seesuguste mängude arenemist, millistes lapsed kujutavad nõukogude inimese sõbralikku elu ja tööd, nende organiseeritust, üksteise abistamist. Ta mõjutab mängijate käitumist, nende vastastikust suhtlemist, kriipsutades näiteks majaehitamise puhul alla ehitajate üksmeelset, ühist tööd.

Vanema rühma laste mängudes komplitseerub kollektiivi organiseerimise töö. Kaasakiskuv mängu süžee ühendab mõnikord kogu rühma. Näiteks «kolhoosi» mängus lapsed «töötavad» põllul, köögiviljaaias, asutavad puuviljaaias, näitavad klubis kino. Sellelaadilised mängud nõuavad lapselt oskust kooskõlastada oma tegevust kaasmängijatega. Kasvataja edendab laste elavat ja sõbralikku suhtlemist mängus, aitab luua sidet üksikute rühmade vahel, õpetades neid seda edaspidi tegema iseseisvalt.

Oskust aktiivselt kollektiivsest mängust osa võtta, täita mitmesuguseid osi, organiseerida mängu, tuleb õpetada kõigile lastele rühmas. Erilist tähelepanu tuleb osutada neile

lastele, kes ei avalda initsiatiivi ja aktiivsust mängus või hoiduvad sellest osa võtmast. Kasvataja aitab lapsel valida sellist osa, mis seob teda teiste lastega, sunnib aktiivselt tegutsema kollektiivis. Algul etendatav osa peab olema lihtne, näiteks: kirjakandja, kassapidaja, kontrolöri osa kinos või raudteerongis.

Kasvataja õpetab lapsi täitma mängus käitumisreegleid, millistega nad tutvuvad elus ja mis aitavad neil tegutseda sõbralikult, organiseeritult. Näiteks peavad lapsed kuulama «ema» sõna, sest «ema» hoolitseb laste eest; pärast tööd tuleb lasta kõik instrumendid kohale asetada; «kapten» peab käsklusi andes püsti tõusma, valju häälega ja selgesti käsklema; «meremehed» peavad oma töö pooleli jätma, pöörduma «kapteni» poole ja teda tähelepanelikult kuulama.

Vanemas rühmas, mängides väikese rühmitusega, jaotavad lapsed harilikult ise omavahel osad ära, mängides suures kollektiivis — kasvataja kaasabil. Osade jaotamisel tuleb lapsi õpetada arvestama kaaslaste soove. Kõige meeldivamaid ja peaosid ei pea täitma alati ühed ja samad lapsed.

Kollektiivsete mängude kõrval säilitavad oma tähtsuse ka individuaalsed mängud, milledes laps saab süvenenult, iseseisvalt teostada seda, mis kavatsatud.

Kõige karemini arenevad mängud vabas õhus. Koondunud suurtesse kollektiividesse võivad lapsed kaua mängida lasteaia maa-alal, metsas, niidul. Kasvataja peab igati kaasa aitama selliste mängude arenemisele.

Liiva ja lumega mängima suunab kasvataja suuremat laste kollektiivi: nad võtavad osa liivast ehituste püstitamistest, teised — kavatsatud mänguks vajalike esemete valmistamisest (näiteks laternad tänava valgustamiseks, pingid puhkepargi jaoks, lennukid aerodroomi jaoks). Lummängude arendamiseks kasutab kasvataja järgmisi võtteid: esitab kollektiivse ehituse teema; soovib lastel järele mõtelda, mida tuleks kavatsatud mänguks valmistada, aitab korraldada, kes mida ehitama hakkab; näitab mõningaid võtteid (kuidas ehitada hoonet lumetelistest, kuidas püstitada kõrget seina, kuidas modelleerida lumest kujusid).

Lasteaia maa-alal toimuvad eriti sundimatult ja lõbusasti mängud, mis kujutavad reisimist, lennukil lendamist, pioneerilaagrit jm., kus tuleb joosta, hüpata, ilmutada julgust, osavust. Seejuures soovib kasvataja «kütte» kujutavil lastel harjutada end «märki laskmises» (märki viskamine); «reisimise» mängus soovib ta ületada «üle jõe

mineva kitsa silla» (tasakaaluharjutus), hüpata üle kraavikese (hüpped). Säärased mänguliigid on eriti hinnatavad väljaspool linna piire, kus takistuseks võivad olla looduslikud objektid (ojakesed, palk).

Lasteaia maa-alal, kus on palju ruumi ja pole vajadust liigutuste kitsendamiseks, toetab kasvataja liikumisega seotud loovmänge; samal ajal valvab ta selle järele, et need mängud ei erutaks ega väsitaks lapsi.

Lasteaias viibimise lõpupoole peavad lapsed suutma üheskoos valida mängu teemat, kokku leppida selle sisu suhtes, iseseisvalt jaotada ja täita osi, tegutseda koordineeritult, õiglaselt lahendada mängus esilekerkivaid tülisid ja lahkkelisid, leiutada mänguks kohaseid esemeid, ise valmistada mõningaid mänguasju.

Reeglitega liikumismänge korraldatakse võimlemistegevustel, samuti ka jalutuskäikudel (kogu rühma või väiksemate rühmitustega).

Vanemas rühmas jäävad püsima reeglitega liikumismängud, millel pole süžeed ja mis koosnevad jooksuharjutustest, hüpetest, visetest, tasakaalu säilitamiseks ettenähtud harjutustest. Need mängud erinevad noorema ja keskmise ealaste mängudest selle poolest, et neisse tuuakse sisse võistluse elemendid; näiteks, kes esimesena täidab ülesande (jookseb kindlaksmääratud kohani, võtab sealt lipukese ja jookseb tagasi, tabab märki).

Nendeks mängudeks tuleb kaasa tõmmata kõiki lapsi, luues selleks vastavad tingimused: eraldada mänguplats, kus lapsed võivad vabalt liikuda, välja valida vastavad mänguvahendid.

Lastelt tuleb nõuda täpset mängureeglitest kinnipidamist. Reeglite täitmine organiseerib, distsiplineerib lapsi, arendab visadust, vastupidavust.

Kasvataja peab lastes äratama huvi reeglitega liikumismängude vastu, hoolitsema selle eest, et nad iga päev mängiks neid mängu, eriti vabas õhus.

Kasvataja peab süstemaatiliselt juhtima liikumismänge, hoolitsedes selle eest, et lapsed oskaksid neid iseseisvalt organiseerida ja läbi viia, kinni pidada mängu reeglitest.

Didaktilisi mängu kasutatakse vanemas rühmas nagu nooremas ja keskmiseski emakeele, arvutamise ja ümbrusega tutvustamise programmis ette nähtud nõuete täitmiseks.

Kasvataja võib didaktilist mängu kasutada nii lastel

juba olemasolevate teadmiste täpsustamiseks ja kinnistamiseks kui ka uute teadmiste andmiseks.

Didaktilistes mängudes püstitatakse ülesanded, mis nõuavad üldistamist, oskust eraldada kõige olulisemaid eseme tunnuseid, meeles pidada ja reprodutseerida nähtut ja kuuldot, leida vajalikku sõna, mõistatada mõistatust.

Lastes kasvatatakse oskust tähelepanelikult kuulata, vastata küsimustele, iseseisvalt lahendada antud ülesanne, midagi meenutada, kaalutleda, hoiduda soovist midagi ütelda, kui neid ei küsitleta.

Soovitavad on järgmised didaktilised mängud: kabe — lihtsustatud reeglitega; mängud liitmise ja lahutamise tehetega 10 piires; mitmesuguse sisuga lotomängud (arvutav, looduslooline); kokkupandavad pildikesed, konstruktorid, mitut liiki mosaiikmängud, peerud, piltidega kuubid, keerukad mõistatused jm.), mängud, mis nõuavad käelaba ja sõrmede liigutuste koordineerimist, laua krocket või keegel.

Korraldatakse sõnamänge, kus nõutakse erilist täpsust sõnade valikul ja ühtede sõnade asendamist mõtteliselt teistega. Näiteks mängus «Ütle vastupidi» tuleb leida vastupidise tähendusega sõnu (suur — väike, kuum — külm, kaugel — lähedal); mängus «Must ja valge» tuleb hoiduda keelatud sõnadest: «jah», «ei», «must», «valge». Soovitavad on samuti mängud, kus nõutakse jutu väljamõtlemist (mängud «Reisimine», «Meri lainetab» jm.).

Mängudes õpivad lapsed koordineerima käe liigutusi ja neid nägemise abil kontrollima («Lendavad mütsid», «Nipsumäng» jne.), kooskõlastama oma liigutuste tugevust vahemaaga, mille peab läbima lendav ese. Korraldatakse mängu, kus tuleb piiratud ruumis ettevaatlike käeliigutustega edasi lükata eset, et see satuks selleks täpselt määratud kohta. Näiteks ettevaatlikult karpi kõigutades juhtida keerlev vurrkann pilusse (mängud «Küttimine», «Jalutav vurr»).

Mängudes peergude ja mosaiigiga koostavad lapsed mustreid kas eeskuju, mälu või endi fantaasia järgi.

Lastele antakse süžeelisi keerdülesandeid — pilt-mõistatusi (kolmeks-neljaks ebavõrdseks osaks lõigatud). Lapsed koostavad sellise «pilt-mõistatuse» eriosadest pildikesi kas näidise järgi või täites lehel kontuurjoonte või tušiga märgitud ala.

Uue mängu tarvitusele võtmisel tutvustab kasvataja lapsi selle reeglitega ja mängib nendega mitu korda kaasa.

Mängude juhtimisel hoolitseb kasvataja selle eest, et reeglid ja ülesanded oleksid lastele arusaadavad ja saaksid täpselt täidetud, et kõik lapsed oleksid aktiivsed. Tähtsa koha didaktilistes mängudes omandab sõna. Mängudes õpib laps täpsemalt tarvitama sõnu, rikastub laste aktiivne sõnavara.

*   *
*   *

Oma iseseisvas tegevuses kasutavad vanema rühma lapsed eelmistes rühmades omandatud teadmisi ja oskusi oma kavatsuste iseseisval teostamisel, ümbritsevast elust saadud muljete kajastamisel oma töös ja tegevuses.

Mängutundidel koonduvad lapsed üsna sageli väikesesse rühmitustesse ühiseks tööks ja tegevuseks, omatehtud mänguasjade valmistamiseks.

Kasvataja toetab laste initsiatiivi ühe või teise tegevuse ja selle sisu valikul, kasvatab püsivust kavatsuse teostamiseks, tuletab meelde võtteid, abistab, valvab tulemuse kvaliteedi järele.

Vanema rühma laste iseseisvus võimaldab suuremal määral kasutada võtteid, mis nõuavad lapselt taiplikkust (meelde tuletada, otsustada, leida kavatsuse teostamise viise, neid õigesti kasutada ja püüda saavutada vajalikke tulemusi).

Jätkub ka harjumuste kinnistamine korralikuks materjali käsitsemiseks, hoidlikuks suhtumiseks asjadesse.

Mängutundide iseseisvaks tegutsemiseks ette nähtud ajal antakse lastele kasutada mitmesugust materjali: pliiatseid, kääre, paberist konstrueerimise materjali, pildikesi, raamatuid. Kord-korralt, kooskõlas programmis ette nähtud tegevuste sisu komplitseerumisega, muutub keerukamaks ka piltide, trükitud lauamängude ja raamatute ainek.

EMAKEEL JA ÜMBRUSEGA TUTVUSTAMINE.

Vanemas rühmas jätkab kasvataja laste tutvustamist ümbritsevate inimeste eluga ja loodusega, nende silmaringi avardamist, sõnavara rikastamist, ta õpetab lapsi õigesti ja arusaadavalt väljendama oma mõtteid. Käsikäes sellega kasvatab ta austust ja armastust töö vastu, tugevdab

seltsimehelikke suhteid laste vahel, kasvatab armastust kodumaa ja selle looduse vastu, kasutades selleks jalutus-käike, ekskursioone, lastekirjandust, pilte, diafilme.

PROGRAMM.

Lapsi tuleb õpetada sisust kõrvale kaldumata osa võtma üldisest keskustelust, tähelepanelikult kuulama kõnelejat, teda kõnes mitte katkestama, viisakalt kohtlema kõiki ümbritsevaid inimesi, täpselt vastama kasvataja küsimusele, arusaadavalt väljendama oma mõtteid.

Neid tuleb õpetada (pidades kinni teemast) jutustama kuuldust-nähtust, rääkides järjekindlalt ning vältides kordumist; ümber jutustama rahvamuinasjutte, lühikesi, lihtsaid jutustusi; üksikasjalikult, järjekindlalt, ilmekalt ning seotult kirjeldama vaadeldud nähtusi, kasutama piltlikke väljendeid; välja mõtleva lühikesi jutukesi piltide juurde, samuti kasvataja poolt esitatud teemadel.

Grammatiliselt õige kõnekeele kujundamine. Lapsi tuleb õpetada tarvitama kõnelustes, jutustamisel, vestluses grammatiliselt õigeid muutevorme: nimisõnade käändelõpud (näiteks: pliiats — pliiatseid, paber — pabereid, vend — vendi); tegusõnade muutmine isikute, aegade, ainsuse-mitmuse järgi (nägema — nägin, sööma — sõin, lugema — lugesin jne.). Lapsi tuleb õpetada jutustamisel väljendama oma mõtteid lõpetatud lausetega, kas liht- või laiendatud lausetega.

Häälikulise kõnekultuuri arendamine. Lapsi tuleb õpetada puhtalt hääldama kõiki häälikuid, et nad kooli minnes omaksid korraliku hääldamise, et nad hääldaksid sõnu selgesti ja õigesti, vastavalt kirjandusliku eesti keele hääldamise normidele. Tuleb arendada laste kõnekeele väljendusrikkust.

Tutvustamine ümbritseva eluga ja laste sõnavara rikastamine.

Lapsed peavad:

teadma oma täielikku nime (Juku — Juhan), perekonnanime, vanust, vanemate nimesid, lasteaia kaastöölise nimesid, kelle poole neil tuleb pöörduda, lasteaia aadressi;

tundma ja nimetama mööbli, pesu, mitmesuguste rõivaste, jalatsite, köögiriistade ja anumate mõningaid omadusi ja osi; teadma, missugustest materjalidest on valmistatud mööbel (puidust), lauanõud (klaasist, portselanist), rõivastus (villast); õigesti nimetama värve (põhivärvid ja nende varjundid) ja teisi omadusi (terav, sile, nūri, läikiv, läbipaistev);

mõtteliselt õigesti tarvitama ajamõisteid tähistavaid sõnu (hommik, õhtu, nädalapäevade nimetused), ruumilisi mõisteid (paremale, vasakule, kõrval).

Lastele tuleb anda kujutlus sellest, et meie maal kõik inimesed töötavad, et igauhe töö on kasulik.

Tuleb kinnistada laste olemasolevaid kujutlusi kasvataja, arsti, koka, hoidja tööst; õpetada lapsi austama ja hindama vanemate inimeste tööd, neid abistama. Lastes tuleb kasvatada austust oma vanemate töö vastu, täpsustades nende teadmisi sellest, mida nad teevad (kui nende töö on lastele arusaadav). Lapsi tuleb õpetada jõukohaselt abistama vanemaid kodustes töodes.

Lapsed peavad teadma linna või küla nime, kus nad elavad. Pedagoog kasvatab armastust kodulinna, koduküla vastu, õpetab tähelepanu pöörama ehituste, väljakute ilule jne.

Lapsed peavad omandama kujutluse kodulinna või kodukolhoosi heakorrast: neile tuleb näidata mõne hoone ehitamist (näiteks koolimaja, elamu, farm, klubi jne.), juhtides tähelepanu inimeste tööd kergendavatele masinatele (tõstekraana, teerullid teede remontimiseks jne.), tänavate ja väljakute rohelisega kaunistamisele. Lapsed peavad teadma, et kodulinnas on tehas või vabrik, kus töötavad töölised; masinate abil valmistavad nad palju tarvikke esemeid (masinaid, mööblit, nõusid, rõivastuseesemeid, mänguasju)*. Kolhoosnikud kasvatavad palju rukist, nisu, köögivilja, puuvilja; tegelevad koduloomade kasvatamisega; kolhoosnikud töötavad kõik üheskoos, sõbralikult, üksmeelselt.

Tuleb laiendada laste kujutlusi kodulinna transpordist: jutustada, et pikamaa sõitudeks on olemas raudteerongid, aurulaevad, lennukid; aurulaeva juhib kapten, lennukit lendur; nad töötavad hästi, et raudteerongid, autod, aurulaevad liiguksid kiiresti.

---

* Siin ja edaspidi on klambrites antud sõnad toodud näidistena.

Tuleb anda kujutlusi mõningaist kodulinna või kodu-
asula ühiskondlik-elukondlikest asutustest.

Kool. Kõik lapsed astuvad seitsme aastaselt kooli. Opetaja õpetab lapsi koolis lugema ja kirjutama. Paremaid õpilasi võetakse vastu pioneerideks. Pioneerid kannavad punast kaelarätti. Pioneerid abistavad lapsi ja täiskasvanuid; suvel viibivad nad pioneerilaagrites.

Jutustades lastele koolist, kasvatab pedagoog lastes soovi koolis õppimiseks.

Post. Postiteel saadakse ja saadetakse teistesse linnadesse kirju, pakke, samuti ajalehti, ajakirju; sidekontoris müüakse marke, kirjaümbrikke.

Raamatukogu. Raamatukogus on palju huvitavaid raamatuid. Raamatukoguhoidja annab raamatuid välja kodus lugemiseks (kõigile, kes soovivad lugeda). Raamatukogus hoitakse raamatuid kappides, riiulitel; neid hoitakse hästi. Lasteaias on ka palju raamatuid, neid peab korralikult käsitsemata, neid peab hoidma.

Jalutuskäikudel mööda linna tänavaid õpetab kasvataja lapsi liikuma kõnniteel, hoiduma paremat kätt, tänavat ületama ainult selleks määratud kohtadel.

Kasvataja jutustab sellest, et meie elame Nõukogude Liidus. Meie maal on palju linnu ja kolhoose. Neis elavad: venelased, eestlased, ukrainlased, valgevenelased, grusiinlased ja teised rahvad. Kõik nad elavad sõpruses, töötavad, abistavad üksteist, armastavad oma Nõukogude kodumaad.

Moskva on meie maa pealinn. Moskvast on palju kauneid paljukuruselisi maju, maa-alune raudtee — metroo. Tallinn on Nõukogude Eesti pealinn. Tallinnas on tramm.

Lastele jutustatakse V. I. Leninist ja J. V. Stalinist, nende hoolitsusest töötajate ja laste eest: meie maal on rajatud palju tööstusi, kolhoose, on ehitatud palju uusi maju, koolimaju, lasteaedu.

Kasvataja loeb lastele ette luuletusi ja jutte meie Kodumaast ja tema juhtidest, jutustab sellest, millise rõõmuga nõukogude inimesed tähistavad Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ja 1. mai pidustusi, kuidas nad valmistuvad nende vastu, püüdes töötada veel paremini; pidupäeval lähevad täiskasvanud demonstratsioonile.

Laste tutvustamine kodukoha loodusega, nende sõnavara rikastamine.

Vanemas rühmas kasvataja laiendab ja täpsustab laste kujutlusi aastaegadega seotud loodusnähtustest, mõningastest taimedest ja loomadest ja rikastab sellega laste sõnavara, selgitab täpsemalt loodusnähtusi, kasvatab huvi ja armastust kodulooduse vastu, õpetab neid nägema selle ilu, kasvatab neis vaatlemisoskust ja teadmishimu, hoolikat suhtumist taimedesse ja loomadesse, tutvustab neid inimese tööga looduses ja kasvatab austust selle vastu; kasvataja arendab lapse mõtlemist, juhhib teda lihtsamate seoste mõistmisele loodusnähtuste vahel; annab järgmisi teadmisi ja vilumusi:

S ü g i s e l puhub külm tuul, sageli sajab vihma, ilmad muutuvad külmemaks. Inimesed rõivastuvad soojemini. Puude lehed kollenduvad, varisevad maha — see on lehtede sadu. Oksadele jäävad pungad. Linnud — künnivaresed, kuldnokad kogunevad parvedesse, lendavad soojale maale.

Eristada lehtede kuju järgi (näiteks tamm, kask, vaher, lepp, mänd) ja viljade järgi (tõrud, käbid, tiibviljad) 2—3 puuliiki. Laps peab oskama leida neid oma maa-alal ja lähemas ümbruskonnas.

Köögililjaaias on valminud köögivilid, puuviljaaias — puuvili, kolhoosnikud koristavad viljasaaki.

Laps peab oskama oma köögiviljaaiast korjata köögivilju, eraldades tooreid küpsetest.

Laps peab oskama eristada ja nimetada 2—3 liiki suuri lilleseemneid (näiteks saialill, lillehernes, kress), korjata oma iluaiast seemneid.

Talvel on lumesadu, pakane, lumetuisk. Külma ilmaga lumi kriuksub jalgade all ning sätendab toredasti päikese käes. Talvel läheb päike vara looja, päev on lühike.

Tiigid ja jõed on kinni külmunud. Jää on kõva, libe, läbipaistev. Linnud nälgivad talvel, nad lendavad majade juurde, otsivad toitu. Lapsi tuleb õpetada jälgima linde nende toitmiskohtadel, eristama neid nende välimuse ja käitumisviiside järgi, lapsi tuleb õpetada iseseisvalt linde toitma.

Lapsed peavad õppima tundma 2—3 liiki puid nende koore ja oksade järgi (näiteks kask, mänd, tamm, pappel); nad peavad eristama ja nimetama mitut liiki toa-

taimi ning oskama iseseisvalt hoolitseda taimede ja loomade eest elavnurgas.

Kevadel päike soojendab tugevamini. Ilmad muutuvad soojaks. Algab sula, tekivad jääpurikad, räästad tilguvad. Lumi ja jää sulavad, ojad voolavad. Jõel on jääminek. Hakkab kasvama rohi, õitsevad kevadlilled (ülane, sinilill, paiseleht). Puudel ja põosastel puhkevad pungad, neist arenevad lehed ja õied. Aedades õitsevad viljapuud. Inimesed istutavad tänavatele ja aedadesse puid ning põosaid. Kõögivilja- ja iluaedades külvatakse seemneid. Puude ja külvi eest peab hoolitsema, neid peab kaitsma ja hoidma; röövikud ja põrnikad söövad lehti, kahjustavad puid.

Soojalt maalt lendavad meie juurde tagasi linnud — künnivaresed, kuldnokad, pääsukesed. Linnud hävitavad röövikuid ja põrnikaid.

Laps peab oskama kasvataja abiga ümber istutada toataimi, külviks ette valmistada oma kõögiviljaaeda: õigesti hoida käes labidat, reha, kastekannu, teha peenraid (täiskasvanud kaevavad enne maa üles), maha külvata seemneid, hoolitseda külvi eest (kasta, rohida).

Suvi. Päike soojendab tugevasti. On palav. Taevas on pilves, pilvedest sajab vihma. Lööb välku, müristab.

Äasal on palju rohtu, lilli, rohutirtsud siristavad, liblikad lendlevad. Niidetakse rohtu, kuivatatakse, koristatakse heina. Talvel toidetakse heintega lehma, hobust.

Metsas on palju puid, valmivad marjad, seemned. Mõned neist on mürgised, neid ei tohi süüa. Peab oskama eristada ja nimetada 1—2 liiki söödavaid seeni, mis antud maakohas kõige sagedamini esinevad.

Põllul kasvab rukis (nisu), kaer, kartul. Viljasaagi koristavad kolhoosnikud masinatega.

Aedades küpsevad marjad, puuviljad, kõögiviljaaias valmib kõögivili.

Lapsed peavad tundma lasteaias maa-alal kasvavaid kõögivilju, marju, puuvilju, nad peavad oskama hoolitseda kõögivilja- ja iluaia eest.

Jões (tiigis) elavad kalad, veepõrnikad; vee läheduses lendavad vesikiilid.

Kodu- ja metsloomad. Tuleb kinnistada ja laiendada keskmises rühmas omandatud kujutlusi koduloomadest, nende väliskujust, käitumisviisidest (koer, kass, lehm, hobune, siga, lammas, kits, küülik, kanad, haned,

pardid); missugust kasu nad toovad inimestele. Lapsed peavad oskama hoolitseda väikeste koduloomade eest.

Nad peavad oskama piltide järgi ära tunda ja nimetada metsloomade, nagu: karu, rebane, hunt, jänes, orav, tiiger, lõvi, elevant, ahv, välistunnuseid; nad peavad teadma, et need loomad elavad metsas.

Ilukirjandus.

Ilukirjanduslike teoste ettelugemisega laiendatakse ja süvendatakse laste teadmisi inimeste elust ja loodusnähtusist, kasvatatakse neis positiivseid tundmusi, kujundatakse õiget suhtumist ümbritsevasse ellu, rikastatakse nende keelt, arendatakse kujutlusvõimet, kasvatatakse armastust emakeele, raamatu vastu.

Lastekirjanduse konkreetsete kujude kaudu kasvatatakse armastust Nõukogude kodumaa ja suurte juhtide V. I. Lenini ja J. V. Stalini vastu.

Tähtis on lastes kasvatada oskust aru saada ilukirjanduslikust teosest, väljendada enese suhtumist selle kangelastesse; õpetada eristama luuletusi, jutustusi, muinasjutte, mõistatusi; ilmekalt lugema luuletusi.

Lapsed peavad teadma kirjanike nimesid: E. Vilde, A. Tammsaare, L. Koidula, A. S. Puškin, L. N. Tolstoi, V. V. Majakovski jt.

Aasta kestel loetakse lastele järgmisi rahvaloomingulisi, klassikute ja nõukogude kirjanike teoseid:

Rahvaloomingulisi teoseid.

Muinasjutte: «Kalevipoeg kivi viskamas», «Kotka lend», «Kalevipoeg kündmas», «Suur Tõll», «Kollane toonekurg», «Päikese mägi» (hiina muinasjutud); «Oinas ja hunt», «Võimas inimene» (läti muinasjutud); «Konn-kuningatütar» (vene muinasj.), «Teenitud rubla» (gruusia muinasj.).

Klassikute teoseid.

N. Nekrassov, «Taat Masai ja jänesed».
A. Puškin, «Muinasjutt kalamehest ja kalakesest».
K. Ušinski, «Neli soovi».
Fr. R. Kreutzwald, «Vaeselapse käsikivi».
E. Särğava, «Ennemuistsed jutud Reinuvader Rebasest».

Nõukogude kirjanike teoseid.

- A. Kononov, «Nääripuu Sokolnikis».
V. Smirnova, «Sünnipäev» } kogust «Lastesõimed ja lasteaiad
J. Taitis, «Sinel» } kolhoosides ja sovhoosides».
V. Majakovski, «Kelleks saada», «Meredest ja maadest».
J. Kupala, «Poiss ja lendur».
L. Voronkova, «Kuidas Aljonka peegli purustas», «Meeke ja
Külmake» (kogust «Kuldvõtmekesed»)
S. Maršak, «Kaksteist kuud», «Tulekahju», «Tare-tareke».
A. Jakobson, «Hiir ja varblane», «Hunt ja põder», «Koer,
kass ja hiir», «Miks vares talveks ära ei lenda» (kogust «Ööbik ja
vaskuss»)
M. Prišvin, «Kuldne aas», «Siil», «Kukekene», «Millest
sositavad vähid» (kogust «Kuldne aas»)
J. Tšarušin, «Hundu», «Karupojad» (kogust «Jutustused»)
K. Tšukovski, «Muinasjutte lastele», «Palavate maade loo-
mad»
V. Ossejeva, «Võlusõna», «Pojad».
S. Mihhalkov, «Onu Stjopa».
A. Tolstoi, «Tulilind».
P. Bažov, «Hõbesõrake».
V. Bianki, «Punasel kingul», «Kelle nina on parem?», «Sabad»,
«Metsamajakesed».
M. Gorki, «Värvuke».
Mamin-Sibirjak, «Muinasjutt vahvast jäneseist».
R. Parve, «Telefon» (kogust «Tahan ruttu kasvada»)
V. Saar, «Sõit mustikametsa».
L. Tigane, «Hunt ja kutsikas».
K. Ader, «Talveuni algab».

Luuletusi päheõppimiseks.

- N. Sakonskaja, «Laul Leninist» (1, 2 salm).
K. E. Sööt, «Vihmapilv vii endaga», «Jälle kevad».
K. Korsen, «Meile rahu kallis».
R. Parve, «Traktor», «Kõnelus müürissepaga» (kogust «Tahan
ruttu kasvada»)
V. Metsamärt, «Leevike» (kogust «Linnud laulikud»)
J. Liiv, «Lumehelbeke» (1, 2 salm).
E. Niit, «Ratsasõit».
L. Lääts ja K. Ader, «Pääsuke» (kogust «Linnud laulikud»)
A. Mirka, «Naistepäevaks emale».
A. Haava, «Käokene, kuldalindu».
— «Lõoke» (Eesti keele õpik ja lugemik I klassile, 1954).
— «Kitselauda põlemine».
— «Vares ja koer».
— «Konn ja varblane».

METOODILISI JUHENDEID.

Vanemas rühmas tõuseb tegevustel teostatava õpetamise osatähtsus. Kasvataja tutvustab lapsi ümbritseva elu nähtustega, kasvatab õiget suhtumist nendesse, rikastab laste sõnavara, õpetab kõnekeelt ja jutustamist, loeb ette ja jutustab lastekirjanduse teoseid, laseb lastel luuletusi pähe õppida.

Tegevustel õpetab kasvataja lastele järjekindlalt, plaanikohaselt emakeelt, püüab saavutada, et iga laps omandaks programmis ette nähtud teadmised, harjumused ja oskused. Kasvataja õpetab lapsi kuulama ja mõistma tema kõnet, kuulama kaaslaste kõnet, vastama, järele mõeldes selle üle, mida küsiti. Seesuguste harjumuste omandamisel on suur tähtsus laste ettevalmistusel koolile.

Tegevuste plaani koostamisel tuleb arvesse võtta laste kiiret väsimist ühetaolises seisundis, nende tahtele alistuva tähelepanu püsimatust, emotsionaalsust.

Et tagada laste aktiivset tähelepanu kogu tegevuse kestel ja saavutada programmilise materjali omandamist, tuleb neis äratada huvi tegevuse sisu vastu, ette näha mitmesuguseid viise laste tegevusest osavõtmiseks.

Näitena olgu toodud tegevus pildi järgi «Talve lõbud».

Kasvataja küsib lastelt, mida nad teevad talvisel jalutuskäigul. See küsimus ajendab lapsi aktiivselt end väljendama. Siis näitab kasvataja neile pilti. Lapsed vaatlevad pilti, vastavad kasvataja küsimustele pildi sisu kohta; kasvataja ettepanekul mõtlevad lapsed välja jutustusi pildil olevatest üksikutest tegelaste rühmadest. Lõpuks laseb kasvataja lastel ette kanda varem päheõppitud luuletuse talvest.

Kasvataja töövõtted peavad suunama laste tähelepanu, nende mõtteid, õpetama neid leidma vastavaid sõnalisi väljendeid oma mõtete avaldamiseks.

Ümbrusega tutvustamise käigus (lasteaija ja perekonna elu-olu, inimeste töö, ühiskondliku elu nähtused ja loodusnähtused) kasvataja laiendab, kinnistab ja aktiveerib laste sõnavara nii jalutuskäikudel kui ekskursioonidel, piltide vaatlemisel, vestluses kui didaktilistes mängudes ja mitmesuguste teiste tegevuste ajal (muusikalised tegevused, arvutamistegevused, kehaline kasvatus), aga samuti igapäevastes kõnelustes lastega. Laste sõnavara kinnistatakse ka loovmängudes.

Laste tutvustamiseks lasteaiaga, inimeste tööga, kodu-

kohaga ja selle loodusega ning laste sõnavara rikastamiseks korraldatakse järgmisi tegevusi:

Ekskursioonid: oma lasteaias vaatlemine, ekskursioonid piki lähimaid linnatänavaid, ekskursioonid külla, koolimajja, ehitusplatsile, sidekontorisse, raamatukogusse, raudteele (kui see asub lähedal).

Ekskursioonid kolhoosi, köögiviljaaeda (suvel või sügisel), parki (sügisel, talvel, kevadel, suvel), viljapuu- aeda (kevadel, suvel, sügisel), niidule (suvel), põllule, metsa, loomakasvatusefarmi (suvel).

Ekskursioonidel tuleb vaatlusi juhtida niiviisi, et nähtuga kaasneks sõna, mis kinnistaks eelmainitud.

Kasvataja ettevalmistus ekskursiooniks peab seisnema selles, et kindlaks määrata selle eesmärk, aegsasti ise enne külastada ekskursiooni kohta, üksikuil juhtudel inimestega kohapeal kokku leppida nende kõneluste iseloomu üle lastega ekskursiooni ajal (näiteks aednikuga), kindlaks määrata, missugustele asjadele ja nähtustele tuleb juhtida laste tähelepanu, missuguseid küsimusi esitada ja selgitusi anda lastele; koostada ekskursiooni plaan.

Ekskursiooni eel tuleb lastele öelda, kuhu nad lähevad ja mida seal näevad.

Ekskursiooni või vaatlust peab kasvataja juhtima niiviisi, et lapsed saaksid mitmesuguseid selgeid muljeid; on tarvilik lastes äratada huvi ja õiget suhtumist asjadesse, suunata lapse mõtte, tema tähelepanu vormide ja värvide ilule. Kasvataja selgitab seda, mida lapsed vahetult tajuvad.

Piltide vaatlemine: «Sügispäev linnas», «Kevadel puiesteel», «Talve lõbud», «Linna tänav», «Tööle», «Jõe ääres», «Koolis», «Viljasaagi koristamine», «Pardid ja haned», «Hobune», «Lehm».

Tegevustel õpetab kasvataja lapsi õigesti aru saada pildil kujutatud sisust; ta avardab laste silmaringi, rikastab nende sõnavara, õpetab neid õigesti vastama küsimustele; teostab kasvatusalast tööd.

Mõningaid eespool mainitud piltidest võib kasutada ka näitliku materjalina kasvataja vestluste ja jutustamise juures, näiteks pilte: «Koolis», «Viljasaagi koristamine», «Tööle», «Linna tänav», «Hobune», «Lehm».

Vestlused: Oktoobripidustuste ettevalmistusist, oma lasteaiast, laste mängudest, täiskasvanute tööst, laste elust kodus (vanemate töö, vanemate vendade ja õdede

õppimine), kodulinnast, koolist, pioneeridest, mitmesugustest transpordiliikidest, igapäevases elus kasutatavatest esemetest, kirja «reisimisest», armsamaist raamatuist, koduloomadest (kasutatakse illustratiivset materjali piltide seeriast «Koduloomad»), metsast, niidust, sügisest, talvest, lindudest talvel, kevadest, lindudest kevadel, suvest, oma elavnurgakesest (või lillepeenrast).

Vestlusel täpsustab kasvataja laste teadmisi ja kujutlusi, mis nad on omandanud igapäevases elust oma ekskursioonidel, vaatluste ajal, igasugusel tegutsemisel kasvataja juhtimisel.

Nii näiteks korraldatakse vestlus täiskasvanute tööst lasteaias alles pärast korduvaid hoidja, koka või kojamehe töö vaatlusi. Vestlusel täpsustatakse ja kinnistatakse laste teadmisi, kasvatatakse austust täiskasvanute töö vastu, rõhutatakse lasteaija personali kohusetundlikku ja üksmeelset tööd.

Kasvataja peab vestluseks hoolikalt ette valmistuma: valima teema, koostama vestluse plaani, sõnastama küsimused, välja valima näitliku materjali (kui see on vajalik).

Vestlustel ja piltide vaatlemisel õpetatakse lapsi väljenduma organiseeritult (ükshaaval); ühesõnalist vastust nõudvaile küsimusile võivad lapsed vastata kõik korraga. Õpetades lapsi vastama üksikasjalikumalt, ei pea kasvataja nõudma täisvastuseid, kus seda ei nõua vestluse käik.

Didaktilised mängud: «Vaata ja pea meeles» (rõivastusesemed, lauanõud); «Kaupluses» (esemete klassifitseerimine otstarbe järgi); «Kes seda teeb?» (kes ravib haigeid?, kes õpetab lapsi koolis?); «Mida ta teeb?» (mida teeb autojuht?, mida teeb kirjakandja?); «Mida millega tehakse» (tegevuse ja tegevusvahendi nimetamine); «Mis on valge» (punane, sinine, roheline, kollane, helesinine); «Mis on millest tehtud» (puidust, paberist, nahast, metallist); «Arva, missuguse puu leht see on», «Vali välja viljad lehtede juurde»; «Kus midagi kasvab» (metsas, pargis, põllul, aias, köögiviljaaias, iluaias, toas); «Arva, mis on muutunud» (ruumilise orienteerumise täpsustamine).

Kasvataja suurendab esemete arvu didaktilistes mängudes, näiteks mängus «Arva, mis on muutunud» suurendab ta, vastavalt programmi järgi ette nähtud sõnavara suurenemisega, esemete hulka. Sõnalis-didaktiliste män-

gude sisu peab lastele olema hästi tuttav, et igaüks saaks kiiresti vastata küsimustele.

Didaktiliste mängude käigus aktiveerib kasvataja laste sõnavara.

Laste jutustamine tegevustel. Teemad: «Kuidas veedeti Oktoobripüha», «Kuidas veedeti 1. mai», «Nääripuu», «Minu kodu» (maja ja tubade kirjeldus), «Elust lasteaias» (kuidas me mängisime, kuidas kasvatasime köögivilja jm.), «Sellest, mis nägime jalutuskäikudel pargis, aias, tänavail», «Koduloomad kodus ja lasteaias».

Tuttavate muinasjuttude ümberjutustamine: «Tare-tareke», «Jänku onnike», «Kolm karu» jne.

Jutu lõpu väljamõtlemine.

Juttude väljamõtlemine. Näiteks «Malle kingitus». Näidisteemad: «Kuidas poiss leidis kutsika», «Orava (siili, jänese) juhtumusi metsas».

Juttude koostamine piltide järgi: «Kalid külalised», «Demonstratsioonile», «Kinke emale 8. märtsiks», «Vanaemale külla», «Uus laps», «Kass poegadega».

Kirjeldavad didaktilised mängud: «Arva, millest me mõtlesime» (igapäevases elus tarvitavate asjade kirjeldamine), «Arva, kes see on» (rühmakaaslaste või lasteaiataimade töötajate rõivaste kirjeldamine).

Kõigil neil tegevustel kinnistab kasvataja laste olemasolevaid teadmisi, õpetab neid jutustama.

Grammatiliselt õige kõnekeele kujundamine toimub tegevustel tihedas seoses laste sõnavara rikastamisega ja jutustama õpetamisega. Piltide vaatlemise ajal, vestluste ning didaktiliste mängude ajal esitab kasvataja lastele küsimusi sellisel kujul, et nad vastates omandaksid neile raskemad grammatilised vormid. Kasvataja küsib lastelt: «Keda te näete siin pildil?» — «Kassipoegi» — vastavad lapsed.

Sõnade grammatiliste vormide omandamisel etendab näidiseks eriti tähtsat osa täiskasvanute ja kasvatajate korrektne kõnekeel.

Kasvataja, osutades keelevigadele, parandab nende kõnekeelt nii tegevustel kui ka igapäevases elus.

Jutustama õpetamisel kasutab kasvataja mitmesuguseid võtteid:

a) kollektiivne juttude koostamine küsimuste järgi. Kasvataja nimetab teema ja soovib kõigil üheskoos välja mõelda mõne jutu. Selle sihiga

esitab ta üksteise järel varem ettekavatsetud küsimusi, mis moodustavad jutu plaani. Laste vastused igale küsimusele arutatakse läbi ja valitakse neist sobivaim variant. Kui vastused kõigile küsimustele on kindlaks määratud, kannab keegi lastest (kasvataja vastava korralduse kohaselt) kõikide poolt koos väljamõeldud jutu korrapärases järjestuses ette. Kui aega üle jääb, võib mõnel teisel lapsel lasta juttu korrata.

b) Laste jutustamine plaani järgi. Kasvataja nimetab teema ja esitab selle juurde 3—4 küsimust, mis moodustavad jutu plaani, näiteks: «Lapsed, jutustage, kuidas te veetsite 1. mai. Tuletage meelde, kus te käisite, kuidas olid kaunistatud majad, mis teile kõige enam meeldis.»

d) Laste jutustamine kasvataja näidise järgi. Teatanud lastele jutu teema, jutustab kasvataja lastele oma jutu, siis soovib ta lastel samal teemal juttu välja mõelda, tähendades, et jutus võib teha ka muudatusi. Kasvataja näpunäited peavad suunama laste mõtlemist ja kujutlusvõimet.

Sihiga arendada laste kõnekultuuri, korraldab kasvataja 1—2 korda nädalas viieminutilisi harjutusi: didaktilisi mängu kõne kuulmise arendamiseks (mäng «Arva, mis ma ütlesin»), mängu helimatkimisega, kiirkõne-lausetega ja rahvapäraste kõnekäändude individuaalselt ja kooris esitamist. Laulu ja dialoogidega liikumismängud soodustavad samuti laste kõnekultuuri arendamist. Sääraseid harjutusi peab korraldama süstemaatiliselt.

Kasvataja tutvustab lapsi nõukogude inimeste tööga eri tööliikide näidete varal. Ta kasvatab lastes huvi ja austust töö vastu, tööarmastust. Näiteks vaatlevad lapsed kojamehe tööd talvel: kojamees roogib teeradasid lumest puhtaks, riputab neile liiva, veab lund püstitara äärde. Kasvataja annab lastele labidad kätte ja soovib neil oma mänguväljakul teerajakese puhtaks rookida, et abistada kojameest.

Et lapsed paremini orienteeruksid kõiges ümbritsevas ja et nad omandaksid organiseeritud käitumise harjumused, kasutab kasvataja sel eesmärgil ka laste igapäevast elu: laste korrapidamist, täiskasvanute poolt antud ülesannete täitmist, ühismänge.

Süstemaatilist loomade ja taimede eest hoolitsemist elav-nurgas teostatakse korrapidamiste näol; lapsi õpetatakse korralikult ja tähelepanelikult sooritama lihtsaid töid. Sama-

aegselt peavad nad tähele panema ka muudatusi taimede kasvus ja loomade arengus.

Kasvataja tõmbab lapsi kaasa puude istutamise vaatlemisele lasteaia maa-alal, samuti istutamisele kaasaaitamisele (istikuid käes hoida, mulda peale riputada, kasta). Talvel on vajalik lasteaia maa-alal talvitavatele lindudele üles panna toidulauad ja valvata selle järele, et lapsed ei unustaks sinna toitu viia ja et nad vaatleksid ja jälgiksid linde.

Elavnurgas kasvatavad lapsed rohelist sibulat, haljastoitu lindudele, toataimi, omakasvatatud lilli viivad nad kooli minnes kaasa.

Kevadel rakendab kasvataja lapsi ilu- ja köögiviljaaia korrastamistöõdele (kõbeda mulla ümberkaevamine, peenarde ja lillepeenarde tegemine, seemnete mahakülvamine) ja süstemaatilisele külvide eest hoolitsemisele kogu suve kestel (rohimine, mulla kobestamine, taimede kastmine).

Tuleb valvata selle järele, et laste töötamine toimuks hügieenilistes tingimustes (vastavate mõõtmetega tööriistad, laste õige kehahoid, tegevuse reguleerimine).

Kasvataja aitab kaasa, et ümbritsevast elust omandatud kujutlused ja teadmised kajastuksid laste loovmängudes, nende joonistes, konstrueerimistes (vt. vastavaid lõike). Talvel korraldab kasvataja huvitavaid mängu lunde ja jääga (lumest voolimine, vee külmutamine), kevadel ja suvel aga mängu veega (paatide ujutamine vees, tammide ehitamine ojakestel, mängu liivaga, kivikestega).

Laste kujutluste täpsustamiseks ja laiendamiseks peab lastele jutustama ja ette lugema muinasjutte, luuletusi, mõistatusi, vanasõnu.

* * *

*

Laste tutvustamiseks V. I. Lenini ja J. V. Stalini elu ja tegevusega kasutab kasvataja eredaid kujusid ilukirjanduslikest teostest, luuletusi, ta laulab lastega laule meie suurest kodumaast, näitab pilte ja jutustab, kasvatades armastust ja austust meie suurte juhtide vastu.

Vestlustel, samuti ka lasteaia ruumide kujundamisel võib kasutada järgmisi pilte:

I. Brodski — «Lenin Smolnõis».

P. Vassiljev — «Vladimir Iljitš vestleb talupoegadega Gorkis».

E. Katsman — «V. I. Lenin ja lapsed».

L. A. Nalbandjan — «J. V. Stalini portree».

V. P. Jefanov — «J. V. Stalin ja V. M. Molotov lastega».

Vanema rühma lapsed võtavad aktiivselt osa ettevalmistustöödest revolutsiooniliste pidupäevade tähistamiseks. Nad kaunistavad oma rühma tuba, õpivad selgeks laule, luuletusi, tantse, vaatlevad demonstratsiooni tänaval.

Et anda lastele kujutlust Moskvast, näitab kasvataja diafilmi «Moskva», sidudes kujutatavat selgitustega, jutustamisega, ta näitab ka illustratsioone ajakirjadest.

Tegevusil, mis on ette nähtud laste tutvustamiseks ümbritsevate inimeste eluga ja loodusega, peab kasvataja iaiaulatuslikult kasutama oma jutustamist, eelkooliealistele lastele määratud diapositiive, diafilme, kinofilme («Kolhoosikülas», «Lapsed — lindude sõbrad» jt.).

I l u k i r j a n d u s. Lasteaia vanemas rühmas kasvataja jutustab või loeb ette tegevustel, mõnikord ka mängutundidel, ilukirjanduslikke teoseid. Lugemisel ja jutustamisel nimetab kasvataja nii teose nimetuse kui autori nime.

Luuletuste, jutustuste ja muinasjuttude ilmekas ettekandmine kasvataja poolt on hädavajalik nagu eelmistes rühmadeski selleks, et selgemini edasi anda teose sisu, piltlikku keelt, kunstilist vormi.

Kasvataja tuletab lastele vahetevahel meelde, missuguseid teoseid ta on neile jutustanud ja ette lugenud, vestleb raamatutest. Kasvataja küsimused arendavad laste mõtlemist. Vestlustel juhib kasvataja neid elementaarsemate järelduste tegemise juurde, kangelaste tegude ja nende käitumise hindamisele (kas nad käitusid hästi või halvasti). Vestlusiks kasutatakse sääraseid teoseid, kus moraal, mis on väljendatud kangelaste tegudes, oleks arusaadav lastele. Mõningaid teoseid kasutatakse mänguks — dramatiseeringuks, nagu näiteks rahvamuinasjutud «Kass, kukk ja rebane», «Lumivalguke ja rebane», A. S. Puškini «Muinasjutt kalamehest ja kalakesest» jms.

Vestlused loetu üle, mängud ja joonistamine ilukirjanduslikel teemadel soodustavad nende teoste aktiivsemat tajumist.

Luuletuste tekst õpetatakse lastele selgeks mitte osade kaupa, vaid terviklikult, kuna laps peab aru saama kogu luuletuse sisust. Luuletust lastakse lastel korrata korda-

mööda, sealjuures kasvataja abistab last, kui ta on kimbatu-
ses, või rakendab selleks teisi lapsi.

Et õpetada lapsi ilmekalt lugema, kasutab kasvataja mitmesuguseid võtteid: ta näitab ise, kuidas luuletust õigesti ilmekalt esitada; soovitab rääkida nii, et kuulajaile oleksid ta tunded ja elamused arusaadavad (esitada lõbusalt, erk-
salt, kurvalt, naljatlevalt); mõnel juhul näitab neile ilmeka
ettekande võtteid (soovitab öelda kõvemini, tasemini, kiire-
mini jne.).

ARVUTAMINE.

Vanema rühma arvutustegevustel õpetatakse lastele arvutamist nende teadmiste põhjal, mis nad on omandanud keskmises rühmas. Tegevustel omandatud laste arvutamis-
oskusi kinnistatakse igapäevases elus.

PROGRAMM. (40 tegevust).

1. Loendamine 10-ni.
2. Tutvumine arvudega 10 piires (nende arvude moodustumine, iga arvu koht loomulikus arvude reas, tutvumine nende koostisega).
3. Liitmine ja lahutamine 10 piires (juurdearvamine ja mahaarvamine 1-, 2-kaupa konkreetsete esemetega). Lihtsate ülesannete lahendamine.

METOODILISI JUHENDEID.

Esimesel neljal tegevusel peab lastega kordama loendamist 5-ni. Kõrdamisel juhib kasvataja laste tähelepanu varem tundmaõpitud arvude moodustumisele. Näiteks: «Mul on kolm kera. Kui palju kerasid tuleb veel juurde võtta, et neid saaks neli? Loendage!» — «Lapsed, võtke igaüks neli kuupi. Kui palju kuupe tuleb juurde lisada, et neid saaks viis? Lisage juurde! Loendage!»

Loendamise kinnistamiseks viie piires laseb kasvataja lastel võtta ühetaoliste pisiesemete hulgast algul 3, siis 4 ja hiljem 5 eset, need üle lugeda ja vastata küsimusele: «Kui palju?».

Loendamise kordamisel viie piires peab lastele andma kujutluse arvude: 2, 3, 4 ja 5 koostisest. Kasvataja võib seda teha kahevärviliste rõngaste või lipukeste abil: ta võtab 4 lipukest, lapsed loendavad neid, siis võtab ta ühte kätte üht värvi lipukesed, teise — teist värvi; lapsed nimetavad lipukeste arvu: «Ühes käes on teil kolm lipukest, teises üks, aga ühtekokku on neli.» Samuti toimitakse lipukestega, milledest kaks on üht ja kaks — teist värvi.

Nii demonstreerib kasvataja näitlikult, et 2 on 1 ja 1; 3 — 2 ja 1; 4 — 3 ja 1, 2 ja 2; 5 — 4 ja 1, 3 ja 2.

Arvu koostise kätteõpetamise harjutusi tehakse lastega arvkujunditel. Lapsed loendavad silmade arvu suurtel arvkujunditel (kaardikesed ringi-, ruudu-, kolmnurgakujuliste arvkujunditega). Demonstreerides üksikuid silmade rühmi, laseb kasvataja lastel neid loendada ja nimetada. Näiteks arvkujundil «5» eraldavad lapsed 4 ja 1, 3 ja 2; arvkujundil «4» eraldavad 3 ja 1, 2 ja 2. Samalaadseid harjutusi sooritab iga laps pisi-loendamismaterjalil (pulgakesed, rõngakesed, kivikesed, ringikesed), ladudes kahevärvilisi ringikesi ritta mitmesugustes kombinatsioonides.

Selleks, et kinnistada loendamist viie piires ja arvude 2, 3 ja 5 koostist, on soovitatav korraldada didaktiline mäng «Mänguasjade kauplus».

Materjaliks on siin mänguasjad ja arvkujunditega kaardikesed («tšekid»). Mänguasjad on asetatud laiali kahelekolmele lauale, teisele kahele lauale («kassad») on paigutatud arvudega kaardikesed («tšekid»). Valitakse välja «müüjad», kaks «kassapidajat», ülejäänud lapsed on «ostjad». Ostjad astuvad laudade juurde, vaatlevad väljapandud mänguasju, lähevad siis kassa juurde ja teatavad, kui palju mänguasju nad soovivad «osta». Kassapidaja annab neile arvuga kaardikese («tšeki»), millele on märgitud mänguasjade hulga vastav arv, mida laps kavatseb osta.

Pärast loendamise kordamist 5 piires ja laste tutvustamist arvude 2, 3, 4 ja 5 koostisega (milleks kulub 4—5 tegevust) tuleb üle minna arvu «6» tundmaõppimisele ja loendamisele kuue piires. Kasvataja tutvustab lapsi näitlikult selle arvu moodustumisega (5—6 tegevust) suuremõdulistel esemetel või arvelaual. «Võtke igaüks 5 pulgakest, nüüd lisage neile veel üks juurde, saate kuus pulgakest.» Siis kutsub kasvataja üksikuid lapsi välja ja laseb neil pulgakesi loendada ning öelda, kui palju tal on nüüd pulgakesi.

Loendamise kinnistamiseks kuue piires on soovitatav lasta

lastel ritta laduda 6 ringi, siis need üle lugeda, kinnistades harjumust loendada vasakult paremale; korraldada mitmesuguseid harjutusi, näiteks mängu «Kellel on sama arv». Mängumaterjaliks on — arvkujundite kogu kuue piires. Kaardikesed jaotatakse võrdselt laste vahel (2—4 kaupa). Kuuldes teatud arvu lööke, laovad lapsed välja vastava arvu kaardikesi.

Kasvataja korraldab samuti mängu lipukeste ja arvkujunditega; ta õpetab lapsi tähelepanelikult loendama ringe kaardikesel ja seda kõrgele tõstma, kui ta tõstab üles nii palju lipukest, kui palju on silmi kaardikesel.

Arvude võrdlemiseks korraldatakse mängu: «Kellel on suurem või väiksem arv?» Lastele jagatakse välja 2—4 arvkujunditega kaardikest. Kasvataja näitab üht kaardikest ja küsib: «Kellel on sellest suurem arv?» või «Kellel on väiksem?». Mängu eel lepib ta lastega kokku, et need ei näitaks ükskõik missugust suuremat või väiksemat arvu, vaid ainult naaberarvu — järgnevat või eelnevat.

Korraldades mängu «Loenda edasi» harjutab kasvataja laste oskust loendada ükskõik missugusest arvust alates. Visates palli mõnele lastest nimetab kasvataja mõne arvu; laps, püüdnud kinni palli, loendab sellest arvust alates mängu eel kokkuräägitud piirini (kuni 4, kuni 6).

Tegevusel võib rakendada pulgakeste väljaladumist. Kasvataja poolt antud ülesandel loevad lapsed nõutud arvu pulgakesi välja ja koostavad neist tuttavaid geomeetrilisi kujundeid, esemeid.

Harjutades lapsi loendamise oskuses, laseb kasvataja suurendada või vähendada eri arvuliste esemete kogusid; näiteks laob iga laps — esemete ja arvkujunditega tegevustel — nii palju esemeid ritta, kui palju on näidatud tema kaardikesel. Siis vahetavad lapsed vastastikku kaardikesed ära, seejuures ei panda varem väljalaotud esemeid ära, vaid asendatakse kvantitatiivselt, vastavalt uuele arvkujundile uuesti saadud kaardikesel. Kui laual lebab 4 eset, aga uuel kaardikesel on näidatud 6, loeb laps 2 eset juurde; kui esemeid oli 6, aga uuel kaardikesel on näidatud 5, võtab ühe eseme vähemaks.

Korrates lastega loendamist kuue piires, tutvustab kasvataja neid selle arvu koostisega (6 — see on 5 ja 1, 4 ja 2, 3 ja 3). Laste tutvustamiseks arvu «6» koostisega korraldatakse samasuguseid harjutusi nagu arvude «2», «3», «4», «5» tutvustamiselgi.

Tutvustades lapsi arvudega «5» ja «6» ja samuti nende arvude koostisega, õpetab kasvataja neile samaaegselt konkreetse materjaliga liitmist ja lahutamist. Liitmise juures õpetab ta algul kasutama loendamise võtet. Näiteks laseb ta lastel võtta 3 kuupi ja nendega liita veel 2 kuupi. Laps lükkab kuubid kokku, neid samal ajal loendades: 1, 2, 3, 4, 5.

Siis tuleb lapsi tutvustada liitmise täiuslikuma võttega: teise arvu liitmine esimesega ühe kaupa. Algust tuleb teha kõige lihtsamate ülesannetega: «Võtke 3 kuupi, neile kuupidele lisage juurde 1 kuup; kui palju on nüüd ühtekokku kuupe?» — «3 kuupi ja 1 kuup, kokku on 4 kuupi.» — «Võtke 5 kuupi; 5 kuubiga liitke 1 kuup, kui palju kuupe on kokku?» jne.

Edasi tuleb üle minna kahe eseme ühe kaupa juurde-loendamisele: «Võtke 3 kuupi, liitke nendega veel 2 kuupi; esiteks liidame kolmega 1, saame 4 kuupi. Nüüd liidame 4 kuubiga veel 1, saame 5 kuupi.» «Kui palju kuupe üldse liideti 3-ga?» — «Kaks». — «Kuidas me liitsime kaks kuupi?» — «Enne 1 kuup, siis veel 1.»

Lastele tuleb näidata ka kõige lihtsamat lahutamise võtet — mahaarvamist ühe kaupa: «Võtke igaüks 6 kuupi; 6-st kuubist lahutage 1. — Kui palju kuupe jääb järele?» Siis õpetab kasvataja lahutama 2 eset, näiteks: «Võtke 6 kuupi; 6-st kuubist lahutage 2; algul lahutame 1 kuubi, jääb järele 5 kuupi, 5-est kuubist lahutame veel 1, jääb 4 kuupi. Kui palju kuupe lahutasime üldse 6-st?» — «Kaks.» — «Kuidas me lahutasime 2 kuupi?» — «Algul lahutasime 1 kuubi, siis veel 1.»

Uut arvutamise võtet tuleb kinnistada harjutustega (esemete, arvelaua, pildikeste abil).

Tegevustel lahendab kasvataja lastega kõige lihtsamaid liitmise ja lahutamise ülesandeid. Ülesannete sisu peab olema eluline ja lastele huvipakkuv, käsitlema lastele tuntud esemeid ja nähtusi ümbritsevast maailmast.

Algul annab kasvataja lastele ülesandeid, kus tuleb liita või lahutada 1 kaupa. Toome näidisülesande: «Akvaariumis oli 4 kalakest, sinna lasti 1 kalake juurde. Kui palju kalakesi on nüüd akvaariumis?» Samades piirides antakse lastele ülesandeid ka 1 kaupa lahutamiseks. Seejuures õpivad lapsed kordama ülesannet ja vastama sel kujul: «4-le kalakesele liita 1 kalake — saame 5 kalakest.» — «6-st pallist lahutada 1 pall — jääb järele 5 palli.» Neid arvutusi teevad lapsed konkreetsete esemetega ja ka ilma nendeta.

Edaspidi lahendatakse ülesandeid, kus tuleb liita ja lahutada arv «2» (konkreetse materjali abil).

Lapsed koostavad ise ülesandeid ja lahendavad neid.

Laste tutvustamiseks järgarvude loendamiseiga korraldatakse mäng «Mitmes mänguasi on ära peidetud?». Lauale asetatakse ühte ritta pisimänguasjad ja loendatakse neid vasakult paremale. Üks laps eemaldub lauast või katab silmad kinni. Sel ajal peidetakse üks mänguasi ära. Avades silmad ja vaadeldes tähelepanelikult, peab laps tühja koha järgi kindlaks tegema, mitmes ese järjekorras on ära peidetud (teine, viies, kuues jne.).

Järgarvude loendamiseiga tuleb lastel kokku puutuda võimlemisel ja liikumismängudes. Lapsed arvutavad: «Esimene, teine, kolmas» või «Esimene, teine, kolmas kolonn».

Arvude 7, 8, 9, 10-ga tutvustamine toimub niiviisi, et iga järgneva tegevuse põhialuseks on eelmine; aasta jooksul kordab kasvataja lastega süstemaatiliselt läbivõetud materjali. Uue materjali selgitamisel kasutab kasvataja näitlikke õppevahendeid. Andes lapsele mingisuguse ülesande, selektab ta, kuidas seda lahendada.

Kasvataja õpetab lapsi omandatud arvutamisoskusi kasutama igapäevases elus: laua katmisel, tegevusteks ette nähtud materjali väljajagamisel, mänguasjade ja õppevahendite ülelugemisel.

JOONISTAMINE, VOOLIMINE, APLIKATSIOON JA KONSTRUEERIMINE.

Vanemas rühmas seisab kasvataja ees ülesanne — õpetada lapsi joonistes, voolingutes, aplikatsioonis ja konstrueeringutes edasi andma mitmekesisemaid esemeid ja nähtusi kui eelmistes rühmades ja kujutama mõningate muinasjuttude ja luuletuste sisu ning kujusid. Eelmistes rühmades omandatud oskuste ja vilumuste põhjal tuleb neid õpetada täielikumalt ja täpsemalt edasi andma neile hästintuntud ja kujutamiseks jõukohaste esemete kuju, ehitust ja värvust, tuleb täiustada nende tehnilisi oskusi pliatsi, pintsi ja värvide, savi, kääride ja liimi käsitlemisel.

Laste kujutlusi rikastatakse mitte üksi ümbritseva elu vaatlemiseiga, vaid ka piltide, rahvapäraste ornamentide tundmaõppimisega.

Kasvataja peab lastes äratama huvi kujutavate oskuste vastu, kasvatama kriitilist suhtumist töö kvaliteedisse (nii enda kui kaaslaste tööde suhtes), püüdlust teha seda paremini, oma kavatsused lõpule viia.

Vaatlemisoskuse, teadlikuma suhtumise kasvatamine töö kvaliteedi vastu, pliiatsi, pintsli, käärde käsitlemise oskuse arendamine — kõik see on laste koolitööks ettevalmistamise abinõuks.

Vanemas rühmas teostatakse joonistamist (esemeline, süžeealine, dekoratiivne), voolimist, aplikatsiooni, konstrueerimist paberist ja teistest materjalidest.

PROGRAMM.

JOONISTAMINE (80 tegevust).

Üksikeseme joonistamine (20 tegevust). Kasvataja peab lapsi õpetama selgelt edasi andma eseme üldkuju ja mõningaid tunnuseid, täpselt paigutama eseme osi (näiteks inimese käed joonistada õlgade kohalt; puuoksad — mitmesuguselt asetatuina).

Ta peab samuti kinnistama oskust paigutada joonis paberilehe keskele, kasutada põhivärve ja nende pooltoone (punane, roosa, oranž, heleroheline, kollane, roheline, helesinine, sinine, lilla, pruun, must, valge), kasutada neid vastavalt eseme värvusele; neid õigesti nimetada; joonistada pintsli otsaga peenikesi jooni ja kogu pintsliga ühetasaseid jämedaid jooni, üht värvi pärast selle kuivamist teisega katta; selgeks õpetama eseme kuju viirutamise värviliste pliiatsitega, hoidudes kontuurist üle minemast ja olenevalt kujutatava eseme värvusest suruma tugevasti või nõrgalt pliiatsile.

Näidistemaatika: kask sügisel, kahe- või kolmekorruselise maja, nägusalt rõivastatud tütarlaps, pioneer (poiss või tütarlaps), pidupäevaks kaunistatud maja, veo- või sõiduauto, kuusk, rebane, nukk, härmatisega kaetud puu, suusataja pargis, meremees, puhkenud lehtedega puuoks, õitsev puu, lilled, raudteerong (või aurulaev), haned (või kana poegadega), kits (või vasikas).

Süžeealine joonistamine (20 tegevust). Süžeealisel joonistamisel tuleb lapsi õpetada: kujutama esemete kogusid, mahutades need paberile vastavalt süžee sisule (näiteks joonistada kujud vastastikku või üksteise järele

asetatuina, s. t. külgasendis); silmas pidama mitmesuguste kujude suuruse umbkaudset proportsiooni; lihtsaimal kujul edasi andma inimeste poose, nende liigutusi (näiteks kõnnivad, suusatavad, käed on üles tõstetud, hoiavad käes keppi); elementaarsel viisil kujutama (vastavalt süžeele) maastikku või ruumi sisustust; kujutama joonisel pinda laia ribana (niit, jõgi, toa põrand jm.), kuhu paigutada esemed.

Süžeelise joonistamise näidistemaatika: lapsed jalutavad kasvatajaga; vihm; õpilased lähevad kooli; lapsed Oktoobripidustusel; lapsed tantsivad kuuse ümber; lapsed kelgutavad; lapsed toidavad linde; «Taat Masai ja jänesed»; muinasjutust «Pakane», «Naeris», «Tare-tareke»; lapsed vaatlevad jääminekut (või rändlindude saabumist); lapsed õitsvas aias; lapsed 1. mai pidustusel; lapsed sõidavad suvitama (kastavad lilli või jalutavad niidul); muinasjutust «Haned-luiged»; kolhoosnikud võtavad loogu, koristavad vilja, köögivilja.

Dekoratiivne joonistamine värvidega ja värviliste pliiatsitega (20 tegevust). Lapsi tuleb õpetada: joonistega kaunistama ribasid, ringe ja ruute, rakendades järk-järgult keerukamaid jooni — konkse, tigujooni, oksakesi — harukesi; koordineerima suuri vorme vaheldumisi väikestega; mahutama dekoratiivne joonis ristküliku-, kolmnurga-, rombikujulisele või ovaalsele paberile, kooskõlastades joonist paberlehe kuju ja suurusega; koostada kena muster, kasutades üht-kaht värvi; valida mustriks ilus kooskõla põhivärvidest ja mõnest pooltoonist, kooskõlastada foon mustriga; tõmmata peenikesi ja jämedaid jooni pliiatsi ja pintsliga, joonistada punkte; tumeda või heleda tooni saavutamiseks vastavalt kas tugevdada või vähendada survet pliiatsile; koostada vajalikke värvitoone põhivärvide segamise teel valge värviga.

Joonistamine laste oma fantaasia järgi. Lapsi tuleb õpetada iseseisvalt kavandama joonise sisu, meelde tuletades mitmesuguseid juhtumeid elust lasteaias, tähelepanekuid jalutuskäikudelt jne. Joonistades oma fantaasia järgi peavad lapsed kasutama neile õpetatud võtteid.

VOOLIMINE (40 tegevust).

Esemeline voolimine (20 tegevust).

Kasvataja laiendab ja süvendab keskmises rühmas omandatud oskusi, õpetab lapsi vaatluste põhjal õigemini

kujutama mõningate iseloomustavate tunnustega eseme ruumilist kuju, täpsemalt silmas pidama põhilisi proportsioone.

Selleks õpetab kasvataja lapsi: voolima inimese kuju ja teisi esemeid suuremates mõõtmetes (12—15 cm); edasi andma eseme iseloomulikke tunnuseid (loomade mitmekujulised kõrvad, koon, erineva pikkusega kael hanel ja pardil); voolima inimest ja looma, ühendades figuuri osad üheks tervikuks; osad tugevasti kokku liita kas kokkuvajutamise, ühendatavate kohtade silumise teel; savitükist pisiosi välja venitama; kujule stabiilsuse andmiseks selle alumist osa raskemaks muutma; kujud kindlalt jalale või alusele paigutama.

Näidistemaatika: puuviljad, meie mänguajad (part, nukk, karu), loomad ja linnud (koer, kass, karu, rebane, jänes, hunt); Pakase-taat, Lumivalguke, lapsed talverõivastuses, kukk, kana, kanapojad, hani; inimese figuur.

Süžeealine voolimine (umbes 10 tegevust).

Kasvataja õpetab lapsi: voolinguis edasi andma mõningaid inimeste ja loomade poose ning liigutusi; paigutama kujusid vastavalt süžeele; silmas pidama esemete vastastikust suhet suuruse osas.

Näidistemaatika: tütarlaps jalutab emaga, kelgutab; poiss valmistab lumememme; kanalas; illustratsioone muinasjuttudele: «Kolm karu», «Karud ja tütarlaps», «Rebane ja jänes», «Kass, kukk ja rebane», «Kakuke».

Voolimine laste oma fantaasia järgi (10 tegevust).

Kasvataja õpetab lapsi iseseisvalt kavandama voolingu sisu, kasutades selleks muljeid, mis nad on saanud ümbritsevast elust (lasteaias, kodus, tänaval), kasvataja ettelugemisest ja jutustamisest. Ettemääratud süžee teostamiseks peavad lapsed kasutama kasvataja poolt antud ülesannete täitmisel omandatud võtteid.

APLIKATSIOON (20 tegevust).

Aplikatsiooni (esemelist, süžeelist, maastikulist) võib korraldada nii kasvataja poolt antud teemal kui ka laste enda fantaasia järgi.

Kasvataja peab kinnistama laste oskust silma järgi välja lõigata üksikuid esemeid, taotlede ümmarguste ja täisnurksete vormide õiget edasiandmist.

Ta peab õpetama lastele: paberi kahekorra, neljakorra voltimise võtteid (näiteks vaasi, puulehtede, lillede kujutamiseks); eseme kujutamise võtteid üksikutest vastava värvusega osadest (näiteks lill, maja, veoauto, laevuke, heledas kleidis tütarlaps); järjekorras välja lõikama ja paberile kleepima suured põhiosad ja seejärel väikesed, pidades silmas osade elementaarset proportsiooni ja suurust; täpsemalt kohaldama eseme osi (näiteks käed õla kõrgusele, maja aknad sirgete ridadena); kontuuri järgi välja lõikama kaunistusi pidupäevadeks, näärikuusele jne.).

Kasvataja kinnistab laste oskust eraldada ja nimetada värvusi ning nende varjundeid.

Sedamööda, kuidas lapsed on omandanud oskuse kujutada aplikatsioonis esemeid, õpetab kasvataja neid koostama lihtsaid stseene, näiteks: poiss lumememme kõrval, tütarlaps näärikuuse juures; maaslikke (maja õhtul, aurik või paat jõel jne.).

Täites kasvataja juhendeid peavad lapsed aplikatsiooni peamised osad mahutama paberi keskk kohta, paigutama esemed laiali vööndile, mis kujutab jõge, maad, tuba; valima värve vastavalt eset iseloomustavale värvusele, värve maitsekalt kooskõlastama.

Kasvataja poolt esitatud aplikatsiooni teema kõrval teostatakse aplikatsioon ka laste endi fantaasia järgi (4—5 tegevust).

KONSTRUEERIMINE (20 tegevust).

Konstrueerimise õpetamise ülesanne vanemas rühmas seisneb paberist ja kartongist mänguasjade konstrueerimise oskuste kinnistamises ja edasiarendamises; mõllemise arendamises, ruumiliste kujutluste laiendamises ja täpsustamises.

Kasvataja õpetab lapsi: paberist mänguasjade valmistamisel paberilehte pooleks, kolmeks-neljaks osaks voltima, leidma ruudu keskk kohta, asetama sellele ruudu nurgad, tegema sisselõikeid kokkuvolditud ruudu murdekohtadele ja korralikult kokku kleepima; keerama paberilehte toruks ja kokku kleepima; lõikama paberi küljest ruudu, moodustades selle pabeririba voltimise teel; kasvataja ettenäitamisel valmistama valmis lõike järgi mänguasju.

Näidistemaatika: tuulik, karp, kohver, majake, paat, aurulaev, mööbel, kirjast.

Mänguasjade konstrueerimisel karpidest ja teistest materjalidest peab laps oskama karbi külge kleepida paberist või kartongist detaile (vaguni või autobussi rattad), kokku kleepida mitu erisuuruses karpi (veoauto); teha karpidesse sisselõikeid teravnurkade saamiseks ja need kokku kleepida (paat, aurulaev).

METOODILISI JUHENDEID.

Kasvataja teeb lastega eeltöid nende kujutluste laiendamiseks ja täpsustamiseks sellest, mida neil lastakse kujutada. Joonistamise, voolimise, aplikatsiooni, konstrueerimise tegevused seostatakse laste ümbrusega tutvustamise, ettelugemise ja jutustamise tegevuste sisuga. Vaatlustel, ekskursioonide ajal õpetab kasvataja lapsi tähelepanelikult vaatlema esemeid ja nähtusi, märkama nende iseloomulikke jooni, olulisi detaile; ta täpsustab nende tähelepanekuid.

Esemete vaatlustega kaasnevad kasvataja seletused. Vaadeldes lastega kauneid esemeid, rahvaloomingu näidiseid, õpetab ta lapsi teadlikult tajuma, defineerima, mis on ilus; ta arendab laste ilutunnet ja kunstimaitset.

Joonistamise, voolimise temaatika näeb ette inimese, loomade, taimede, hoonete, transpordi kujutamise süstemaatilist kordamist ja komplitseerimist. Korduvat kujutamist kasutatakse esemelise iseloomuga joonistamisel ja voolimisel või võetakse sisse süžeesse. Näiteks pärast maja joonistamist kujutavad lapsed seda piduehtes või pärast rebase või kuke joonistamist tehakse lastele ettepanek valmistada illustratsioon muinasjutule: «Kass, kukk ja rebane».

Esimesel tegevusel tutvub kasvataja tavaliselt uustulnukate oskustega, laseb neil joonistada, voolida, välja lõigata nende endi fantaasia järgi. Ta õpetab lapsi iseseisvalt vaatlema, soovitab näiteks midagi vaadelda kodus, tänaval, ja siis sellest jutustada ning joonistada, voolida, teha mänguasju. See arendab nägemismeelt, tõstab aktiivsust tegevuse sisu valikul.

Joonistamise ja voolimise tegevustel kasutatakse vanemas rühmas sagedamini näitlikku materjali: köögivilju, puuvilju, puuoksi, lilli, mänguasju, pildikesi. Vaatluse ajal seletab kasvataja lastele, mida ja kuidas nad hakkavad kujutama. See suurendab huvi vaadeldava vastu, muudab vaatluse sihikindlamaks, aga järgneva kujutuse täielikumaks ja korrapärasemaks.

Tähtis on, et kujutatavat eset ei näidataks ainult enne tegevust, vaid et see jääks nende ette ka tegevuse kestel. See soodustab eseme kuju täpsemat jäljendamist, kuna siis on lastel võimalus korduvalt tähelepanelikult vaadelda antud eseme kuju, värvust, võrrelda sellega kujutist.

Joonise, mänguasja, voolingu, mustri, aplikatsiooni näidiseid kasutatakse kõige enam dekoratiivsel joonistamisel; nende näitamine enne tegevust aitab lastele konkreetset selgitada, mida ja kuidas tuleb sooritada. Näiteks selleks, et lapsed arendaksid mustrit keskelt, on otstarbekohane neile näidata mõningaid vastava iseloomuga erinevaid mustri-variante. See võimaldab lastel aru saada ülesandest ja seda õigesti teostada.

Näidiseid antakse ka kopeerimiseks, näiteks lihtne muster või üksikud mustri osad (õis, tigu-ornament). Lihtsamate vormide voolimisel ja väljalõikamisel võib näidis samuti olla kopeerimise esemeks. Nii õpetab kasvataja lapsi näidise järgi voolima pardi, kuke, koera figuuri (mõnikord võib näidistena kasutada rahvapäraseid mänguasju) ja voolingut hiljem koloreerima.

Konstrueerimise tegevustel peavad lapsed näidist vaadeldes taipama, kuidas see on tehtud. Näidise näitamisel on vajalik, et see oleks hästi nähtav kõigile lastele.

Suurt tähtsust omavad tegevuse alguses kasvataja näpunäited: need keskendavad laste tähelepanu, äratavad neis huvi eeloleva tegevuse vastu. Teema ja näpunäited olgu esitatud lühidalt, täpselt, selgelt. Näidise demonstreerimisel juhib kasvataja tähelepanu eseme kujule, selle iseloomulikele detailidele, värvusele. Kasvataja seletused peavad olema konkreetsed, piltlikud. Üksikjuhtudel jaotatakse töö mitme lapse vahel ära (näiteks süzeeline voolimine «Kolm karu»).

Tegevuse kestel valvab kasvataja laste kehahoiaku järele; vajalikel kordadel annab korduvaid juhtnööre. Lohakalt sooritatud kujundi puhul juhib ta sellele lapse tähelepanu, tuletab talle meelde või näitab eset, mänguasja, pildikest; soovib joonist parandada või uuesti teha. Üksikutele suures kimbatuses olevatele lastele näitab kasvataja, kuidas sooritada joonise, voolingu rasket osa (eri paberilehel või savitükil).

Tuleb osutada tähelepanu ka tegevuse kasvatuslikule küljele, joonise, voolingu sisule, lapse suhtumisele kujutatavasse, samuti ka väljatöötamise kvaliteedile (vormi, kompositsiooni, värvuse suhtes). See ei aita üksi kaasa kujutise

parandamisele, vaid aitab kasvatada ka teadlikkust, laste tundeid, nende kunstimaitset.

Mõnikord tuleb tegevuse lõpul toimetada tööde ülevaatus. Kasvataja juhib laste tähelepanu jooniste, voolingute, aplikatsioonide positiivsetele külgedele, samuti nende puudustele.

Lapsi tuleb õpetada kasutama tehnilisi ja kujutamise oskusi mängudes, igapäevases elus (näiteks valmistada ise mänguasi, kaunistada see mustri- ja pildiraamat nukkudele, varustada see kaanepaberiga).

Vanemas rühmas on igal nädalal ette nähtud 2 joonistus-tegevust, 1 — voolimises; aplikatsiooni ja konstrueerimis-tegevused toimuvad 2 korda kuus.

MUUSIKALINE KASVATUS.

(80 tegevust).

Vanemas rühmas jätkub eelmistes rühmades alustatud töö: laste huvi ja armastuse kasvatamine laulu, muusika vastu, muusikalise kuulmise ja mälu ning rütmide arendamine, laulmise, muusikaliste mängude ja tantsude õpetamine.

PROGRAMM.

LAULMINE.

Muusikaline kasvataja peab: kinnistama laste oskust laulda (loomuliku häälega) voolavalt rahuliku iseloomuga, samuti elava iseloomuga laule. Laps peab õppima hingama muusikaliste fraaside vahel; õigesti edasi andma laulude meloodiat; selgesti ja ilmekalt hääldama laulu sõnu; laulma sujuvalt, laulu alata ja lõpetada kõigil üheaegselt; lauldes edasi andma muusikalisi varjundeid (tasemini — valjemini, kiiremini — aeglasemalt);

kinnistama oskust sirgelt istuda, hoides keha ja pead vabalt, hästi avada suud;

laulma kogu rühmaga täiskasvanu abita (kuid instrumendi saatel) aasta jooksul õpitud laule (re₁-do₂ piires); laulma kogu rühmaga iseseisvalt (ilma muusikalise saateta) mõned laulud eelmiste rühmade repertuaarist;

laulma individuaalselt, täiskasvanu abita (instrumendi

saatel) mõned kerged laulud vanema, keskmise või noorema rühma repertuaarist.

Aasta jooksul tuleb lastele selgeks õpetada järgmised laulud:

«Rahvaste sõprus», M. Terri.

«Pidupäev», G. Frida.

«Sügis aias», eesti rahvaviisi järgi M. Terri.

«Meie kallid armee», S. Levin.

«Tihane», M. Krassev.

«Meie emad», M. Terri.

«Loomade pidu», eesti rahvaviisi järgi M. Terri.

«Võidusõit», M. Terri.

«Sünnipäev lasteaias», M. Terri.

«Töölaul», M. Terri.

MUUSIKA KUULAMINE.

Lapsed kuulavad: a) laste laule täiskasvanu esituses muusikalise saatega ja selleta; b) instrumentaalteoseid, sisult keerukamaid ja iseloomult mitmekesisemaid kui keskmises rühmas. Nad peavad:

eristama ja nimetama muusikaliste teoste: a) iseloomu (lõbus, kurb), b) tempot (aeglane, kiire, kiirendatud, aeglustatud), heli tugevust (valju, vaikne), heli kõrgust (kõrge ja madal), d) marssi, tantsu, hällilaulu;

ära tundma: a) aasta jooksul õpitud laule, mis esitatakse instrumendil või sõnadeta lauldud meloodia kujul; b) tuttavaid instrumentaalteoseid.

Laulud kuulamiseks:

«Laul Leninist», M. Krassev.

«Lendurid», A. Aleksandrov.

«Labajalavalss», eesti rahvaviis.

«Vana sokk», vene rahvaviis.

«Pääsuke», ukraina rahvaviis.

Instrumentaalmuusikat kuulamiseks:

«Nuku haigus» ja «Uus nukk», P. Tšaikovski.

«Lööke», P. Tšaikovski.

«Laste polka», M. Glinka.

«Liblikas», S. Maikapar.

- «Hällilaul», N. Ljubarskaja.
 «Julge ratsanik», R. Schumann.
 «Karjus», S. Maikapar.

MUUSIKALISED MÄNGUD JA TANTSUD.

Mängude ja tantsude ajal valvab muusikaline kasvataja laste põhiliigutuste õigsuse järele. Ta õpetab lapsi: liikuma vastavalt muusikateose iseloomule (reibas, rõõmus, elav, rahulik), vastavalt heli tugevusele (tugevnemine või nõrgenemine), vastavalt rütmile, esitamisviisile (voolavalt, katkendlikult); laulumängudes edasi andma laulu teksti ja meloodia iseloomu;

esitama tantsuliigutustele ehitatud tantse — galopi- ja polkasamm, jala etteasetamine varbale ja kannale; vene ja eesti tantsu elementidele rajatud samme — sujuv samm, tallapolka samm, rõhksamm, poolkük, hüpaksamm, kolmekordsed rõhksammud muusikaliste fraaside lõpul; mitmes rütmis käteplaksutamine.

Lapsed peavad oskama mängida kasvataja ja kaaslaste laulu saatel, instrumendi abil; nad peavad oskama esitada aasta jooksul õpitud tantse.

Mängud.

Mängud laste ja kasvataja laulu saatel:

- «Pegel», tatari rahvaviis.
 «Laul ja töö», M. Terri.
 «Tugev ring», A. Roomere.
 «Sõpra otsimas», M. Terri.
 «Lepatriinu», eesti rahvaviisi järgi M. Terri.
 «Tibukeste jalutuskäik», eesti rahvaviisi järgi M. Terri.
 «Metsavana», eesti rahvaviisi järgi A. Roomere.
 «Hunt», eesti rahvaviisi järgi A. Roomere.

Mängud instrumendi saatel:

- «Ära hiline», F. Schubert.
 «Kujur», A. Roomere.
 «Leia rätik», karjala tantsuviis.

Tantsud.

- «Ringitants», eesti tantsuviis.
- «Kaera-Jaan», eesti tantsuviis.
- «Vene tants», vene tantsuviis.
- «Läti tants», läti tantsuviis.

METOODILISI JUHENDEID.

Programmilist materjali käsitatakse tegevustel 2 korda nädalas. Jätkeb laulmisoskuste kinnistamine.

Vanema rühma laulude repertuaari peavad kuuluma ka noorema ja keskmise rühma laulud; neid tuleb süstemaatiliselt korrata; vanema rühma lapsed peavad neid laule laulma paremini, ilmekamalt; kasvab sõna osatähtsus laulmise õpetamisel. Suurt tähtsust omavad kasvataja direktiivid seoses esitamise võlede demonstreerimisega.

Laulvuse ja kõlavuse arendamisel omab suurt tähtsust sõnadeta meloodiate laulmine mitmesuguste vokaal- ja konsonantühendite kasutamise abil. Näiteks saab meloodiliste laulude õpetamisel hästi kasutada vokaalidega lõppevaid silpe («la-la», «tu-tu»), liikumismängudes tarvitatavate laulude puhul saab kasutada konsonantidega lõppevaid silpe («tuut-tuut», «kõrr-kõrr»). Et lapsed õpiksid õigesti ja selgelt sõnu hääldama, on tarvilik, et nad tunneksid hästi laulu sisu ja kuuleksid alati muusikalise kasvataja puhast, selget, ilmekat sõnade hääldamist. Igasugused puudused sõnade hääldamisel peab kasvataja tingimata kõrvaldama.

Ettenäitamisega tuleb lastes kasvatada oskust õigesti hingata muusikaliste fraaside vahel. Aasta lõpuks peavad lapsed oskama hingata rahulikult, kahinata, õlgu kõrgele tõstmata. Meloodilise iseloomuga laulud soodustavad õige hingamise arendamist laulmise ajal.

Vanemas rühmas osutatakse enam tähelepanu meloodia õigele edasiandmisele; seejuures omab suurt tähtsust täiskasvanute hea laulude esitamine. Kui lapsed mõne kohaga laulus toime ei tule, tuleb seda instrumendil ette mängida või meloodiat ilma saateta ette laulda, soovitudes lastel tähelepanelikult kuulata ja siis järgi laulda. Meloodia õigeks edasiandmiseks on tegevustel kasulik sagedamini laulda muusikalise saateta. Sel juhul kuulataavad lapsed paremini nii iseenda kui ka teiste laste laul-

mist. Laulmine instrumentaalsaateta aitab laulu üle kanda lasteaias olustikku.

Pärast seda, kui on lõppenud muusikaline eelmäng, peavad kõik lapsed korruga laulu alustama. Kasvataja selgitab, näitab žestiga (käe- või pealiigutusega), kudas tuleb laulma hakata. Kui laulul pole sissejuhatust, on soovitatav enne laulmahakkamist laulu algus, soolo-osa või refrään klaveril ette mängida, et lapsed teaksid, missugusest helist alata.

Laste hääle kaitseks peab kasvataja pidevalt valvama, et nad ei karjuks ega laulaks valjusti, ei laulaks vabas õhus külma, niiske ilmaga.

Organiseerides laulude ja muusika kuulamist peab lastes äratama huvi ettekantava muusikateose vastu. Muusikalise kasvataja (kasvataja) poolt esitatav vokaal- ja instrumentaalse ettekanne peab olema ilmekas. Hea ettekanne omab suurt tähtsust muusika teadlikumaks ja emotsionaalsemaks tajumiseks laste poolt, selle meelespidamiseks.

Et muusikateose sisu oleks lastele arusaadav, võib korraldada lühikese vestluse, mõnikord ette lugeda ilukirjandusliku jutu või luuletuse.

Süstemaatiline, korduv muusikateoste ja laulude kuulamine arendab laste muusikalist mälu, nende kuulmist ning äratab huvi muusika vastu.

Liigutuste arendamisel omab põhilist kohta muusikaline mäng. Selles täiustuvad kehalise kasvatuse programmis ette nähtud põhiliigutused — kõnd, jooks, hüpped; kasvataja jälgib nende liigutuste õigsuse järele. Seoses muusika iseloomuga muutub ka liigutuste iseloom.

Enne muusikalise mängu algust peab lastele ära seletama selle sisu, võimaldama neil muusikat kuulata.

Vanema rühma lastel on juba teatav muljete tagavara, kujutlusvõime on enam välja arenenud, sellepärast ei pea muusikalist mängu alati alustama liigutuste ettenäitamisega. Jutustades mängu sisu, andes vajalikke juhtnööre, seletusi, aitab muusikaline kasvataja (kasvataja) lapsel mängus reprodutseerida vastavat kuju. Enne muusika kuulamist juhib muusikaline kasvataja laste tähelepanu muusika iseloomule, muusikalise väljendusviisi mõningaile vahendeile (helitugevus, tempo, rütm). Neil juhtudel, kui mõni kunstiline kuju mängus on vähe tuttav või lapsed annavad seda valesti edasi, teevad ebatäpseid liigutusi,

esitab muusikaline kasvataja veel kord ilmekalt antud muusikapala, näitab, kuidas sooritada liigutusi.

Enne tantsu õpetamist peavad lapsed kuulama muusikat, neile peab selgitama selle iseloomu (näiteks elav, rahulik), märkima ära erinevad osad, siis jutustama või näitama tantsuliigutusi. Kui tantsus esineb lastele tundmatuid liigutusi, tulevad need harjutuste varal enne selgeks õpetada. Lihtsamates tantsudes õpitakse kõik tuurid korraga selgeks, keerulisemates tantsudes toimub õpetamine tuuride kaupa. Kasvataja esitab kogu tantsu kas muusikalise kasvatajaga või mõne lapsega. Kindlaksmääratud liigutustega tantsude kõrval lastakse lastel tantsida ka iseseisvalt, kasutades tuttavaid tantsuliigutusi. Nii-suguste tantsude esitamisel tuleb valvata selle järele, et laste liigutused vastaksid muusika iseloomule. Tantse, nagu mängegi, tuleb korrata.

Muusikalise kasvatusetegevus organiseeritakse vanemas rühmas samuti nagu keskmiseski: algul antakse laste tähelepanu keskendamiseks harjutus (näiteks reibas kõnd, kerge jook kooskõlas muusika iseloomuga). Sellele järgneb laulmine ja muusika kuulamine, siis muusikaline mäng, tantsud. Tegevus lõpetatakse rahuliku mängu või rahustava kõnniga.

LASTEAIA TÖÖ LASTEVANEMATEGA.

Lasteaed ja perekond teostavad ühtseid ülesandeid laste kommunistlikul kasvatamisel. Sellepärast on tähtis, et vanemad tunneksid lasteaia töö sisu ja süvendaks seda, mis laps seal omandab, kasvatajad aga omakorda toetaks kõike seda positiivset, mis laps toob kaasa perekonnast. Kooskõlastatud kasvatustegevus, ühtsed nõudmised lapsele lasteaias ja perekonnas soodustavad ta edukat kasvatust.

Nõukogude perekonna ees seisab austav ja vastutusrikas ülesanne kasvatada oma lapsi terveteks, kultuurseteks, töövõimelisteks, kes armastavad oma sotsialistlikku kodumaad. Lasteaia kasvatajad peavad osutama vajalikku abi vanemaile laste kasvatamisel perekonnas, tegema selgitustööd nende pedagoogilise hariduse tõstmiseks. Vanemaile tuleb selgitada, et laste igakülgne kasvatamine eelkoolieas on aluseks lapse isiksuse arendamisel ja tähtsaks etapiks ettevalmistamisel tema õpinguks.

Vanemaid, eriti noori lapsevanemaid, tuleb varustada teadmistega lapse eest hoolitsemise, ratsionaalse toitlustamise, kultuurilis-hügieeniliste harjumuste kasvatamise, organismi karastamise, närvisüsteemi, samuti nägemise ja kuulmise kaitse alal. Neil juhtudel, kui perekonnas rikutakse lapse päevarežiimi, tuleb nõuda sellest kõrvalekalduvat kinnipidamist.

Lastevanemaile tuleb teha ülesandeks — kasvatada lastes oskust sõbralikult mängida ja tegutseda vendade, õdede ja kaaslastega, hoolitseda nooremate eest, õpetada lastele eneseteenindamist, iseseisvust, kasvatada neis tööarmastust, kindlaks määrama laste jõukohased kohustused — pärast mängu koristada ära mänguasjad, raamatud, kasta lilli, taimi, korrastada oma voodi (6—7 a. lapsed), samuti jälgida, et laps hoolega täidaks temale antud tööülesandeid.

Varasest east alates tuleb lapsi õpetada käituma viisa-

kalt ja austama täiskasvanuid, vanemaid, nende tööd, osutama vanemaile jõukohast abi, täitma nende nõudmisi.

Konkreetsete näidete varal peab selgitama vanemate isikliku eeskuju tähtsust lapse kõlbeliste omaduste, ta käitumise kujunemisel, vajadust esitada lastele üheaegselt tähelepanu ja hoolitsuse kõrval ka mõistlikke nõudmisi; selgitada, kuidas saavutatakse ja millel põhineb vanemate autoriteet.

Lastevanematele tuleb selgitada, kui tähtis on tutvustada lapsi ümbrusega, vastata nende küsimustele, kasvatada neis õiget suhtumist ühiskondliku elu nähtustesse ja loodusesse, kuidas kasutada selleks jalutuskäike lastega, missuguseid raamatuid lugeda ja milliseid luuletusi õpetada. Vanemaid tuleb hoiatada, et nad ei pakuks lastele teadmisi, mis ei ole jõukohased nende arusaamisele.

Äärmiselt tähtsad on vanemaile antavad nõuanded selle kohta, kuidas mõjustada laste kõne õiget arenemist, saavutada puhast häälendamist, kõrvaldada puudused kõnes.

Vanemaid tuleb aidata kodus luua lastele soodsad tingimused mängimiseks. Perekonnas, nagu lasteaiaski, peab laps palju mängima, tal peavad olema mänguasjad ja koht mängimiseks. Tuleb toetada lasteaias mängitavaid mängu, kus laps kajastab perekonnaelu positiivseid külgi. Vanemaile tuleb soovitada, kuidas mõjustada mängu sisu, kui see omandab soovimatu iseloomu.

Perekond jätkab lasteaias tööd laste kunstilise kasvatuse alal, hoides alal puhtust ja korda, kaunistades tuba lilledega, ilusate piltidega. Väga soovitav ja hinnatav on, kui lapsed kuulevad perekonnas laulmist, muusikat. Täiskasvanud peavad ergutama laste soovi laulda lasteaias õpitud laule, kuulata lasteraadio ülekandeid.

Lastele peab andma võimalusi joonistada, voolida, täiskasvanute abiga meisterdada isevalmistatavaid mänguasju. Sellised tegevused äratavad lastes huvi, valmistavad rõõmu; nende kaudu kinnistuvad lasteaias saadud kasulikud vilumused.

Järgmisesse rühma ülemineku puhul muutub lastevanematega tehtava töö sisu vastavalt «Juhendi» nõuetele. Pedagoog selgitab lastevanemaile, mida uut tuleb juurde töös lastega äntud rühmas.

Näiteks, arutades vanematega noorema rühma laste füüsilise kasvatuse küsimusi, tuleb esijoonel selgitada laste eest hoolitsemise vajadust, neile kultuurilis-hügieeniliste ja

elementaarsete eneseteenindamise vilumuste kasvatamist, neile päevarežiimist kinnipidamise õpetamist.

Keskmise ja vanema rühma laste vanemate ees tuleb esikohale tõsta küsimused lastes suurema iseseisvuse kasvatamisest hügieeniliste nõuete täitmise alal, nende teadlikumast suhtumisest antud küsimusse.

Mis puutub 3--5-aastaste laste kõne arendamisesse, siis tuleb lastevanematele selgitada täiskasvanute õige kõne tähtsust kõnevigade ärahoidmisel ja kõrvaldamisel; vanema rühma laste vanemate tähelepanu tuleb juhtida puhta, õige kõne erilisele tähtsusele lapse edukaks õppimiseks koolis, anda praktilist nõu sellise ülesande teostamiseks.

Planeerides tööd lastevanematega tuleb silmas pidada antud rühma laste koosseisu, nende kasvatuse tingimusi perekonnas, samuti tööd lastevanematega eelmistel aastatel.

Tuleb kasutada mitmesuguseid töövorme perekonnaga: laste kodude külastamist, individuaalseid vestlusi, lastevanemate koosolekuid, ettekandeid ja konsultatsioone, lastega tehtava töö tutvustamist. Pedagoogilise selgitustöö organiseerimiseks ja lastevanemate pedagoogiliste teadmiste tõstmiseks tuleb kaasa tõmmata lastevanemate komitee, vanemate aktiiv ja ühiskond.

Töö lastevanematega toimub nii individuaalselt kui ka kollektiivselt kõikide lastevanematega; mõlemad moodused on omavahel seotud.

Individuaalsed töövormid annavad võimaluse diferentseeritult läheneda vanemaile, arvestades laste kasvatuse tingimusi ja erinevusi perekonnas, ning osutada konkreetset abi iga lapse kasvatamisel.

Kollektiivsed töövormid annavad võimaluse sihiteadlikult ja süstemaatiliselt tutvustada kõiki vanemaid kasvatustöö ülesannete, sisu ja meetoditega lasteaias ja perekonnas, tõsta nende pedagoogiliste teadmiste taset. Lastevanemate organiseeritud vastastikune suhtlemine ja kogemuste vahetamine kasvatusküsimuste üle perekonnas mõjub viljastavalt kasvatustööle igas perekonnas.

Laste kodude külastamine. Lapse eduka kasvatuse vältimatuks tingimuseks on tema koduse elu tingimuste tundmine.

Esimene kõikide kodude külastamine kasvataja poolt peab toimuma septembri ja oktoobri kuu jooksul. Soovitav

on, et kasvataja külastaks vastuvõetud lapsi enne nende lasteaeda tulekut.

Esmakordse perekonna külastamise eesmärgiks on — teada saada, kuidas on korraldatud lapse kasvatamine perekonnas, mis on seal positiivset ja mida peaks edaspidi tingimata parandama. Kasvataja tutvub perekonna elulooliste tingimustega, lapse päevarežiimiga, tunneb huvi lapse suhtumise vastu perekonnaliikmetesse, kellega ja kuidas ta mängib, tutvub lapse käitumisega kodus.

Tutvust perekonnaga ei pea alustama nõudmiste esitamiseга vanemaile, kaebustega lapse peale, isegi siis mitte, kui selliseid leiduks. Igal juhul on otstarbekohane alustada vestlust, osutades lapse positiivsetele omadustele käitumises ja iseloomus, vajadusele neid arendada, tähelepanelikult ja austavalt suhtuda lapsedesse, tähelepanelikult orienteeruda sõnakuulmatuse ja kapriisi põhjustes.

Pärast perekonna külastamist kirjutab kasvataja lühidalt oma muljed spetsiaalsesse vihikusse ja märgib ära, mis suunas tuleb töötada lapsega ja antud perekonnaga, mis oleks soovitav muuta perekonnas lapse õige kasvatuse eesmärgil, mida võib soovitada teistele vanematele positiivse kasvatuskogemusena. Vajaduse korral külastab kasvataja edaspidi veel kord (vahel mitu korda) üksikuid perekondi.

Vestlused. Kasvataja vestlused lastevanematega laste tulekul lasteaeda ja kojumineku ajal annavad võimaluse alati üheskoos lühidalt läbi arutada üksikuid küsimusi teatud lapse kasvatuse suhtes. Sellised lühikesed vestlused puudutavad lapse enesetunnet, tema tuju, käitumist kodus, samuti ühe või teise määruse või kasvataja nõuande täitmist ema poolt. Vestluste ajal näitab kasvataja (või lasteaia juhataja) lapse töid, jutustab tema edusammudest ja huvidest, tema käitumisest, annab nõu üksikutes kasvatusküsimustes. Kui tekib vajadus pikemaks vestluseks, lepib kasvataja emaga kokku spetsiaalseks kohtamiseks.

Vestluste ajal kasvataja mitte ainult ei esita küsimusi ega anna nõu, vaid kuulab tähelepanelikult ka vanemate märkusi, arvestab nende kogemusi lapse kasvatamisel. Vestlusi tuleb pidada sõbralikus toonis, mis siiski ei takista teatud pedagoogiliste nõudmiste esitamist lastevanemaile.

Individaalsed vestlused lastevanematega, tutvumine

lapse elu ja kasvatuses perekonnas aitab pedagoogidel otstarbekohaselt arutamisele võtta laste kasvatusküsimusi lastevanemate koosolekul, koostada ettekannete ja vestluste plaani.

Lastevanemate rühma koosolekud on tähtsad selle poolest, et nende kaudu saab organiseeritult tutvustada lastevanemaid laste kasvatuses sisu ja meetoditega antud ees nii lasteaias kui ka perekonnas. Lastevanemate rühma koosolekud peetakse 1 kord kvartalis; esimene koosolek toimub mitte hiljem kui oktoobris.

Koosolekul räägib kasvataja üksikutest küsimustest lastega töötamisel antud ees, esitab konkreetseid näiteid, püstitab lastevanemaile kindlaid pedagoogilisi ülesandeid, tõmbab neid kaasa osa võtma ülestõstetud küsimuste arutamisest, soovib vahetada kogemusi, ergutab lastevanemaid sõna võtma.

Koosoleku päevakorra ja kasvataja ettekande sisu kinnitab lasteaija juhataja; võimaluse korral peab ta ka ise osa võtma rühma koosolekuist.

Lastevanemate rühma koosolekute näidistematika.

1. Kasvatuses ülesanded ja laste iseärasused nooremas (keskmises, vanemas) eelkoolieas.
2. Lapse esimesed päevad lasteaias.
3. Päevarežiim lasteaias ja perekonnas ning selle osatähtsus lapse kasvatamisel.
4. Laste tervislikust seisukorrast ja ettevaatuse abinõudest nakkushaiguste vältimiseks.
5. Kultuurilis-hügieeniliste harjumuste ja iseseisvuse kasvatamisest.
6. Mängud, nende kasvatuslik tähtsus; mängude juhtimine.
7. Tegevused lastega.
8. Laste tööarmastuse kasvatamine.
9. Laste ettevalmistusest koolile.

Ettekanded ja loetletud teemad koostatakse vastavalt antud vanuserühma töö sisule ja ülesannetele.

Ükskõik missuguse teema käsitlemisel peab kasvataja jutustama tööst lastega omas rühmas ja kogemustest laste kasvatamisel perekonnas.

Lastevanemate üldkoosolekud ühendavad kõikide rühmade lastevanemaid. Neil koosolekutel tutvuvad vanemad lasteaija tööga tervikuna, arutavad organisatsioonilisi küsimusi, mis on seoses, näiteks, ettevalmis-

tustega suvisele režiimile üleminekuga, laste koolisaatmisega jms.

Lastevanemate üldkoosolekutel antakse vanemate mõttevahetuste kaudu edasi parimaid kogemusi koduse kasvatusel alal.

Aasta algul annab lasteaia juhataja üldkoosolekul teada lasteaia tööplaani. Samal korral toimub lastevanemate komitee valimine. Edasi kuulatakse ära lastevanemate komitee aasta tööplaani, aasta lõpul aga — aruanne tehtud tööst. Aasta lõpul arutatakse ka juhataja aruannet lasteaia tööst.

Lastevanemate üldkoosolekud korraldatakse 1 kord kvartalis; neid organiseerib ja korraldab lasteaia juhataja; ettekanneteks ja esinemisteks tõmmatakse kaasa ka arst, kasvatajad ja muusikaline kasvataja.

Üld- ja rühmakoosolekute ajaks on otstarbekohane korraldada ettekandeid illustreerivaid väljapanekuid, näitusi. Nii illustreeritakse ettekannet mängudest mänguasjade demonstreerimisega (konstruktorid ja trükitud lauapealsed mängud), mida võib soovitada lastele eelkoolieas. Ettekandes kehalisest kasvatusel demonstreeritakse vanuserühmade järgi kehtestatud päevarežiimi, menüüid, laste rõivaste ja lõigete näidiseid. Ettekande puhul kasvatusel tulemustest aasta jooksul organiseeritakse laste tööde, soovitatavate mängude ja õppevahendite näitus.

Lastevanemate üld- ja rühmakoosolekute protokollides on tähtis konkreetselt formuleerida koosoleku otsused; juhataja on kohustatud kindlustama nende ettepanekute täitmist, mis puudutavad lasteaia tööd. Lastevanemate komitee peab kontrollima lastevanematesse puutuvate otsuste täitmist.

Peale organisatsioonilis-pedagoogiliste küsimuste, lasteaia juhataja ja lastevanemate komitee tööplaanide ning aruannete soovitatatakse üldkoosolekuil käsitleda ka mõningaid lastekasvatuse küsimusi.

Lastevanemate üldkoosolekute näidistemaatika.

1. Lastekommunistliku kasvatusel ülesanded ja sisu lasteaias.
2. Lasteaia ja perekonna koostöö — lastekaduka kasvatusel tagatis.
3. Füüsiline kasvatus lasteaias ja perekonnas.
4. Lapse organismi karastamisest ja võitlusest nakkushaigustega.

5. Laste kasvatamine kommunistliku moraali vaimus lasteaias ja perekonnas.

6. A. S. Makarenko laste kasvatamisest perekonnas.

7. Suvise tervistkosutava töö organiseerimisest.

Mõningate üld- või rühmakoosolekul esitatud küsimuste konkretiseerimiseks ja süvendamiseks, perekondliku kasvatus küsimuste põhjalikumaks valgustamiseks korraldatakse rühma- ja üldkonsultatsioone või vestluste tsükleid.

Konsultatsioonideks ja vestlusteks määratakse kindlad päevad ja kellajaad, millest teadustatakse kõigile lastevanematele. Isiklikult kutsutakse neid, kes eriti vajavad konsulteerimist selles küsimuses.

Konsultatsiooni või vestlust korraldab kasvataja, juhataja, arst või muusikaline kasvataja (olenevalt teemast).

Konsultatsioonide või vestluste näidistematika.

1. Lapse tervise kaitse ja päevarežiimi osatähtsus.
2. Eelkoolialise lapse ratsionaalsest toitlustamisest kodus.
3. Spetsiaalsed karastamise abinõud (arsti vestlused, konsultatsioon).
4. Hügieenilistest nõuetest laste rõivaste suhtes.
5. Jalutuskäikude kasutamine tervise tugevdamiseks ja ümbrusega tutvumiseks.
6. Mida lugeda ja jutustada lastele.
7. Missuguseid raamatuid ja mänguasju tuleb lastele muretseda.
8. Väikeste laste kõne puudused; nende põhjused ja kõrvaldamise võimalused.
9. Lapse mäng ja tegevus perekonnas.
10. Laste töökasvatusest.
11. Kuidas korraldada lastele pidupäevi perekonnas.
12. Vanemate autoriteedist.
13. Täiskasvanute eeskuju laste kasvatamisel.
14. Kuidas mõjustada lapsi.
15. Lapse kapriisid, nende põhjused, nende ärahoidmine ja kõrvaldamine.

Lasteaia küllastamine lastevanemate poolt ja kasvatustöö demonstreerimine — on üks pedagoogilise propaganda ja ühtsuse loomise vahendeid lapse kasvatusel perekonnas ja lasteaias.

Vanemad, küllastades lasteaeda, tutvuvad kasvatuses sisuga ja lapsele esitatavate nõudmistega, milliseid tuleb täita ka perekonnas; vanemad näevad oma last kollektiivis, tema suhtumist lastesse ja täiskasvanutesse.

Juhataja loaga võivad üksikud vanemad jälgida kasvatustööd kogu päeva kestel ja üksikute tegevuste ajal. Üks kord 2—3 kuu järel korraldatakse organiseeritud lasteaia töö ülevaatus «lahtiste tegevuste» või «lahtiste päevade» näol. Et mitte segada harilikku korda, kutsutakse rühma korraga mitte rohkem kui 5—6 inimest.

Pärast rühma külastamist vestleb juhataja vanematega ja selgitab, kas nad õigesti aru said sellest, mida nad nägid; soovitab, mida peaks kasutusele võtma kodustes oludes ja kuidas seda teha.

Igas lasteaias peab olema koht, kuhu paigutatakse mitmesugused lastevanemate jaoks määratud materjalid: päevarežiim lasteaias ja kodus, igapäevane menüü, juhataja, arsti ja meditsiinõe vastuvõtutunnid, konsultatsioonide ja vestluste päevad ja kellaajad, teadaanded järgmiste lastevanemate koosolekute kohta. Soovitav on siia välja panna ka iga vanuserühma tegevuste loetelu, joonised, voolingud ja teised laste tööd, lastevanematele soovitatavat uut pedagoogilist ja lastekirjandust, laste rõivaste lõikeid.

Kõigi ülalmainitud materjalide sisu peab olema lihtne ja arusaadav, tekst lühike ja selge. Materjali peab perioodiliselt vahetama.

Sideme loomisel lasteaia ja perekonna vahel mängib suurt osa lastevanemate komitee. Vajalikku tähelepanu tuleb osutada lastevanemate komitee liikmete pedagoogiliste teadmiste tõstmisele kui pedagoogilise personali lähemale abilisele nende töös lastevanematega. Soovitav on, et lastevanemate komitee oma tööplaanis näeks ette üritusi vanemate komitee liikmete vahetuks tutvustamiseks kasvatus-
töoga lasteaias ja perekonnas, et iga komitee liige võtaks osa pedagoogilistest nõupidamistest.

LIIKUMISMÄNGUDEKS JA VÕIMLEMISEKS VAJALIK INVENTAR.

Väiksemamõõdulised vahendid.

- Jalgrattad, kärud, vankrikesed
 Kummipallid diameetriga 6—8 cm
 „ „ 10—12 „
 „ „ 20—24 „
 Pallid, käsipalli õhukummid nr. 3 ja 4
 Pallikatted nahast või riidest
 Pehmed pallid (omavalmistatud), diameeter 10—12 cm; kaal 100 g.
 Mitmevärvilised liivakotikesed viskamiseks (diameeter 6—10 cm):
 keskmisele rühmale kaaluga 150 g
 vanemale rühmale „ 200 g
 Puust võrud, mitmes suuruses, ääre kant 4 cm:
 nooremale rühmale diameetriga 55 cm
 keskmisele ja vanemale rühmale 65 cm
 Hüppenõõrid, pikkus (umbes) 150—180 cm
 Nöör (kollektiivseteks mängudeks), pikkus 14—15 m
 Ohjad, pikkus 2—2,5 m
 Mitmevärvilised lipukesed:
 varre pikkus 30 cm, läbimõõt 1 cm
 lipuriide mõõted 10×20 cm või 15×20 cm
 Võimlemiskepid (ovaalsed):
 (keskmisele ja vanemale rühmale)
 pikkus 90 cm
 läbimõõt 2×2,3 cm
 Loogad:
 kõrgus 60, 50, 40 cm
 looga otsade vahe 50 cm
 Vaibakesed harjuusteks põrandal:
 pikkus 115 cm
 laius 60 cm
 Kurnimängud:
 kepi pikkus 40—45 cm
 läbimõõt 3 cm
 keegli pikkus 10 cm
 läbimõõt 4 cm
 } vanemale rühmale

Rõngamäng:
kepi pikkus 60 cm
rõnga diameeter 18—20 cm

Keeglimäng

Vineerist roolid:
nooremale rühmale diameetriga 18—26 cm
keskmisele ja vanemale rühmale diameetriga 20—22 cm

Suusad:
keskmise rühma lastele
pikkus 120—124 cm
laius 6,5 cm
kaal 750 g
vanema rühma lastele
pikkus 129—124 cm
laius 5 cm
kaal 850 g

Kelgud

**Suuremõõdulised õppevahendid ronimiseks, viskamiseks,
tasakaaluharjutusteks.**

Kõrgendik trepikesega nooremale rühmale:
kõrgendiku kõrgus 1,2 m
barjääri kõrgus 70 cm
astme laius 20—22 cm
astme kõrgus 12 cm
põikpuude vahe 15—18 cm

Kõrgendik trepikesega keskmisele ja vanemale rühmale:
kõrgendiku kõrgus 2 m
kõrgendiku mõõtmed 2,04×2,04 m
barjääri kõrgus 70 cm
põikpuude vahe 20—25 cm

Kolmekandiline püsttarake:
kõrgus nooremale rühmale 150 cm
kõrgus keskmisele ja vanemale rühmale — 200 cm
põikpuude vahemaa
nooremale rühmale 18—20 cm
keskmisele ja vanemale rühmale 25 cm

Kahe poolega kaksikredel nooremale rühmale
Varbsein (siseruumi jaoks):
kõrgus (vt. tarake)
põikpuude vahede laius oleneb laste vanusest (vaata tarake)
varbade vahede laius 65—100 cm

Hüppepostid:
kõrgus 180 cm
läbilõige 3×6 cm
sämpude vahemaa 5 cm
sämpude sügavus 2 cm

Võimlemispingid:

pikkus 150 cm

kõrgus 25 cm

pealmise laua laius 18 cm

alumise hüppelati laius 6 cm

Mänguasjad ja ehitusmaterjal.

Süžeelised mänguasjad: nukud (pehmed, pappmassist, tselluloidist — suured ja väikesed), nukumööbel, tarbeesemed, mänguloomad, autod, rongid, trammid, traktorid.

Vigur-mänguasjad (nokkivad linnud, taguvad sepad, hüppav konn, üleskeeratavad: konn, lind, hundike).

Liivakastid (õueala jaoks) eraldi igale rühmale.

Komplekt mänguasju liivaga mängimiseks: liivavormid, labidakesed, vineerist loomade, lindude, puude ja majade kujud.

Mänguasjad veega mängimiseks: paadid, aurikud, kalad, ujuvad linnud, kastmiskannud, ämbrid, lehtid.

Ehitusmaterjal. Suuremõduline ehitusmaterjal ehituste püstitamiseks ja põrandal või vabas õhus mängimiseks; lauapealne ehitusmaterjal, tellised, metallist konstruktorid, puust konstruktorid — suuremõdulised ja lauapealsed.

Didaktilised mänguasjad ja õppevahendid.

Lahtivõetavad mänguasjad: püramiidid, seemed, kerad, tünnikesed, munad, silindrid. Sissepandavad mänguasjad: kausikesed, kuubid. Väheneva laiusega lauakesed, kord-korralt väheneva pikkusega kepid.

Kogus väliselt ühesuguseid karbikesi kaalu eraldamiseks. Kotike esemetega, väikeste mänguasjade, väikeste puust, nahast ja riidest asjakaste jaoks (mänguks «Imekotike»). Mitmesugusest riidest lappe (linane, siid, villane, samet).

Ümmargune ja geomeetiline mosaiik, peerud, lauakeegel; vurrkannid, kirkumäng, konksuga õngitsemismäng.

Arvutamise õppevahendid: väikeste mänguasjade komplektid: nukukesed, seemed, pardipojad, kanapojad, kuulikesed, looduslik materjal: kivikesed, teokarbid, tammeterud, kepikesed jms. Mitmesugused selgelt kujutatud esemetega kaardid. Arvkujunditega kaardid (suured kasvataja jaoks) ja arvukujunditega kaartide komplektid igale lapsele. Suured arvelauad.

Lauapealsed trükitud mängud: «Paaris kaardid», «Värvilised nõud», «Väikeste loto», «Bötaaniline loto», «Zooloogiline loto», doomino, «Kukeleegu», «Kasvab, õitseb ja valmib», kokkupandavad pildid, kuubikud jm.

Arvutamise mängud: loendamismängud «Meie loendame», «Arvutamise doomino», «Kellele kui palju», «Kop-kop».

Pildid, diafilmid, diapositiivid.

Seeria pilte «Koduloomad» (10 pilti), autor Veretennikova.

Seeria pilte «Aastaajad» (4 pilti), autor Solovjova.

Seeria «Pildid lasteaia jaoks» (12 pilti), autorid Penjevskaja, Radina, Solovjova.

Diafilmid ja diapositiivid: «Moskvas», «Moskva», «Meie Kodumaa» (I osa), «Meie Kodumaa» (II osa), «Millega inimesed sõidavad», «Millega inimesed sõidavad vee peal ja millega lendavad õhus», «Onu Stjopa», «Meeke ja külmake», «Elav kübar», «Uus lastesõim», «Lastele Mõtšurinist», «Loomaaias».

Muinasjutud: «Kakuke», «Kolm karu», «Rebane, jänes ja kukk», «Karu ja piparkoogist maja», «Maša ja karu», «Kass, kukk ja rebane», «Kitseke», «Hallkõrv», «Lugu vaprast jänese».

Elavnurga, köögivilja- ja lilleaia inventar.

Lauad, kapikesed loomade paigutamiseks. Traatvõrestik lindude ja orava jaoks, puurid loomade paigutamiseks, akvaariumid, kastekannud, servadega alused taimede jaoks, lillepotid, kastid, kasvuhuone toailide jaoks.

Inventar akvaariumi eest hoolitsemiseks; kahvad, sifoon, lehter akvaariumisse vee valamiseks, reflektor akvaariumi valgustamiseks, termomeeter, kausikesed.

Inventar lindude ja imetajate loomade eest hoolitsemiseks: kastid liiva ja saepuru jaoks, kaabitsad, harjad, lindude toidunõud, kuld-nokapuur.

Inventar ekskursioonideks ja töödeks köögivilja- ja lilleaias: õhukahvad ja veekahvad, ämbrikesed, korvikesed, kühvlid, karbid, kastekannud, ämbrid, labidad, puust ja rauast rehad, kandraamid, kärud, vaotõmbaja-märkur, vaiakesed, etiketid.

Eneseteenindamise ja majapidamise tarbed. Põlled korrapidajatele (valged ja vahariidest või puldanist), kühvlid laualt pühkimiseks, kühvlid prügi jaoks, pörandaharjad, harjad laua pühkimiseks.

Materjalid ja töövahendid.

Joonistamiseks.

Valge paber, harilikku kirjutuspöögna või vihulehe suurus; helesinine, helchall ja teisi värvitoone (kaasa arvatud ka must), värvidega joonistamiseks (arvestades 120 lehte lapse kohta aastas).

Pehmed mustad pliiatsid nr. 2; iga lapse kohta 1 pliiats aastas. Värvilised pliiatsid — 1 karp 6 värviga iga lapse kohta aastas (noorem rühm). Keskmises ja vanemas rühmas on soovitatav anda 12 värviga karbid iga lapse kohta 1 karp aastas.

Noorem rühmas guaššvärvid põhitoonides, lisaks pruun, must ja valge. Pintsliid maalimiseks nr. 12—16 (vastavalt laste arvule).

Keskmises ja vanemas rühmas on guaššvärvid samad; peale selle oranž, tumepunane, lilla, roosa, helesinine ja teised värvitoonid. Pintsliid nr. 10—8.

Must seinatahvel igasse rühmatuppa, arvestades laste kasvu (kõrgus umbes 80 cm, pikkus määramata). Valge või värviline kriit.

Kaustad jooniste ja aplikatsioonide jaoks — 1 igale lapsele. Klaasikesed värvi jaoks, hariikud veeklaasid, lapid pintsli pühkimiseks, pintsliialused.

Voolimiseks.

Savi — umbes 15 kg rühma kohta aastas.

Lauad või vahariide tükid voolimiseks, suurus umbes 20×30 cm (40—45 tk. lasteaia kohta).

Plastiliin (vanemale rühmale).

Aplikatsiooniks.

Nooremale rühmale paberist punased, kollased, sinised, rohelised ringid, ruudud, kolmnurgad (3—2,5 cm läbimõõduga; umbes 100 tk. iga lapse kohta aastas).

Valge või heledavärviline paber kujunditele kleepimiseks. Mitmevärviline paber väljalõikamiseks ja kleepimiseks keskmises ja vanemas rühmas (umbes 1 poogen lapse kohta aastas). Tõmbiotsalised käärid, suurus 12 cm (25—30 tk. lasteaia kohta).

Kliister (kartulijahust). Liimipintslid, vahariie kleepimistöö juurde (suurus umbes 20×30 cm); lapid silumiseks (laste arvu kohaselt).

Alustassid geomeetriliste kujundite jaoks (nooremas rühmas), alustassid paberilõigete jaoks (keskmises ja vanemas rühmas).

Konstrueerimiseks.

Kattepaberi tüüpi paber voltimiseks ja väljalõikamiseks (10—15 kg rühma kohta).

Puhtad karbid, kettad, pehme traat, nõör, kartongitükid. Kantseliiliim. Kastid või karbid materjali hoidmiseks. Muu varustuse kohta vaata «Aplikatsiooni» osas.

Inventar muusikaliseks kasvatuseks.

Muusikainstrumendid: kurinad, tamburiin, trumm. Muusikalised mänguasjad (puhtalt häälestatud); meloodilised metallist tsimblid ja puust ksülofonid; löökpillid, kurinad, trianglid, vileid.

Mitmesugused lipud kolmes värvis (punased, sinised, kollased) vastavalt rühma laste arvule.

Pallid, rattad, hübitsad, õhjad (kehalise kasvatuse inventar).

Värvilised rätikud (kahes-kolmes värvis).

Kostüümid nääripeo tegelastele; kostüümide elemente.

Illustreeriv materjal laulude ja laste mängude jaoks (joonised, mänguasjad), kuked, lehmad, kassid, hobused jm.

Grammofon ja kogumik plaate.

Mööbel.

Ühislauad (kuuekohalised ja kahekohalised). Individuaallauad, ümmargused lauad. Kasvatajate lauad, majapidamislauad. Laste toolid ja kasvatajate toolid. Laste tugitoolid ja diivanid. Puhvetid, mänguasjade ja õppevahendite kapid, kapid mängu ehitusmaterjali hoidmiseks, riulid mänguasjade ja laste tööde hoidmiseks, vitriinid laste raamatute jaoks, kapid või riulid majapidamisnurgaks. Laste voodid. Klaver,

portreed ja pildid. Riidenagid, riiete ja käteräti varnad, majatar-
vete kapp.

Meditsiinilise toa sisustus: lauad, toolid, apteegikapp, kaalud,
pikkusemõõtja, kušett.

Majapidamistarbed.

Sügavad ja madalad taldrikud, desserttaldrikud, supi- ja teelusi-
kad, kahvlid, noad, tassid alustassidega, suured teekannud, leiva-
taldrikud, supitirinad, vaagnad, piima- ja veekannud, nõudepesukausid,
joogi- ja suuloputamise kruusid, seebialused, kausid jalgade pesemi-
seks, hambaharjad, lauakell.

Pesu- ja vooditarbed.

Käterätid, suurätid, linad, tekialused linad, laste kitlid, tuhvli-
d, padjad, madratsid, soojad tekid, baika tekid, magamiskotid. Laudlinad,
aknakardinad, nõuderätikud, klaaside pühkerätikud, vahariided
laudadele.

Vaibad, voodiesised vaibakesed.

Personalile: kitlid, pearätid, varrukakaitsjad.

SISUKORD.

Lasteaia töö ülesanded ja sisu	31
--	----

Noorem rühm.

Kasvatuse ülesanded ja laste ea iseärasused	13
Laste elu organiseerimine ja nende käitumise kasvatamine	14
Kehaline kasvatus	16
Mäng	22
Emakeel ja ümbrusega tutvustamine	28
Arvutamine	35
Joonistamine, voolimine, apliikatsioon	38
Muusikaline kasvatus	45

Keskmine rühm.

Kasvatuse ülesanded ja laste ea iseärasused	50
Laste elu organiseerimine ja nende käitumise kasvatamine	51
Kehaline kasvatus	53
Mäng	60
Emakeel ja ümbrusega tutvustamine	68
Arvutamine	77
Joonistamine, voolimine, apliikatsioon, konstrueerimine	80
Muusikaline kasvatus	88

Vanem rühm.

Kasvatuse ülesanded ja laste ea iseärasused	93
Laste elu organiseerimine ja nende käitumise kasvatamine	94
Kehaline kasvatus	96
Mäng	105
Emakeel ja ümbrusega tutvustamine	113
Arvutamine	128
Joonistamine, voolimine, apliikatsioon, konstrueerimine	132
Muusikaline kasvatus	139
Lasteaia töö lastevanematega	145
Lisa	153

РУКОВОДСТВО ДЛЯ ВОСПИТАТЕЛЯ
ДЕТСКОГО САДА

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство

Таллин, Пярну маantee 10

*

Toimetaja V. Rummel

Tehniline toimetaja H. Kohu

Korrektorid H. Peel ja J. Rammi

Ladumisele antud 24. VI 1955. Trükkimisele
antud 27. VII 1955. Paber 54×84, 1/16.
Trükipoognaid 10. Formaadile 60×92 kohal-
datud trükipoognaid 8,20. Arvutuspoognaid
9,01. Trükiarv 3000. MB-12 539. Tellimise
nr. 1902.

Trükikoda «Tartu Kommunist», Tartu,
Ülikooli 17/19.

Hind rbl. 2.45

Rbl. 2.45

A-20617

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00463665 2